

Урсула Мируе, 1934.

Садржај

Први део: Узбуњени наследници

Други део: Докторова заоставштина

821.133.
1-31

ОНОРЕ ДЕ БАЛЗАК

ОДАБРАНА ДЕЛА

УРЕДНИК

РАДОЈЕ Л. КНЕЖЕВИЋ

ИЗДАЊЕ, ШТАМПА И ПОВЕЗ
ИЗДАВАЧКОГ ПРЕДУЗЕЋА

НАРОДНА ПРОСВЕТА

БЕОГРАД

1934

ОНОРЕ ДЕ БАЛЗАК

ОДАБРАНА ДЕЛА

КЊИГА III

ЗА ШТАМПУ ПРИРЕДИО
РАДОЈЕ Л. КНЕЖЕВИЋ

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

30
840-31

34
2
СЛИКЕ ИЗ ПАЛАНАЧКОГ ЖИВОТА

УРСУЛА МИРУЕ 50

С ФРАНЦУСКОГ ПРЕВЕО
РАШКО В. ДИМИТРИЈЕВИЋ

8340

Бр инв.: 908

НАРОДНА ПРОСВЕТА — БЕОГРАД

САДРЖАЈ

	Стр.
УРСУЛА МИРУЕ	7
Први део:	
<i>Узбуњени наследници</i>	9
Други део:	
<i>Докторова заоставштина</i>	167

Урсула Мирүе

ПРВИ ДЕО

УЗБУЊЕНИ НАСЛЕДНИЦИ

Кад се уђе у Немур са париске стране, прелази се прво преко Лоеновог канала, чије су обале у исто време сеоски насипи и живописна шеталишта ове лепе варошице. На жалост, од 1830 саграђено је неколико кућа са ове стране моста. Ако се ово предграђе прошири, изглед вароши изгубиће своју пријатну оригиналност. Али 1829 године друм је био слободан са обе стране и закупац поште, висок и крупан човек, стар отприлике шездесет година, седећи на највишој тачци овог моста, могао је, једног лепог јутра, потпуно да обухвати погледом оно што се језиком његове уметности назива дугачак пут. Септембар је показивао своје богатство, ваздух је горео изнад траве и шљунка, ниједан облак није квариио плаветнило етера, чија је јасноћа, сјајна свуда па чак и на видику, означавала претерану проређеност ваздуха. Зато је Миноре-Левро, тако се звао закупац поште, био принуђен да заклони очи једном руком како га светлост не би засенила. Као човек који нема стрпљења да чека, гледао је час дивне ливаде које се пружају са десне стране друма и где је

расла његова отава, час пошумљени брежуљак који се, са леве стране, пружа од Немура до Бурона. У Лоеновој долини, где је одјекивала хука са пута одбијајући се о брежуљак, он је чуо галоп својих сопствених коња и пуцање бича својих кочијаша.

Треба бити закупац поште па се осетити нестрпљив пред ливадам на којој су се налазиле животиње какве је сликао Паул Потер, под небом као код Рафаела, на каналу по коме је дрвеће бацало сенке у Хобемином стилу. Ко познаје Немур зна да је ту природа исто тако лепа као и уметност чији је задатак да је одуховљује: ту предео садржи мисли и гони на размишљање. Али, пред изгледом Миноре-Левроа, уметник би оставио предео и скицирао овог варошанина, толико је његова простота била оригинална. Скупите све оно што човека чини сировим и добићете Калибана, који је, несумњиво, велика ствар. Осећање се губи тамо где господари материја. Закупац поште, живи доказ ове аксиоме, имао је једно од оних лица на коме мислилац тешко примећује духовне трагове под јаком бојом коже коју даје необуздано развијање мяса. Његова плава чохана качкета, са малим сунцобраном, својим горњим делом потсећајући на дињу, истицала је главу чије су велике размере доказивале да Галова наука¹ још није приступила изучавању изузетака. Проседа и скоро сјајна коса, која је вирила испод качкете, показала би вам да човек не седи само због духовне преморености или туге. Са обе стране главе виделе су се широке уши, као разједене по ивицама услед сувише обилне крви, која је изгледала да ће потећи

¹ Гал (1758—1828), немачки лекар, творац френологије. Пр.

при најмањем напору. Боја коже имала је модре тонове под једним мрким слојем, који је потицао из човекове навике да се излаже сунцу. Очи сиве, окретне, увучене, сакривене испод два црна бокора, биле су сличне очима Калмука који су дошли 1815; ако би тренутно засветлеле, то се дешавало само под притиском какве лакоме мисли. Нос, угнут већ из корена, издизао се нагло као нога у старинског лонца. Дебеле усне у складу са двоструким скоро одвратним подваљком, чија је брада, дотеривана једва двапут недељно, придржавала ружну вратну мараму сличну рашчешљаном конопцу; врат, иако врло кратак, наборан од сала; дебели образи, — све је то допуњавало карактер безизразне снаге коју вајари уносе у своје каријатиде. Миноре-Левро лично је на ове статуе, само са том разликом што оне држе читаве зграде, а њему је требало много труда да одржи самог себе. Срећете много оваквих Атласа без земље. Горњи део тела овог човека био је маса без облика; рекли бисте бик који се подигао на стражње ноге. Снажне руке завршавале су се дебелим, чврстим и јаким шакама које су могле и знале да рукују бичем, дизгинама и вилама, а са којима се ниједан кочијаш није шалио. Огромни трбух овог дива држале су бутине, дебеле као тело одраслог човека, и стопала као у слона. Јарост је морала бити ретка код овог човека, али страшна и апоплектична кад би избила. Иако плаховит и неспособан да размишља, овај човек не беше учинио ништа што би оправдавало злокобна обећања његовог лица. Његови кочијашаи говорили су ономе који би дрхтао пред овим дивом:

— О, није он рђав!

Немурски закупац, да се послужимо скраћивањем које је врло уобичајено у овом крају, носио је ловачки капут од кадифе тамнозелене боје, чакшире од зеленог цвилеха са зеленим пругама, широк жут прсник од козје длаке, у чијем се џепу могла приметити огромна бурмутица коју је обележавао један црни круг. За плоснат нос велика бурмутица, то је правило скоро без изузетака.

Син Револуције и посматрач Царства, Миноре-Левро никад се није мешао у политику; а што се тиче његових верских убеђења, он беше отишао у цркву само да се венча; његова начела у приватном животу постојала су у Грађанском закону: он је мислио да се сме чинити све што закон не брани или до чега не може да допре. Читао је само новине округа Сене и Оазе, или упутства која се тичу његовог позива. Важио је као вешт земљоделац, али његова наука била је чисто практична. Дакле, код Миноре-Левроа, душевне особине нису оповргавале физичке. Говорио је ретко; а пре него што почне, ушмркивао је увек мало бурмута како би добио времена да тражи не мисли, него речи. Да је брбљив, изгледао би вам промашен тип. Кад човек помисли да се овај слон без сурле и интелигенције зове *Миноре-Левро*, како да не призна, заједно са Стерном, тајанствену моћ имена која час исмевају карактере, а час их претсказују? И поред ових очевидних неспособности, он је, помоћу Револуције, за тридесет шест година стекао тридесет хиљада франака прихода, у ливадама, орницама и шумама. Ако је Миноре, који је имао удела у превозним поштама што

су ишле од Немуре и Гатинеа за Париз, још радио, он је то чинио мање из навике а више ради свог јединог сина коме је хтео да припреми лепу будућност. Овај син који беше постао, како то кажу сељаци, *господин*, управо је завршио права и имао је, на почетку судске године, да положи заклетву као адвокат на стажу. Г. и г-ђа Миноре-Левро — јер кроз ову људескару сви виде једну жену без које би тако лепо богатство било немогућно — оставили су своје сину на вољу да изабере позив: бележник у Паризу, државни тужилац негде, благајник ма где, мењач или закупац поште. Какву ћуд себи да ускрати и на какав положај да не полаже право син човека о коме се говорило, од Монтаржија до Есона: „Чича Миноре не познаје своје богатство!“ Ова реченица беше, пре четири године, добила нову потврду када је, продавши своју крчму, Миноре сазидео дивне коњушнице и кућу и преселио пошту из Главне улице на пристаниште. Ово ново смештање беше коштало две стотине хиљада франака, које су препричавања удвостручила на тридесет миља унаоколо. Немурска пошта захтева велики број коња, она иде преко Фонтенблоа за Париз, а још додирује и путеве из Монтаржија и Монтероа; на свим странама, станице за промену запреге удаљене су, а песак по друму за Монтаржи допушта оног чудноватог трећег коња, који се увек плаћа а никад не види. Човек раста као Миноре, богат као Миноре и на челу једног сличног предузећа, могао се дакле, без антифразе, звати немурским газдом. Премда никад није мислио ни на Бога ни на ђавола, ма да је био практични материјалист као што је био практични

земљорадник, практични егоист, практични тврдица, Миноре беше дотада уживао непомућену срећу, ако се чисто материјалан живот треба да сматра као срећа. Гледајући задебљање огуљене коже која омо-тава последњи кичмени пршљен и стешњује мали мозак овог човека, слушајући нарочито његов пискав и танак глас који стоји у смешној супротности са његовим коњским вратом, физиолог би потпуно схватио зашто овај високи, крупни, дебели земљо-делац обожава свог јединог сина и зашто га је може бити тако дуго очекивао, како је то довољно говорило име Дезире¹ које је дете носило. Најзад, ако је љубав, изневеравајући један снажан телесни састав, обећање највећих ствари код човека, филозофи ће разумети узроке Минореове неспособности. Мајка, на коју је син срећом личио, утркивала се у мажењу са оцем. Ниједна дечија пророда не би могла да одоли овом обожавању. И Дезире, који је знао докле се његова моћ простире, умео је да музе касицу своје мајке и да црпе из кесе свог оца, уверавајући свакога од твораца својих дана да се обраћа само њему. Дезире, који је у Немуру играо улогу далеко вишу од улоге коју игра краљевић у престоници свог оца, хтео је и у Паризу да задовољи сваку своју ћуд као што је то чинио у својој малој вароши и, сваке године, беше трошио више од дванаест хиљада франка. Али за ту суму он беше стекао и идеје које му никад не би дошле да је остао у Немуру; беше се ослободио коже паланчанина, беше разумео моћ новца и видео у судском позиву начин да се уздигне.

¹ Дезире је постало од глагола *désirer* — желети, значи: жељен. Пр.

Ове последње године потрошио је десет хиљада франка више, дружећи се са уметницима, новинарима и њиховим љубазницама. Једно поверљиво и доста узнемирујуће писмо могло би да објасни стражарење поштанског закупца, од кога је син тражио потпору за женидбу; али мајка Миноре-Левро, заузета око спремања раскошног ручка којим ће се прославити победа и повратак дипломираног правника, беше послала свог мужа на друм рекавши му да коњем пође у сусрет ако не види поштанска кола. Пошта која је имала да доведе тог јединог сина стиже обично у Немур око пет сати изјутра, а избијало је девет! Шта може да буде узрок толиком закашњењу? Да се нису претурили? Да ли је Дезире жив? Да му није само нога сломљена?

Три пуцња бича одјекују и цепају ваздух као пушчани плотун, појављују се црвени прслуци кочијаша, десет коња ржу! Закупац скида качкету и маше њоме, тамо га примећују. Кочијаш који је имао најбољег коња, онај који је враћао два зеленка од кочија, обада свог коња, прстиже пет крупних коња упрегнутих у поштанска кола, Минореове коње из коњушнице, три коња упрегнута у каруце, и стиже пред газду.

— Јеси ли видео *Диклеру*...?

По друмовима, поштанским колима дају се доста необична имена: Кајар, Диклера (кола од Немура за Париз), Гран-Биро. Свако ново предузеће зове се *Конкуренција*. У време кад су Леконти имали предузеће, свака њихова кола звала су се *Контеса*. „Кајар није стигао Контесу, али Гран-Биро јој лепо опрљивао... хаљину! — Кајар и Гран-Биро су потисли

кола *Француског друштва*'. Ако видите кочијаша како тера тако да се све ломи и одбија чашу вина, питајте кондуктера; он ће вам одговорити, дижући главу и гледајући напред: „*Конкуренција* је напред! — А ми је не видимо! каже кочијаш. Зликовац, биће да није стао да му се путници поткрепе! — Да ли их има? пита кондуктер. Удри по Полињаку!” Сваки рђав коњ зове се Полињак. Такве су шале и суштина разговора између кочијаша и кондуктера по крововима кола. Колико занимања у Француској, толико арга.

— Јеси ли видео у *Диклери*. . . ?

— Г. Дезиреа? одговори кочијаш прекидајући свога газду. Е, па ви сте нас морали чути, наши бичеви су вам то довољно објављивали, управо смо и мислили да сте на друму.

— Па зашто су кола за четири сата у задоцњењу?

— Обруч једног од задњих точкова откачио се између Есона и Понтјериа. Али није било непријатности; Кабирол је срећом то приметио при пењању.

У том тренутку, једна жена обучена у празнично одело — јер је звук немурских звона позивао становнике на недељну службу — једна жена од тридесет и шест година отприлике приђе закупцу поште.

— Е па лепо, драги рођаче, рече она, ви нисте хтели да ми верујете. Наш стриц је са Урсулом у Главној улици и они иду на службу божју.

И поред свих закона модерне поетике који се одnose на локалну боју, немогуће је толико ићи за истином и поновити страшну увреду помешану са псовкама коју ова, на изглед тако мало драматична,

новост измами из широких уста Миноре-Левроа; његов танки глас постаде пискав, а лице му доби онај израз који прост свет духовито назива *сунчаницом*.

— Је ли то сигурно? рече он после првог излива гнева.

Кочијаша прођоше са својим колима поздрављајући господара који као да их нити виде нити чу. Уместо да чека свога сина, Миноре-Левро пође уз Главну улицу са својом рођаком.

— Зар вам нисам увек то говорила? настави она. Кад доктор Миноре буде излапео, ова мала препреденица отераће га у побожност; и пошто кесу држи онај који господари разумом, она ће добити и наше наследство.

— Али, госпођо Масен. . . ! рече забезекнути закупца поште.

— Ах, и ви! настави г-ђа Масен, прекидајући свог рођака, и ви ћете ми рећи као Масен: „Може ли једна девојчица од петнаест година да смишља и остварује такве планове? Да учини да се одрекне својих убеђења човек од осамдесет и три године који је отишао у цркву само кад се венчавао, који се толико гнуша свештеника да није ту девојчицу отпратио до парохије ни оног дана кад се први пут причешћивала?” Е па лепо, ако се доктор Миноре гнуша свештеника, зашто већ петнаест година проводи скоро све вечери са опатом Шапроном? Стари лицемер није никад пропустио да Урсули да двадесет франака да их она забоду у свећу, прилажући за прављење нафоре. Зар се ви више не сећате поклона који је Урсула дала цркви, да би захвалила па-

роху што је спремао за њено прво причешће? Она је на то употребила сав свој новац и њен кум јој га је вратио, али удвостручен. Ви људи не обраћате пажњу ни на шта! Чувши за те појединости, ја сам рекла: „Обрали смо бостан!“ Стриц који има наследство не понаша се тако, ако нема намера, према једној малој балавици коју је нашао на улици.

— Тхе, драга рођако, рече закупац поште, можда старац води случајно Урсулу у цркву. Време је лепо, наш стриц иде да се прошета.

— Драги рођаче, наш стриц има молитвеник у руци; и тако вам се упреподобио! Најзад, видећете га.

— Они су то врло вешто изводили, одговори дебели закупац поште, јер Буживалка ми је казала да између доктора и опата Шапрона никад није било речи о вери. Уосталом, немурски парох је најпоштеднији човек на свету, он би и своју последњу кошуљу дао сиромашноме; он је неспособан да учини рђаво дело; а вешто смотати једно наследство, то је...

— То је красти, рече г-ђа Масен.

— То је још горе! узвикну Миноре-Левро, раздражен примедбом своје брбљиве рођаке.

— Ја знам, одговори г-ђа Масен, да је опат Шапрон поштен човек, иако свештеник; али он је готов на све кад се ради о сиротињи! Биће да је подривао, подривао, подривао нашег стрица и доктор је пао у лажно богомољство. Ми смо били мирни, а ево га сад изопаченог. Човек који није веровао ни у шта и који је имао начела! Ох, ми смо свршили своје. Мој муж је ван себе.

Госпођа Масен, чије су реченице биле стреле које су погађале њеног дебелог рођака, терала га је да иде, и поред његове гојазности, исто тако брзо као и она, на велико чуђење људи који су ишли на службу. Хтела је да стигне тог стрица Минореа и да га покаже закупцу поште.

Према Гатинеу, над Немуром се уздиже један брежуљак дуж кога се пружају пут за Монтаржи и река Лоен. Црква, преко чијих је камених плоча време пребацило свој богати црни огртач, јер су је без сумње понова сазидали у XVI веку Гизи, ради којих је Немур био подигнут на степен војводства, црква се подиже на крају варошице, при дну једног великог свода који јој сачињава као оквир. За споменике, као и за људе, положај значи све. У сенци неколиких дрвета, истакнута једним чистим тргом, ова усамљена црква чини величанствен утисак. Избијајући на трг, немурски газда могао је да види како његов стриц води под руку младу девојку која се зове Урсула, и како обоје улазе у цркву држећи свој молитвеник у руци. Старац скиде шешир на улазу и његова глава, потпуно бела, као врх окружен снегом, засветле у благој тами фасаде.

— Па, Миноре, шта кажете о преобраћању у веру вашег стрица? узвикну немурски порезник по имену Кремијер.

— Шта хоћете да кажем? одговори му закупац поште, нудећи га бурмутом.

— Добро речено, чича-Левро! Ви и не можете да кажете шта мислите, ако је један славни писац имао права кад је написао, да је човек приморан да смисли своју реч пре него што изговори своју мисао,

узвикну заједљиво један младић који наиђе и који је у Немуру изигравао Мефистофела из *Фауста*.

Овај обешањак, који се звао Гупиј, био је главни писар код г. Кремијер-Диониса, немурског бележника. И поред његовог ранијег скоро развратног владања, Дионис је узео Гупија у своју канцеларију кад је овоме потпуно сиромаштво ускратило даљи боравак у Паризу, где писар беше проћердао оно што је наследио од свог оца, имућног закупца имања који га беше наменио бележничком позиву. Видећи Гупија, одмах бисте разумели да је он пожurio да се наживи; јер да би доспео до уживања, морао их је скупо плаћати. И поред свог малог раста, писар је имао, у двадесет седмој години, груди развијене као у човека од четрдесет година. Танке и кратке ноге, широко лице тамне боје, као небо пред олују, под ћелавим челом, истицали су још више овај чудни телесни састав. Његово лице изгледало је да припада каквом грбавку чија је грба изнутра. Једна необичност овог непријатног и бледог лица потврђивала је постојање ове невидљиве грбавости. Повијен и крив као код многих грбаваца, нос је ишао са десна у лево, уместо да тачно дели лице. Уста, као у Сарда згрчена у угловима, била су увек спремна на ироничан осмех. Коса, ретка и риђаста, падала је у слепљеним праменовима и местимично откривала лобању. Дебеле и рђаво углављене на крају сувише дугих руку, шаке су биле савијене и ретко опране. Гупиј је носио ципеле које би човек могао да остави крај пута, а чарапе од грубе свиле црно-црвене боје. Његове црне чакшире и црни жакет, потпуно излизани и масни од прљавштине; бедни прсници на ко-

јима од неколико превучених дугмади беше остала само чоха; стара вратна марама која му је служила место машини, — цео његов начин облачења истицао је циничку беду на коју су га осуђивале његове страсти.

Овим скупом језивих ствари господарила су два козја ока, зенице окружене жутом бојом, у исти мах похотљиве и подле. Никога се у Немуру нису више бојали нити га више поштовали него Гупија. Уображен толико колико је то допуштала његова ружноћа, он је имао у себи ону одвратну духовитост својствену онима који себи допуштају све и трошио је на то да свети преварене наде једне сталне љубоморе. Састављао је сатиричне песмице које се певају о покладама, организовао *мачје музике*, претстављао је мале варошке новине. Дионис, препреден и неискрен човек, па због тога и доста бојажљив, држао је код себе Гупија колико из страха толико и због његове превелике интелигенције и дубоког познавања онога што је могло да донесе користи том крају. Али господар је толико био неповерљив према писару да је сам руковао својом касом, није му дао стан у својој кући, држао га је на пристојном растојању и није му поверавао никакав тајни или деликатнији посао. Зато је писар ласкао своје старешини, кријући незадовољство изазвано таквим понашањем и мотрио је на г-ђу Дионис помишљајући на освету. Пошто је био обдарен лаким схватањем, посао му није тешко ишао.

— Ах, ти, ти се већ смејеш нашој несрећи! одговори закупац поште писару који је трљао руке.

Како је Гупиј подло ласкао свим страстима Дезиреовим, који га, већ пет година, сматраше својим другом, закупац поште је са њим општио доста набусито, не слутећи колико се много мржње гомиљало у Гупијевом срцу при свакој новој повреди. Пошто је схватио да му је новац био потребнији него ма коме другоме, писар, који је знао да је виши од свег немурског грађанства, хтео је да се обогати и рачунао је на Дезиреово пријатељство да би купио једно од трију градских звања, канцеларију мировног судије, канцеларију једног од судских извршитеља или Дионисову. Зато је он мирно подносио грдње закупца поште, презирање г-ђе Миноре-Левро и играо бесрамну улогу поред Дезиреа који му је, већ две године, остављао да теши Аријане које су падале као жртве крајем летњих распуста. Тако је Гупиј прождирио мрвице оних гозба које сам беше припремио.

— Да сам ја синовац оног добричине, не би ми он дао Бога за санаследника, одврати писар, церекајући се гадно и показујући ретке, црне и претеће зубе.

У том тренутку Масен-Левро млађи, писар мировног судије, стиже своју жену, доводећи г-ђу Кремијер, жену немурског порезника. Ова особа, један од најгрубљих грађана мале вароши, имала је изглед правога Татарина: очи мале и округле као трњине под спљоштеним челом, коса коврчава, кожа масна, уши велике и пљоснате, уста скоро без усана, а брада ретка. Његово опхођење имало је неумољиву благодат зеленаша чије се понашање заснива на учвршћеним начелима. Говорио је као човек који губи глас. Најзад, да бисмо га описали, довољно је рећи

да је он употребљавао старију кћер и жену да му преписују пресуде.

Г-ђа Кремијер била је дебела жена сумњиво плаве косе, са црвеним пегама по лицу, мало превише утегнута у своју хаљину, у пријатељским везама са г-ђом Дионис, а важила је као образована зато што је читала романе. Ова богаташица последњег реда, која је тежила за елеганцијом и духовитошћу, очекивала је наследство од свог ујака па да *изиграва отменост*, украси свој салон и отпочне да прима боље друштво; јер муж јој није дозвољавао лампе Карсел, литографије и ствари без вредности које је видела код бележниковице. Она се невероватно плашила Гупија, који је вребао и препричавао њене *капсулингете* (тако је она преводила *lapsus linguae*).

Скоро сви побочни сродници старог доктора Минореа били су тада скупљени на тргу, а важност догађаја који их беше узбунио била је тако свеопште схваћена, да су гомиле сељака и сељанки са својим црвеним кишобранима, обучених у одела отворених боја која их чине тако живописним у празничне дане по пољима, нетремице гледале у Минореове наследнике. По варошицама које су између великих села и вароши, ко не иде у цркву остаје на тргу. Ту се говори о пословима. У Немуру време богослужења је време недељне берзе на коју су долазили често сопственици имања растурених на пола миље унаоколо. Тако се може објаснити што су сељаци били сагласни у погледу цена намирница и послова.

— Па шта би ти радио? рече немурски газда Гупију.

— Учинио бих да будем исто толико потребан његовом животу као ваздух који он удише. Али, пре свега, ви нисте знали да га задобијете! Наследство захтева исто толико пажње као и лепа жена, а ако им се она не указује, обе се измичу. Да је моја газда-рица овде, настави он, она би вам казала колико је ово поређење тачно.

— Али г. Бонгран ми је малопре рекао да се не узнемиравамо, одговори писар мировног судије.

— Ох, има много начина да се то каже, рече Гупиј смејући се. Волео бих да чујем вашег препреденог мировног судију! Кад не би имало ништа више да се ради, кад бих и ја као он који живи код вашег стрица знао да је све изгубљено, казао бих вам: „Не узнемиравајте се ништа!”

Изговарајући ову последњу реченицу, Гупиј показа тако смешан осмех и даде му тако јасно значење, да наследници посумњаше да се писар ухватио у замке које му је сплела препреденост мировног судије. Порезник, мали дебељко, безначајан као што и треба да буде порезник, толико ништаван да га свака паметна жена може да пожели, смрви свог са-наследника Масена једним: „Шта сам вам говорио!”

И како дволични људи увек другима приписују своју дволичност, Масен погледа попреко мировног судију који је тог тренутка разговарао близу цркве са маркизом ди Рувр, једним од његових бивших клијената.

— Кад бих то знао! рече он.

— Ви бисте спречили да он штити маркиза ди Рувр, за кога је дошла наредба о хапшењу и кога он сад *обасипа* својим саветима, рече Гупиј, убацујући

писару идеју о освети. Али подносити стрпљиво свог старешину: то је лукав човек, вероватно да има утицаја на вашег стрица и може га још спречити да све завешта Цркви.

— Ах! Од тога нећемо умрети, рече Миноре-Левро отварајући своју огромну бурмутицу.

— Али од тога нећете ни живети, одговори Гупиј и од његових речи уздрхташе обе жене које су, брже него њихови мужеви, претварале у лишавања губитак овог наследства толико пута употребљеног на благостање. Али ми ћемо да удавимо ову ситну тугу у таласима шампањца, славећи Дезиреов повратак, зар не, дебељушни тата? додаде он ударајући чина по трбуху и позва се тако сам бојећи се да га не забораве.

Пре него што наставимо, можда ће тачним људима бити пријатно да нађу овде унапред неку врсту инвентара, доста потребног уосталом да би се знали степени сродства који су са тако нагло преобраћеним старцем спајали ова три домаћина или њихове жене. Ова укрштања расе по унутрашњости могу бити предмет многих плодних размишљања.

У Немуру има само три до четири породице ситног непознатог племства, међу којима се издвајала тада породица де Портандиер. Ове искључиве породице посећују племиће који имају земље или замкове у околини, а међу којима се истичу породица д' Еглемон, сопственица лепог имања Сен-Ланж, и маркиз ди Рувр, чије су презадужено имање вребали варошани. Градско племство није богато. Цео иметак г-ђе де Портандиер састоји се од једног имања које доноси четири хиљаде седам стотина франака прихо-

да и њене куће у граду. Насупрот овом маленом Сен-жерменском предграђу, налази се десетак богаташа, негдашњих млинара, трговаца који су се повукли од посла, најзад грађанство у минијатури после кога долазе продавци на ситно, радници и сељаци. Као у швајцарским кантонима и у више других малих земаља, овај грађански сталеж пружа чудан приказ ширења неколико домородаца, можда галског порекла, који владају целим земљиштем, заузимају га и скоро све становнике претварају у рођаке. За време Луја XI, када је трећи сталеж од својих надимачка начинио најзад права имена од којих се нека помешаше са именима феудалног доба, немурско грађанство састојало се од Минореа, Масена, Левроа и Кремијера. Под Лујем XIII ове четири породице већ су производиле Масен-Кремијере, Левро-Масене, Масен-Миноре, Миноре-Миноре, Кремијер-Леврое, Левро-Миноре-Масене, Масен-Леврое, Миноре-Масене, Масен-Масене, Кремијер-Масене, све то прошарано називима млађи, старији, Кремијер-Франсоа, Левро-Жак, Жан-Миноре, тако да би отац Анселм просто пошашавио кад би народу икад био потребан родословац. Промене у овом домаћем календару од четири елемента толико су се заплитале рођењима и браковима, да би родословно дрво немурског грађанства довело у забуну и саме бенедиктинце Готинг алманаха и поред атомистичне науке помоћу које они распоређују рачвања у немачким сродствима. Дуго времена Минореови су имали фабрике за штавање коже, Кремијерови су држали млинове, Масенови су се бавили трговином, Левроови остајали закупци пољских имања. На срећу за тај крај, ова че-

тири стабла бокорила су се уместо да пуштају корен у земљу, или су терала изданке удаљавањем деце која су тражила срећу изван завичаја: има Минореа ножара у Мелену, Левроа у Монтаржију, Масена у Орлеану и Кремијера који су постали угледне личности у Паризу. Различите су судбине ових пчела које су изишле из исте кошнице. Богати Масени дају посла неминовно Масенима раденицима, као што има немачких кнежева који су у служби Аустрије или Пруске. У истом округу може се видети како Минореа богаташа чува Миноре војник. Напојена истом крвљу и названа истим именом, по чему су једино била слична, ова четири чунка без прекида су ткала људско платно чије је свако парче било хаљина или убрус, диван батист или груба постава. Иста је крв била у глави, у ногама и у срцу, у вредним рукама, у болесним плућима или у генијалном челу. Племенске поглавице остајале су верне малом граду, где су родбинске везе слабиле или ојачавале по вољи догађаја претстављених оним чудним *когноменизмом*. Ма у коју земљу да идете, да промените имена, наићи ћете на ту чињеницу, али без поезије коју јој феудални систем бејаше урезао и коју је Валтер Скот насликао са толико талента. Погледајмо мало више и размотримо људе у овој причи. Све племићке породице XI века, данас скоро све изумрле осим краљевске лозе Капеа, неминовно су сарађивале на рађању једног данашњег Роана, Монморансија, Бофремона, Мортемара; а исто тако неминовно биће све и у крви последњег правог племића. Другим речима, сваки грађанин је рођак једног грађанина, сваки племић рођак неког племића. Као што то каже дивна

страна библијских родословља, три породице, Симова, Хамова и Јафетова, за три хиљаде година могу да покрију земљину куглу својим потомством. Породица може да постане народ, али на жалост и народ може да се сведе само на једну породицу. Да бисмо то доказали, довољно је да, на истраживање предака и њихово нагомилавање, које време повећава у супротној геометријској сразмери помноженој самом собом, применимо рачун оног мудраца који је тражио од персијског краља, као награду што је изумео шах, једно зрно пшенице за прво шаховско поље, а за даља све по двапут више, и доказао да цела краљевина не би била довољна да га исплати. Ткиво племства обухваћено ткивом грађанства, ово супарништво двеју крви, једне заштићене непокретним установама, друге активним стрпљењем у раду и лукавством у трговини, изазвало је револуцију од 1789. Обе готово сједињене крви налазе се данас према побочним сродницима без наследства. Шта ће учинити? То има наша политичка будућност да покаже.

Породица онога који се у време Луја XV звао само Миноре била је тако многобројна, да једно од педоро деце, онај Миноре чији одлазак у цркву беше читав догађај, оде да потражи срећу у Паризу и појављиваше се тек с времена на време у своме родном граду, где без сумње најзад дође да потражи свој део наследства после смрти својих деде и бабе. Пошто је много пропатио, као сви мали људи обдарени јаком вољом и који хоће да стекну положај у отменом париском свету, овај Миноре доживе лепшу судбину него што је сањао можда у почетку; јер он се посвети прво медицини, једном од позива који тра-

же талента и среће, али још више среће него талента. Уз припомоћ Дипона (из Немуре), Морелеа кога је Волтер називао *Mords-les*, штићеник енциклопедиста, доктор Миноре постаде приврженик великог лекара Бордеа, пријатеља филозофа Дидроа. Д'Аламбер, Хелвецијус, барон Олбак, Грим, пред којима он беше као дечко, без сумње се најзад заинтересоваше, као и Борде, за Минореа који је, око 1777, међу својим многобројним пацијентима имао доста деиста, енциклопедиста, сенсуалиста, материјалиста, ма какво име давали богатим филозофима овог доба. Иако је врло мало био шарлатан, он измисли чувени мелем Лелијевр, који је *Француски Меркур* толико хвалио и чији се оглас непрекидно налазио на крају ових недељних новина енциклопедиста. Апотекар Лелијевр, вешт човек, виде добар посао тамо где је Миноре видео само препарат за медицински зборник рецепата и часно подели своју зараду са доктором, учеником Руела у хемији, као што беше ученик Бордеа у медицини. Човек би био материјалист и да је то доносило мање користи. Доктор се ожени из љубави, 1778, у време кад је владала *Нова Хелоиза* и кад се понекад узимало из љубави, ћерком чувеног клавиноисте Валентина Миреа, славном музичарком, слабом и нежног здравља, коју Револуција уби. Миноре је био присни пријатељ Робеспјеров, за кога се некад заузео да добије златну медаљу за расправу о овој теми: *Какво је порекло мишљења према коме на целу породицу пада део срамоте спојене са нечасним казнама које издржава кривац? Да ово мишљење не доноси више штете него користи? И, у случају да се одлучимо за потврдан одговор, која би била средства*

да се отклоне незгоде које одатле потичу? Краљевска академија наука и уметности из Меца, којој је Миноре припадао, сигурно има ову расправу у оригиналу. Премда, захваљујући овом пријатељству, докторова жена није имала чега да се плаши, она се толико бојала да не оде на губилиште, да овај не-савладљиви ужас погорша аневризам који јој је до-лазио од претеране осетљивости. И поред свих мера предострожности од стране човека који је обожавао своју жену, Урсула сrete кола пуна осуђеника међу којима је управо била и г-ђа Ролан, и тај приказ би узрок њене смрти. Миноре, слаб према Урсули којој није ускраћивао ништа и која је живела као мала принцеза, остаде скоро сиромас после њене смрти. Робеспјер га постави за главног лекара у једној болници.

Иако је Минореово име, за време жестоких препирања поводом месмеризма, стекло славу која га је с времена на време оживљавала у сећању његових рођака, Револуција беше тако велики узрок за одвајање и раскиде толике породичне везе, да 1813 нико у Немору није знао да постоји доктор Миноре, код кога се после једног неочекиваног сусрета појави намера да се врати у завичај и да тамо умре, као што то чине зечеви.

Пролазећи кроз Француску, где се око тако брзо замори једноликошћу равница, ко се није пријатно осетио кад би, на врху једне узбрдице, при силаску са ње или на њеном завијутку, — и то управо онда кад она обећава неплодан предео, — приметио свежу долину кроз коју тече река и варошицу која прислоњена уз неку стену личи на кошницу у старој

шупљој врби? Кад човек чује кочијаша који иде поред својих коња и његово *ђи!* — прене се из дремежа, диви се као у сну каквом лепом пределу који за путника постаје оно што је за читаоца значајно место у књизи, нека дивна природна мисао. Такав је утисак који се добија када се угледа Немур, стижући из Бургоње. Видимо га, одатле, окруженог огољеним, сивим, белим, црним стенама најчуднијих облика, каквих толико има по шуми око Фонтенблоа, а из којих се издижу разбацана дрвета оцртавајући се јасно према небу и овој врсти срушеног зида дајући дивљи изглед. Ту се завршава дуги шумовити брежуљак који покрај друма пузи од Немуре до Бурона. У дну овог цирка без одређеног облика простире се ливада кроз коју тече Лоен правећи широке водопаде. Овај дражесни предео, који се пружа дуж пута за Монтаржи, личи на оперски декор, толико су на њему сви ефекти проучени. Једног јутра, доктор, по кога беше послао неки богати болесник из Бургоње и који се журно враћао у Париз, не рекавши на претходној станици којим путем хоће да иде, прође, без свога знања, преко Немуре и виде, између два сна, предео усред кога му беше протекло детињство.

Доктор беше тада изгубио више својих старих пријатеља. Присталица Енциклопедије, био је сведок Лахарповог преобраћења у веру, сахранио и Лебрэн-Пиндара, и Мари-Жозефа Шенијеа, и Морелеа, и г-ђу Хелвецијус. Присуствовао је тобожњем паду Волтера, кога је нападао Жофроа, Фреронов наследник. Дакле, он је помишљао на одмор. И зато, кад се

његова поштанска кола зауставише у висини немурске Главне улице, осети у срцу потребу да се обавести о својој породици. Миноре-Левро лично дође да види доктора који у закупцу поште познаде сина свог старијег брата. Овај синовац му показа у својој жени једину кћер чича Левро-Кремијера који му, пре дванаест година, беше уступио поштански превоз и најлепшу крчму у Немуру.

— Па лепо, драги синовче, рече доктор, имам ли ја и других наследника?

— Моја тетка Миноре, ваша сестра, удала се за једног од Масен-Масена.

— Да, управника Сен-Ланжа.

— Она је умрла као удовица и оставила једну једину кћер која се управо венчала са једним Кремијер-Кремијером, дивним младићем али још без места.

— Добро, она је моја рођена сестричина. Дакле, пошто је мој брат поморац умро као нежења, капетан Миноре погинуо код Монте Леђина, а мене ево, сродство по оцу је исцрпено. Имам ли рођака по мајци? Моја мајка је била из породице Жана Масен-Левроа.

— Од свих Жан Масен-Левроа, одговори Миноре-Левро, остала је само једна Масенова која се удала за Кремијер-Левро-Дионоса, крзнара који је погинуо на губилишту. Његова жена је умрла од очајања и материјално упропашћена, оставивши једну кћер удату за Левро-Минореа закупца имања у Монтероу, који је добро; а њихова кћи се недавно удала за Масен-Левроа, бележниковог писара у Монтаржију, где отац има браварску радњу.

— И тако, имам доста наследника, рече весело доктор, који је хтео да разгледа Немур у друштву свог синовца.

Лоен пролази кроз варош вијугајући, окружен вртovima са терасама и чистим кућицама при чијем би изгледу човек помислио да се срећа мора налазити овде пре него где на другом месту. Кад доктор скрену из Главне улице у Грађанску, Миноре-Левро му показа имање г. Левроа, богатог гвожђарског трговца из Париза који, рече он, беше допустио да умре.

— Ево, драги стриче, једне лепе куће на продају, она има диван врт према реци.

— Уђимо, рече доктор видећи, у дну малог попличаног дворишта, кућу између зидова двеју суседних кућа сакривених густим дрвећем и биљкама пузавицама.

— Она је сазидана над подрумима, рече доктор прелазећи преко врло уздигнутих спољних степеница и украшених вазама од белог и плавог фајанса у којима је тада цветао здравац.

Пресечена, као већина кућа по унутрашњости, ходником који води из дворишта у врт, кућа се састојала с десне стране само из једног салона који су осветљавала четири прозора, два према дворишту и два према врту; али Левро-Левро беше претворио један од ових прозора у врата дугачког стакленог врта од цигаља, који је водио од салона до реке где се завршавао једним ужасним кинеским павиљоном.

— Лепо! кад бих покрио и паркетирао ову стаклару, рече стари Миноре, могао бих у њу да сместим

своју библиотеку и да направим лепу собу за рад од овог необичног парчета архитектуре.

С друге стране ходника налазила се, према врту, трпезарија од вештачког кинеског лака тамне боје са зеленим и златним цветовима, одвојена од кујне простором који заузимају степенице. Кроз једну малу собу направљену иза степеница могло се ићи у кујну чији су прозори са гвозденим шипкама гледали на двориште. На првом спрату била су два већа стана; а изнад њега собе под кровом у којима се још могло становати. Пошто је површно разгледао ову кућу снабдевену зеленим летвама од горе до доле, према дворишту као и према врту, и која се код реке завршавала терасом са фајанским вазама, доктор рече:

— Левро-Левро морао је потрошити овде много новаца!

— О, толико колико је тежак, одговори Миноре-Левро. Волео је цвеће, глупост! „Колико то доноси прихода?” говори моја жена. Видите, један сликар из Париза долазио је да по ходнику наслика *фреске* са цвећем. Метнуо је свуда велика огледала. На таванице су дOMETнуте корнице које стају шест франка стопа. Трпезарија и паркети су прошарани мозаиком, лудости! Кућа није ни за један су скупља!

— Па лепо, синовче, прибави ми је, извести ме о томе, ево моје адресе; остало је ствар мог бележника. — А ко станује преко пута? упита он излазећи.

— Избеглице! одговори закупац поште, неки витез де Портандиер.

Кад је кућа била купљена, славни лекар, уместо да се усели, написа свом синовцу да је изда. У Левро-

овој кући за уживање настани се немурски бележник, који продаде тада свој положај Дионису, свом главном писару, и умре две године доцније, остављајући доктору на врату кућу за издавање у тренутку кад се Наполеонова судбина решавала у околини. Докторови наследници, скоро обманути, сматрали су његову жељу за повратком као богаташку ћуд и очајавали, замишљајући да он има у Паризу љубави које ће га тамо задржати, а њима отети његову заоставштину. Па ипак, жена Миноре-Левроа уграби ову прилику да пише доктору. Старац одговори да ће доћи да се настани у Немуру чим путеви буду ослобођени војске и саобраћај успостављен. Он се појави једном са два своја пацијента, болничким архитеком и једним тапетаром, који узеше на себе преправке, унутрашње измене и пренос намештаја. Г-ђа Миноре-Левро понуди, за чуварку, куварицу старог умрлог бележника, која би примљена. Кад наследници дознадоше да ће њихов стриц или деда Миноре заиста да станује у Немуру, њихове породице, и поред политичких догађаја који су управо тада притискивали крајеве Гатине и Бри, дочепа неиздржљива али скоро природна радозналост. Да ли је стриц богат? Да ли је штедљив или распикућа? Да ли ће оставити велико богатство или неће оставити ништа? Да ли има доживотне ренте? Ево шта се најзад сазнало али са бескрајним мукама и помоћу тајног ухођења. После смрти Урсуле Мире, своје жене, од 1789 до 1813, доктор је, поставши царев лекар 1805, морао зарадити много новаца, али нико није знао колико је имао: он је живео скромно, без других издатака сем што је узимао под најам кола

на годину дана и имао стан, никад није приређивао примања и јео је скоро увек у вароши. Његова домаћица, бесна што га не прати у Немур, рече Зелији Левро, жени закупца поште, како зна да доктор има четрнаест хиљада франака прихода према Главној књизи државног дуга. Дакле, после двадесет година вршења једног позива који су титуле шефа болнице, царевог лекара и члана Института чиниле врло пробитачним, ових четрнаест хиљада прихода, плод узастопних улагања, показивале су највише стотездесет хиљада франака уштеде. Пошто је успевао да уштеди само по осам хиљада франака годишње, доктор је морао имати да задовољи много порока или много врлина: али, ни домаћица, ни Зелија, нити ико није могао да пронађе узрок ове скромности у богатству: Миноре, за ким су јако жалили у његовом крају, био је од најдарежљивијих људи у Паризу и, као Лареј, држао је у великој тајности своја добра дела. Дакле, наследници видеше, са великим задовољством, како пристижу богати намештај и велика библиотека њиховог стрица, који је већ био официр Легије части и наименован од краља витезом ордена Светог Михаила, можда због његовог повлачења које је створило место каквом љубимцу. Али кад су архитект, бојадисари и тапетари удесили све што може бити удобније, доктор не дође. Г-ђа Миноре-Левро, која је надгледала тапетара и архитекту као да се тицало њене личне имовине, дознаде, несмотреношћу једног младића послатог да уреди библиотеку, да се доктор стара о једном сирочету које се зове Урсула. Ова вест изазва чудан поремећај у граду Немуру. Најзад старац дође у кућу половином јануара

1815, и смести се кришом са једном малом девојчицом од десет месеци, са којом дође и једна дојкиња.

— Урсула не може бити његова кћи, њему је осамдесет и једна година! говорили су узнемирени наследници.

— Ма шта била, рече г-ђа Масен, она ће нам задати много муке!

Доктор доста хладно прими своју рођаку по мајци чији муж управо беше купио звање писара мировног судије, и који се први усудише да му говоре о свом тешком положају. Масен и његова жена нису били богати. Масенов отац, бравар у Монтаржију, принуђен да се равна са својим повериоцима, радио је као младић у шездесет седмој години, и неће оставити ништа. Отац г-ђе Масен, Левро-Миноре, беше умро у Монтероу после битке, видећи своје запаљено имање, опустошена поља и уништене животиње.

— Ништа ми нећемо имати од твог деде, рече Масен својој жени, која је већ носила своје друго дете.

Доктор им потајно даде десет хиљада франака са којима писар мировног судије, пријатељ бележника и судског извршитеља у Немуру, поче да се бави зеленаштвом и тако је поштено поступао са сељацима из околине, да је Гупиј знао за његов неупотребљени капитал који је износио око осамдесет хиљада франака.

Што се тиче његове друге рођаке, помоћу својих веза у Паризу доктор прибави немурско порезништво Кремијеру и положи кауцију. Ма да Миноре-Левро није имао потребу ни за чим, Зелија, љубоморна што је стриц био тако дарежљив према својим двома рођакама, претстави му свог сина, који је тада имао

десет година, а кога је хтела да пошље у један париски колеж где, је, рече она, васпитање скупо. Као Фонтанов лекар, доктор прибави једну полустипендију у колежу Луј-ле-Гран за своје унуче, које би уписано у четврти разред.

Кремијера, Масена и Миноре-Левроа, људе невероватно просте, доктор је безнадежно осудио још у току прва два месеца за време којих бејаху покушали да мање указују пажњу стрицу него наследству. Људи који се руководе нагоном утолико су слабији од људи који мисле, што их је лако пронићи: нагонска надахнућа су сувише природна и сувише падају у очи, да их човек не би приметио; док оно што се зачне у духу тражи једнаку интелигенцију и са једне и са друге стране да би било схваћено. Пошто је купио захвалност својих наследника и унеколико им затворио уста, лукави доктор се изговори на свој рад, своје навике и негу око мале Урсуле да их не би примао, не затварајући им ипак своју кућу. Волео је да једе сам, легао је и устајао доцкан, беше дошао у свој родни крај да ту нађе одмор и самоћу. Ове старачке ћуди изгледаху доста природне и наследници се задовољише тиме што су му једном недељно, и то недељом између један и четири, чинили посете које он покуша да прекине рекавши им:

— Дођите ми само онда кад вам будем потребан.

Иако није одбијао да га упитају за савет у тешким случајевима, нарочито кад се тицало сиромашног света, доктор није хтео да буде лекар малог немурског сиротињског дома, и изјавио је да се неће више бавити својим занимањем.

— Убио сам доста света, смејући се рече он пароху Шапрону који се, знајући га као дарезљивог човека, заузимао за сиромаше.

— То вам је један велики особењак!

Ова узречица о доктору Минореу беше невинна освета увређеног самољубља, јер доктор састави себи друштво од личности које заслужују да се ставе насупрот наследницима. А они грађани који су се сматрали достојним да увећају свиту једног човека са црном лентом осетише према доктору и његовим повлашћенима превирање љубоморе која, на несрећу, ступи у дејство.

Чудним случајем, који би објаснила изрека да се крајности додирују, доктор материјалиста и немурски парох брзо посташе пријатељи. Старац је много волео триктрак, омиљену игру црквених људи, а опат Шапрон био је дорастао доктору. Игра је била, дакле, прва веза међу њима. Затим, Миноре бејаше милосрдан, а немурски парох Фенелон Гатинеа. Обојица су били свестрано образовани; у читавом Немуру једино божји човек могао је да разуме безбожника. Да би се могла препирати, два човека треба прво да се разумеју. Какво је то задовољство упућивати заједљиве речи некоме који их не осећа? Лекар и свештеник имали су сувише укуса, видели су много отменог света, да се не би владали по прописима; они су могли да се упусте у овај мали рат, тако потребан разговору. Сваки је мрзео мишљење оног другог, али је поштовао карактер. Ако такве супротности и такве наклоности нису основи интимног живота, зар не треба очајавати што друштво, нарочито у Француској, тражи ма какво супарништво? Анти-

патија се рађа из судара карактера, а не из борбе идеја. Дакле, опат Шапрон постаде први докторов пријатељ у Немуру. Овај свештеник, коме је тада било шездесет година, беше немурски парох од успостављања католичке вере. Из наклоности према својој стади, беше одбио да буде бискупски викар. Ако су му људи равнодушни према вери били захвални због тога, верни су га волели још више. И тако, обожавањем од своје пастве, цењен од становништва, парох је чинио добра дела не испитујући несрећне о њиховим верским начелима. Његов пароксијски дом, једва снабдевен оним намештајем који је најнеопходнији за живот, био је хладан и празан као стан каквог тврдице. Тврдичлук и милосрђе лако је познати по сличним последицама: зар милосрђе не стиче на небу богатство које тврдица гомила на земљи? Опат Шапрон препирао се са служавком о издацима оштрије него Гопсек са својом, наравно ако је овај чувени Јеврејин икад имао служавку. Добри свештеник продавао је често сребрне копче са својих ципела и чакшира, да би новац, добивен за њих, давао сиромашнима кад га изненаде без пара. Видећи га како излази из цркве, са крајевима од чакшира зачаканим у рупицама за дугмета, побожне грађанке ишле би да свештеникове копче потраже код немурског часовничара, и прекоревале би свог пастира враћајући му их. Он никад није куповао себи рубље и мантије, а одело је носио дотле док не би више било за ношење. Рубље, огрубело од крпљења, остављало је траг по његовој кожи као кошуља од кострети. Г-ђа де Портандијер или друге добре душе договарале су се тада са домаћицом, да му за време спа-

вања старо рубље и мантију замене новим, а парох није увек промену одмах примећивао. Јео је код куће из калајисаног посуђа, служећи се лименим прибором. Кад је примао своје капелане и парохе у свечане дане, што спада у дужности среског пароха, позајмљивао би сребрно посуђе и рубље за сто од свог пријатеља безбожника.

— Његов је спас у мом сребрном посуђу, говорио би тада доктор.

Ова добра дела, за која би се пре или после сазнавало и која би увек била праћена моралним потстрекивањем, вршена су са узвишеном безазленошћу. Овај живот био је утолико достојнији похвале што је опат Шапрон био човек исто толико простране колико разноврсне учености и драгоцености. Код њега су финоћа и љупкост, нераздвојне другарице простодушности, истицале начин изражавања достојан једног црквеног великодостојника. Његово понашање, карактер и начин живота давали су његовом опхођењу пријатан укус онога што је, у интелигенцији, у исти мах духовито и безазлено. Пријатељ шале, он у салону никад није био свештеник. Пре доласка доктора Минореа, добри човек беше без жаљења скривао своје умне способности; али му је можда био захвалан што сад може да их искористи. При доласку у Немур, парох је располагао доста лепом библиотеком и сумом од две хиљаде франака ренте, а 1829 имао је још само приходе од своје пароксије, па и њих је скоро све раздељивао сваке године. Како је умео одлично да саветује у несрећама или кад се радило о деликатним стварима, многи људи, који нису ишли у цркву да

тамо траже утехе, долазили су у парохијску кућу да чују његово мишљење. Да бисмо довршили овај морални портрет, довољна је једна причица. Међу сељацима би се налазило, истина ретко, рђавих људи који би причали како их суд гони или удешавали да их лажно прогони, како би потстицали дарежљивост опата Шапрона. Они су лагали своје жене које, видећи да им се прети одузимањем куће и да им је стока узапћена, обмањиваху невиним сузама јадног свештеника који им је проналазио тада седам или осам стотина тражених франака, за које би сељак куповао парче земље. Кад су побожни људи, црквени туктори, доказали опату Шапрону да је по среди превара, молећи га да их упита за савет како не би био жртва лакомости, он им рече:

— Можда би ови људи учинили какву ствар за осуду, само да стекну своје јутро земље; а спречавати зло, зар то не значи чинити добро?

Можда би читалац желео да нађе овде слику ове личности значајне по томе што су наука и књижевност продрле у то срце и ту јаку главу, не успевајући у њима ништа да искваре.

У шездесетој години опат Шапрон је имао потпуно седу косу, толико је живо осећао несреће других, толико и догађаји Револуције беху утицали на њега. Двапут хапшен што је одбијао да се закуне, двапут, према његовим речима, беше прочитао себи *In manus*.¹ Био је средњег раста, ни дебео ни мршав. Његово лице, јако наборано и упало, без боје, падало је одмах у очи дубоком мирноћом црта и чистотом кон-

¹ То су речи које каже Исус на самрти обраћајући се Богу: „У руке твоје предајем дух свој“ (Св. Лука, XXIII, 46). Пр.

тура, које су изгледале оивичене светлошћу. Лице чедног човека има нечег ведрога. Тамне очи са окретним зеницама оживљавале су ово неправилно лице под широким челом. Његов поглед је имао необјашњиву моћ због благости која није искључивала снагу. Лукови његових очију били су као два свода осенчена великим проседим обрвама које нису уливале страх. Како беше погубио многе зубе, уста су му била без облика а образи упали; али и ова оронулост није била без љупкости, а његове боре пуне благости као да су се смешиле. Иако није патио од костобоље, ноге су му биле тако осетљиве, ишао је тако тешко да је преко целе године носио ципеле од орлеанске коже. Налазио је да мода дугачких чакшира није излазио у мантији, већ у мрком реденготу, са увек у дугим чарапама од црне вуне, које му је плела домаћица, и у кратким чоханим чакширама. Никад није излазио у мантији, већ у мрком реденготу, са тророгим шеширом који је храбро носио и у најгорим данима. Овај племенити и лепи старац, чије је лице увек било улепшано ведрином једне беспрекорне душе, морао је имати тако велики утицај на ствари и људе ове приповетке, да је требало још испочетка да потражимо извор његовог угледа.

Миноре је узимао три дневна листа: један либерални, један владин, један десничарски, затим неколико часописа и научне листове, чије су збирке повећавале његову библиотеку. Часописи, енциклопедист и књиге привлачили су једног бившег капетана из пука Роајал-Сиендоа, који се звао г. де Жорди, био племић волтеровских идеја и стар нежења, а који је живео од хиљаду шест стотина франака пензије и

доживотне ренте. Пошто је, посредством пароха, неколико дана читао *газете*, г. де Жорди сматрао је за ред да оде и захвали доктору. Већ од прве посете, стари капетан, бивши професор у Војној школи, задоби наклоност старог лекара, који похита да му врати посету. Г. де Жорди, сув и мршав човечуљак, али коме крв није давала мира иако је имао врло бледо лице, чинио је најпре утисак својим лепим челом као у Карла XII, изнад кога је била коса кратко ошишана као и у овог краља-војника. Његове плаве очи, због којих би могло да се каже: „Овде је љубав прошла“, али које су биле јако сетне, занимале су човека на први поглед; у њима су се назирале успомене које је он уосталом знао тако потпуно да прећути, да никад његови стари пријатељи не изненадише нити какву алузију на његов прошли живот, нити један од оних узвика који нам се отргну при упоређивању катастрофа. Болну тајну своје прошлости сакривао је он под видом филозофске веселости; али кад је мислио да је сам, његови покрети, умртвљени спорошћу мање старачком него срачунатом, сведочили су о једној мучној и сталној мисли: зато га опат Шапрон беше назвао несвесним хришћанином. Како је ишао увек обучен у плаву чоху, његово мало уочено држање и одело одавали су раније навике војничке дисциплине. Његов благи и пријатни глас потресао је душу. Његове лепе руке, крој лица, који је потсећао на лице грофа д'Артоа, показујући колико је био пун дражи у својој младости, чинили су још непроницљивијом тајну његовог живота. И нехотице човек се питао, каква ли је то несрећа могла да задеси лепоту, храброст, љупкост, образованост и нај-

драгоценије особине срца које некад беху сједињене у његовој личности. Г. де Жорди дрхтао је увек при спомену Робеспјеровог имена. Ушмркивао је много бурмута и, чудна ствар, он се одвикну од њега због мале Урсуле, која је због те навике показивала одвратност према њему. Кад год би видео ову малу, капетан је задржавао на њој дуге, скоро страсне погледе. Тако је лудо волео њене игре, толико се интересовао за њу, да та наклоност учини још тешњим његове везе са доктором, који се никад не усуди да пита овог старог нежењу:

— Дакле и ви сте изгубили децу?

Има таквих бића, добрих и стрпљивих као он, која пролазе кроз живот, са горком мисли у срцу а осмехом у исти мах нежним и болним на уснама, односећи са собом у гроб одгонетку, не допуштајући из гордости, из презирања, можда из освете да их проникнемо и којима је Бог једини повереник или утешитељ. У Немуру, где, као и доктор, беше дошао да умре на миру, г. де Жорди виђао се само са парохом, који је увек био на расположењу својим парохјанима, и са г-ђом де Портандиер, која је ишла на спавање у девет сати. И зато, после дугог одупирања поче и он најзад рано да леже, и поред тога што је патио од несанице. То је дакле била права срећа за лекара као и за капетана, да сретну човека који је видео исти свет, који је говорио истим језиком, са којим су се могле мењати мисли и који је доцкан легао. Пошто су једанпут заједнички провели вече, г. де Жорди, опат Шапрон и Миноре осетише у томе толико задовољство, да свештеник и војник свраћаху сваке вечери у девет сати, у онај час кад би,

после легања мале Урсуле, старац био слободан. И сва тројица седели би до поноћи или до једног сата.

Убрзо овај трио постаде квартет. Други један човек коме живот беше познат и коме искуство стечено у парницама беше прибавило ону благост, оно знање, оно обилно посматрање, оно оштроумље, онај талент за разговор, које су војник, лекар и свештеник дуговали општењу са душама, болестима и обуком, мировни судија наслути задовољства ових вечери и потражи докторово друштво. Пре него што ће постати мировни судија у Немуру, г. Бонгран бејаше пуних десет година правозаступник у Мелену, где је сам водио спорове, према обичају који влада у градовима где нема адвоката. Оставши удовац у четрдесет петој години, осећао се још врло способан за рад да би седео беспослен. Затражио је дакле положај мировног судије у Немуру, упражњен неколико месеци пре докторовог усељавања. Чувар државних печата увек је срећан да нађе адвокате, а нарочито имућне људе, да заузимају овај важан судски положај. Г. Бонгран је живео скромно у Немуру од хиљаду пет стотина франака плате и могао је тако да употреби своје приходе за сина који је учио права у Паризу, изучавајући у исто време судски поступак код чувеног адвоката Дервила. Бонгран отац личио је доста на каквог старог шефа одељења у пензији: имао је оно мање бледо него побледело лице по коме су парнице, разочарења и гнушање оставили свој траг, наборано од размишљања а исто тако и од непрекидног грчења обичног код људи који су приморани да не кажу све; али то лице би често озарили осмеси својствени оним људима који на-

изменично верују све и не верују ни у шта, који су навикли да без изненађења све виде и чују, да продиру у поноре које користољубље отвара у дну срца. Под косом, мање белом неко избледелом, таласасто забаченом преко главе, налазило се бистро чело чија је жута боја била у складу са ретким власима. Дежмекасто лице давало му је утолико више сличности са лисицом, што му је нос био кратак и шиљат. Из његових уста, великих као у одличних говорника, искакале су беле искрице које су његов разговор чиниле толико кишовитим, да је Гупиј пакосно говорио: „Ко хоће да га слуша треба да има кишобран”. Или: „Пљуште пресуде код мировног судије”. Иза наочара, очи су му биле лукаве; али чим би ове скинуо, његов тупи поглед изгледао је пригуп. Иако је био весео, чак врло весео, својим држањем давао је себи мало превише изглед важног човека. Држао је скоро увек руке у џеповима од чакшира, одакле их је вадио само кад је требало да причврсти наочаре, што је чинио скоро подругливим покретом који је наговештавао какву оштроумну примедбу или какав победоносни доказ. Његови покрети, говорљивост, и невина уображеност одавали су бившег паланачког адвоката; али ови ситни недостаци постојали су само на површини; он их је откупљивао једном стеченом добродушношћу, коју би какав тачан моралист назвао благошћу урођеном вишим људима. Ако је мало личио на лисицу, важио је као дубоко препреден човек који при том није непоштен. Његово лукавство било је игра оштроумности. Али зар не називамо лукавим оне људе који предвиђају исход и чувају се замки које су им по-

стављене? Мировни судија волео је вист, игру коју су капетан и доктор знали, а коју свештеник научи за кратко време.

Ово друштво начини себи оазу од Минореовог салона. Немурски лекар, који није био ни без образовања ни без друштвеног понашања, а који је у Минореу поштовао једну од величина медицине, имао је ту приступа; али његов посао и умор, који су га приморавали да рано леже да би рано устајао, спречавају га да буде тако тачан као докторова три пријатеља. Скуп ових пет виших особа, јединих које су у Немуру имале довољно општег знања да би се разумеле, објашњава одвратност старог Минореа према његовим наследницима: ако је имао да им остави своје богатство, није хтео да их прими у своје друштво. Било да су закупац поште, писар и порезник схватили ову разлику, било да су их умирили поштење и добротинства њиховог стрица, на његово велико задовољство они престаше да му долазе. И тако четири стара играча виста и триктрака, седам до осам месеци после докторовог доласка у Немур, сачињавају чврсто, искључиво друштво, које беше за свакога од њих као неко позно и неочекивано братство и у чијим су сластима утолико више уживали. Ова породица изабраних умова стече у Урсули дете које је сваки од њих узимао под своје према свом укусу: свештеник је мислио на душу, судија јој беше старатељ, војник се надао да јој буде учитељ; а што се тиче Минореа, он јој беше у исто време отац, мати и лекар.

Пошто се одомаћи, старац се свикну и удеси свој живот онако како се он удешава у свим местима по

унутрашњости. Због Урсуле, он није никога примао пре подне, није позивао на ручак; његови пријатељи могли су да дођу к њему око шест сати увече и да остану до поноћи. Они који први стигну налазили су новине на столу у салону и читали су их очекујући друге, или су каткад ишли у сусрет доктору ако би он био у шетњи. Ове тихе навике нису биле само потреба старости, оне су биле код светског човека мудар и смишљен рачун, како не би допустио да му срећу помуте забринута радозналост његових наследника и паланачка препричавања. Ништа није хтео да уступи том превртљивом богу, јавном мњењу, чија се власт, једна од несрећа Француске, учвршћивала и од наше земље правила исту покрајину. И зато, чим дете преста да доји и прохода, он отпусти куварицу коју му његова синовица, г-ђа Миноре-Левро, беше нашла, дознавши да је она обавештавала закупницу поште о свему што се дешавало у његовој куће.

Дојкиња мале Урсуле, удовица једног раденика без другог имена осим крштеног и која је дошла из Буживала, беше изгубила своје последње дете у шестом месецу, у тренутку кад је доктор, који је познавао као поштено и добро створење, узео за дојкињу, дирнут њеном несрећом. Без имања, пореклом из Бреса где је њена породица живела у беди, Антоанета Патрис, удовица Пјера названог из Буживала, заволе искрено Урсулу као што мајке по млеку заволе одојчад коју чувају. Овој слепој материнској љубави придружи се пожртвованост према кући. Обавештена о докторовим намерама, Буживалка научи кришом да кува, постаде чиста, вешта и поче

да угађа старчевим навикама. До ситница се старала о намештају и стану, једном речи била је неуморна. Не само да је доктор хтео да његов приватни живот буде опасан зидом, него је имао разлога да ускрати својим наследницима упознавање са његовим приликама. Већ друге године по његовом досељавању, у стану је била само Буживалка, на чију је опрезност могао потпуно да се ослони, а своје праве разлоге прикри свемогућим разлогом штедње. На велико задовољство својих наследника он постаде тврдица. Не улагујући се и захваљујући једино својој нези и своме пожртвовању, Буживалка, која је имала четрдесет и три године у време кад ова драма почиње, била је домаћица доктора и његове штићенице, стожер око кога се цела кућа окретала, укратко жена од поверења. Беху је назвали Буживалком јер су увиђали немогућност да уз њену личност ставе њено име Антоанета, пошто имена и лица подлеже законима складости.

Докторов тврдиљук није био само празна реч него је имао и један циљ. Почевши од 1817, он преста да узима два дневна листа и обустави претплаћивање на своје часописе. Његови годишњи издаци, које је цео Немур могао да процени, нису прелазили хиљаду и осам стотина франака. Као свим старцима, једва да му је било потребно рубље, обућа и одело. Сваких шест месеци путовао је у Париз, без сумње да лично прими и уложи своје приходе. За петнаест година, не беше рекао ниједну реч која би била у вези са његовим новчаним стварима. Његово поверење у Бонграна дође много доцније; он му повери своје намере тек после револуције од 1830. Такве су

биле у докторовом животу једине ствари за које су тада знали грађанство и наследници. А што се тиче његових политичких начела, како је на кућу плаћао само сто франака порезе, није се мешао ни у шта, и одбијао је исто тако ројалистичка уписивања зајмова као и либерална. Његова позната одвратност према *поповштини* и његов деизам волели су тако мало да се испољавају, да је он једном избацио на врата неког трговачког путника кога му његов унук Дезире Миноре-Левро беше послао да му понуди једног *Попа Мелијеа* и *Говоре* генерала Фоа. Тако схваћена трпељивост изгледаше необјашњива немурским либералима.

Три побочна докторова наследника, Миноре-Левро и његова жена, г. и г-ђа Масен-Левро млађи, г. и г-ђа Кремијер-Кремијер, — које ћемо звати просто Кремијер, Масен и Миноре, пошто су ове разлике између презимењака потребне само у Гатинеу, — ове три породице сувише заузеле бригом да створе један нов центар, виђале су се као што се виђа по малим варошима. Закупац поште приређивао је вечеру на рођендан свог сина, један бал о покладама а један о годишњици свога венчања, и позивао том приликом све угледне немурске грађане. Порезник је такође скупљао два пута годишње своје рођаке и пријатеље. Писар мировног судије, сувише сиромашан, како је говорио, да би се бацао у такво расипање, живео је скучено у једној кући која се налазила усред Главне улице, и чији један део, приземље, беше изнајмљено његовој сестри, управитељици поште, — друго докторово добро дело. При свем том, преко године, ова три наследника или њихове жене сретали

би се у вароши, у шетњи, јутром на пијаци, пред својим кућама или, недељом после службе, на тргу, као овог тренутка. Тако да су се виђали сваког дана. А нарочито од пре три године, докторова старост, његов тврдичлук и богатство допуштали су алузије или отворене говоре у вези са наследством, који се најзад мало по мало раширише и учинише подједнако славим и доктора и његове наследнике. Већ шест месеци није пролазила ни недеља дана а да пријатељи или суседи Минореових наследника не помену им, са прикривеном зависти, *онај дан кад ће се два ока доброг човека затворити, а његови ковчези отворити.*

— Може доктор Миноре бити лекар колико хоће и слагати се са смрћу, само Бог је вечан, говорио би један.

— Шта говорите! Он ће нас сахранити све; он је здравији него ми, одговарао би наследник лицемерно.

— Па ако то не будете ви, ваша деца ће ипак наследити, сем ако она мала Урсула...

— Неће јој он све оставити.

Урсула, према предвиђањима госпође Масен, била је страшило наследника, њихов Дамоклов мач и ова узречица: „Па лепо! Ко буде жив, видеће!” омиљени закључак госпође Кремијер, говорио је доста јасно да су јој они желели више зла него добра.

Порезник и писар, сиромашни у сравњењу са закупцем поште, често су процењивали, у облику разговора, докторово имање. Шетајући дуж канала или путем, кад би видели да им иде у сусрет њихов стриц, погледали би се жалосно.

— Он је без сумње сачувао за себе какав еликсир који даје дуг живот, казао би један.

— Направио је уговор са ђаволом, одговарао други.

— Нама двојици требало би да завешта више, јер онај дебели Миноре има свега.

— Ах, Миноре има сина који ће му појести много новаца!

— На колико цените ви докторово богатство? питао је писар порезника.

— После дванаест година, дванаест хиљада франака уштеђених сваке године чине сто четрдесет четири хиљаде франака, а интерес на интерес даје најмање сто хиљада франака; али како је он, по савету свог париског бележника, сигурно направио неколико добрих послова, и како ће бити да је, до 1822, уложио по осам и седам и по у државне папире, старац располаже сада са четири стотине хиљада франака отприлике, не рачунајући његових четрнаест хиљада франака ренте од пет по сто, која данас вреди сто шеснаест. Кад би сутра умро не завештавајући Урсули ништа, он би нам дакле оставио седам до осам стотина хиљада франака, осим куће и намештаја.

— Па лепо, сто хиљада Минореу, сто хиљада малој, а сваком од нас по три стотине: ето како би било право.

— Ах, то би нам прилично добро дошло.

— Кад би он то учинио, узвикиваше Масен, ја бих продао своју канцеларију, купио једно лепо имање, потрудио се да постанем судија у Фонтенблоу, и био бих посланик.

— А ја бих купио једну мењачницу, говораше по-резник.

— На несрећу, ова девојчица коју води под руку и свештеник тако су га лепо опколили, да ми не можемо да утичемо на њега.

— Најзад, још увек можемо бити сигурни да ништа неће оставити цркви.

Свако сад може да појми у каквом су страху били наследници кад су видели свог стрица да иде у цркву. Човек је увек довољно паметан да осети кад му се крњи интерес. Интерес сачињава дух сељака као и дипломате, и кад је он у питању, на изглед најглупљи човек био би можда најјачи. „Ако мала Урсула има моћи да свог заштитника баци у крило Цркве, она ће зацело успети да јој он завешта своју заоставштину”, — то је била страшна опаска која је засијала ватреним словима у свести и најглупљег међу наследницима. Закупац поште беше заборавио загонетку која се налазила у писму његовог сина, да би дотрчао на трг; јер, ако је доктор био у цркви читајући уобичајене молитве, радило се о две стотине педесет хиљада које је он имао да изгуби. Признајмо да је страх наследника потицао из најјачих и најприроднијих друштвених осећања, из породичних интереса.

— Па, господине Миноре, рече претседник општине (негдашњи млинар који беше постао роајалист, један од Левро-Кремијера), кад враг остари, он се и закалуђери. Кажу да ваш стриц припада нашим.

— Боље икад него никад, драги рођаче, одговори. закупца поште покушавајући да сакрије своје незадовољство.

— Како би се овај смејао кад бисмо били преварени! Он би био у стању да ожени свог сина оном проклетом девојчуром, коју нека ђаво заплете у свој реп! узвикну Кремијер стежући песнице и показујући претседника општине који се налазио на улазу у цркву.

— На кога се то љути чича Кремијер? рече немурски касапин, један Левро-Левро старији. Зар није задовољан што види да му се стриц упутио у рај?

— Ко би то икад веровао? рече писар.

— Ах, никад не треба рећи: „Изворе, са тебе нећу пити”, одговори бележник који се, видећи групу из далека, одвоји од своје жене и пусти је да сама иде у цркву.

— Па, господине Дионисе, рече Кремијер хватајући бележника испод руке, шта нам саветујете да чинимо у овој прилици?

— Саветујем вам, рече бележник, обраћајући се наследницима, да лежете и устајете у уобичајено време, да једете супу не допуштајући да вам се охлади, да облачите ципеле на ноге, шешире мећете на главу, укратко да наставите свој начин живота тако као да ништа није ни било.

— Ви нисте утешни, рече Масен добацујући му саучеснички поглед.

И поред свог малог раста и гојазности, поред незграпног и дежмекастог лица, Кремијер-Дионис био је веома префињен. Да би се обогатио, он се беше потајно удружио са Масеном, коме је без сумње указивао на сељаке у новчаној неприлици и на земљу која се могла прогутати. Ова два човека пробирала су тако послове, нису пропуштала да им се измакну

добри, и делила су зараду овог хипотекарног зеленаштва које, не спречавајући га, успорава дејство сељака на земљу. И зато мање ради Минореа закупца поште и Кремијера порезника, него ради свог пријатеља писара, Дионис се јако интересовао за докторову заоставштину. Масенов удео, пре или после, имао је да повећа капитале помоћу којих су оба ортака радили по срезу.

— Потрудићемо се да сазнамо од г. Бонграна одакле то потиче, одговори тихо бележник, дајући Масену на знање да ћути.

— А шта ти радиш ту, Миноре? узвикну наједном једна ситна жена, која се устреми на групу у чијој је средини купац поште изгледао као нека кула. Не знаш где је Дезире, а стојиш ту и причаш док ја мислим да си на коњу! Добар дан, госпође и господо.

Ова мала мршава жена, бледа и плава, у хаљини од белог цица са великим цветовима мрке боје, са везеном капом украшеном чипкама, са малом зеленом марамом преко спљоштених рамена, била је жена закупца поште од које су дрхтали најгрубљи поштански момци, слуге и кочијаша, која је руковала касом и књигама и пред којом је цела кућа играла како она свира, према омиљеном изразу суседа. Као праве домаћице, на себи није имала никакав накит. Она није полагала, како је то говорила, на шик и украсе; њу је привлачило оно што је јако и, поред тога што је био празник, имала је на себи своју црну кецељу у чијим је џеповима звецкао свежањ кључева. Њен крештави глас пробијао је бубну опну. Иако су јој очи биле нежно плаве, њен строги поглед показивао

је очевидну складност са танким уснама и успијеним устима, са широким, испупченим и врло заповедничким челом. Ако је поглед био брз, покрети и речи бејаху још бржи. „Зелија, принуђена да има воље за двоје, имала је увек и за троје”, говорио је Гупиј, који скрену пажњу на узастопне владавине тројице младих поштанских момака у чистој униформи којима Зелија беше обезбедила живот, сваком после седам година службе. Зато их је заједљиви писар звао: Кочијаш I, Кочијаш II и Кочијаш III. Али слаб утицај ових младића у кући и њихова потпуна послушност доказивали су, да се Зелија беше само заузимала за добре раднике.

— Па шта, Зелија воли ревност, одговарао је писар онима који су му чинили те примедбе.

Ово оговарање имало је мало основа. Од рођења свог сина, кога је она хранила иако се није могло приметити одакле, закупница поште је мислила само на то како да повећа своје богатство и посвети се без одмора управљању своје огромне радње. Украсти сноп сламе или неколико мерица зоби, преварити Зелију у најсложенијим рачунима, то је било немогућно иако је она нечитко писала а од све читаве аритметике знала само сабирање и одузимање. Шетала се само кад би ишла да премерава сено, отаву и овас; затим је слала мужа у косидбу а момке да везују снопове говорећи им, на сто фунти приближно, количину коју та и та ливада има да донесе. Иако је била душа овог великог крупног тела које се звало Миноре-Левро, ма да га је вукла за онај тако глупо издигнути нос, она је осећала страх који, више или мање, потреса увек укротитеље зверова. Зато је

она стално пре њега почињала да се љути и, према грдњама које би добили од Минореа, поштански момци су знали кад је он био грђен од жене, пошто би гнев њих погађао. Уосталом она је била исто тако вешта као и користољубива. По многим кућама у вароши говорило се: „Шта би било од Минореа да му није жене”!

— Кад будеш знала шта нам се десило, одговори немурски газда, и ти ћеш се наљутити.

— Па добро, шта?

— Урсула је одвела доктора Минореа у цркву.

Зенице Зелије Левро раширише се, она постоја један тренутак жута од беса: „Хоћу да видим па да верујем”! и јурну у цркву. Служба беше дошла до изношења свете тајне. Потпомогнута општом побожном преданошћу, Минореова жена могла је да прегледа све редове столица и клупа, дижући поглед дуж капелица до места где је била Урсула и поред које она примети гологлавог старца.

Ако се сетите лица Барбе-Марбоа, Боаси д' Англаса, Морелеа, Хелвецијуса, Фридриха Великог, имаћете одмах тачну слику главе доктора Минореа чија је свежа старост личила на старост ових славних личности. Ове главе, као сковане истим жигом, јер су згодне за медаљу, показују оштар и скоро пури-тански профил, са нечим хладним у лицу, математички ум, извесну ускост у лицу као издуженом, оштар поглед, озбиљна уста, нешто аристократско, мање у осећању него у навици, више у идејама него у карактеру. Све имају широко чело које као да се губи при врху, што издаје наклоност према материјализму. Ова главна обележја главе и ове црте лица

наћи ћете на сликама свих енциклопедиста, жирон-денских говорника и људи тога времена чија су верска убеђења била скоро ништавна, који су говорили да верују у Бога а који су били безбожници. Деист је атеист ако му то иде у рачун. Стари доктор Миноре имао је, дакле, чело ове врсте, али избраздано борама, и оно је добијало неку безазленост због начина на који су се лаки праменови његове сребрне косе, забачене уназад као у жене кад се чешља, падали по његовом црном капуту, јер он је упорно носио, као у младости, чарапе од црне свиле, ципеле са златним копчама, чакшире од нарочите свиле, бели прсник са црном лентом и црни капут са црвеном розетом. На ову тако окарактерисану главу, а чија је хладна белина била ублажена жутим тоновима које доноси старост, падала је светлост са једног прозора. У тренутку кад је закупница поште наишла, доктор беше подигао према олтару благ поглед својих плавих очију са ружичастим очним капцима: ново убеђење давало им је и нов израз. Наочарима је био обележио у молитвенику место где беше прекинуо молитву. Скрштених руку на грудима, овај велики мршави старац, у ставу који је објављивао свемоћ његових способности и нешто непоколебљиво у његовој вери, није престајао да посматра олтар смерним погледом који је нада подмлађивала, не гледајући жену свог синовца која се беше зауставила скоро пред њим као да је хтела да га прекори због овог враћања Богу.

Видећи да се све главе окрећу према њој, Зелија похита да изиђе и врати се на трг мање журно него што беше отишла у цркву; рачунала је са овим на-

следством, а наследство је постајало неизвесно. Она затече писара, порезника и њихове жене још више запрепашћене него малопре: Гупиј беше уживао да их мучи.

— Не можемо на тргу и пред целим градом да говоримо о својим пословима, рече Зелија; дођите к мени. Ви нећете бити сувишни, господине Дионисе, рече она бележнику.

И тако, вероватно искључење из наследства Масенових, Кремијерових и закупца поште имало је да буде новост за читав крај.

У тренутку кад су наследници и бележник хтели да пређу трг да би отишли у поштанску станицу, зачу се тутњава поштанских кола која су силазила у највећем трку према станичној канцеларији, удаљеној неколико корачаји од цркве, у горњем делу Главне улице.

— Гле! Ја сам као ти, Миноре, заборављам Дезиреа, рече Зелија. Хајдмо да га дочекамо при сillasку: он је скоро адвокат, а ово се тиче мало и његових ствари.

Долазак поштанских кола увек је разонода; али, кад имају задоцњење, свет се нада каквим догађајима: зато читава гомила пође у сусрет Диклери.

— Ево га Дезире! зачу се општи узвик.

У исто време немурски тиранин и коловођа, Дезире је увек узбуђивао варош својим појављивањима. Љубимац младежи, према којој се показивао издашан, он је њу потстрекивао својим присуством; али свет се толико плашио његових забава, да је многа породица била врло срећна кад га је видела да се школује и учи права у Паризу. Дезире Миноре, та-

нак младић, витак и плав као његова мајка, од које беше наследио плаве очи и бледу боју лица, насмеши се кроз врата од кола на скупљен свет и хитро сиђе да загрли мајку. Једна површна скица овог младића показаше колико је Зелија била очарана што га види.

Студент је имао на себи fine чизме, беле дугачке чакшире од енглеског штофа са потпецима од лакиране коже, скупочену и лепо везану машну, прикачену још скупоченијом иглом, леп прсник по новој моди, а у џепу овог прсника пљоснат сат чији је ланац висио, најзад кратак реденгот од плаве чоје и сив шешир; али златна дугмета његовог прсника и прстен који је носио преко рукавица од јареће коже модре боје одавали су скоројевића. Имао је штап са израђеном златном јабуком.

— Изгубићеш сат, рече му мати грлећи га.

— То је намерно тако, одговори он пуштајући да га загрли отац.

— Па, рођаче, ви сте ускоро адвокат? рече Масен.

— Положићу заклетву на почетку судске године, рече он одговарајући на пријатељске поздраве који су долазили из гомиле.

— Биће дакле весело? рече Гупиј узимајући га за руку.

— А, и ти си ту, стари мајмуне, одговори Дезире.

— Ви знате све шта ја имам, Кабироле! викну затим Дезире старом спроводнику са модрим и бубуљичавим лицем. Послаћете све кући.

— Зној тече са твојих коња, рече строга Зелија

Кабиролу; ти дакле ниси при чистој свести кад их тако тераш? Ти си глупљи од њих!

— Али г. Дезире хтео је да што пре стигне, да би вас ослободио бриге...

— Али пошто није било незгоде, зашто си се излагао опасности да упропастиш коње? настави она.

Виђење са пријатељима, здрављење, усхићење младежи око Дезиреа, сви случајни догађаји при овом доласку и препричавање неприлике која беше изазвала одоцњење, све то узе доста времена и гомила наследника, повећана њиховим пријатељима, стиже на трг у време излажења из цркве. Игром случаја, који себи све дозвољава, Дезире виде Урсулу под тремом парохијске цркве у тренутку кад је пролазио, и застаде изненађен њеном лепотом. Овај покрет младог адвоката заустави неминовно ход његових родитеља.

Принуђена, како је ишла под руку са својим кумом, да у десној руци држи молитвеник а у левој сунцобран, Урсула је показивала ону урођену драж коју љупке жене уносе у вршење тешких ствари свог лепог заната жене. Ако се мисао открива у свему, слободно је рећи да је ово држање изражавало божанску безазленост. Урсула је имала хаљину без струка, од белог муселина, украшену овде онде плавим шепутима. Кратак огртач без рукава, оивичен истом таквом траком која је била провучена кроз широк поруб, а прикачен шепутима сличним оним на хаљини, откривао је лепоту њене блузе. Њен врат, тамне белине, био је дивне боје коју је истицало све ово плаво, које даје свежине плавим женама. Њен плави појас са дугим лепршавим крајевима

оцртавао је раван струк који је изгледао витак, једна од најпримамљивијих жениних дражи. Носила је шешир од ситне сламе, скромно украшен трачицама истим као оне на хаљини и чији су крајеви били везани испод браде, што није сметало њеном белом лицу плавуше, иако је истицало претерану белину шешира. Са сваке стране Урсулиног лица, — она се наравно чешљала сама *à la Berthe*, — њена мека и плава коса бујно је падала у великим растресеним плетеницама које су задржавале поглед својим многобројним сјајним испупчењима. Њене сиве очи, у исти мах благе и горде, биле су у складу са лепо извајаним челом. Ружичаста боја разливена по образима као неки облак давала је живост њеном лицу правилном али без отужности, јер природа јој беше дала уједно правилност црта и израз лица, што је редак дар. Племенитост њеног живота откривала се у дивном складу између њених црта, њених покрета и општег израза њене личности, која је могла да послужи као модел за оличење Поверљивости или Скромности. Њено здравље, иако сјајно, није се грубо испољавало, тако да је она имала отмен изглед. Под њеним рукавицама светле боје, наслућивале су се лепе руке. Извијена и мала стопала дивно су стајала у ципелама које су имале врпце од мрке коже и биле украшене ресама од свиле исте боје. Њен плави појас, о који беху заденути један мали пљоснати сат и њен плави новчаник са златним кићанкама, привуче погледе свих жена.

— Дао јој нов сат! рече госпођа Кремијер стежући мишицу свога мужа.

— Како, то је Урсула? узвикну Дезире. Нисам је познао.

— Видите, драги стриче, ви значите читав догађај, рече закупац поште показујући целу варош која је стајала у два реда при старчевом пролазу, сви хоће да вас виде.

— Да ли вас је то преобратио опат Шапрон или госпођица Урсула, драги стриче? упита Масен са језуитском учтивошћу, поздрављајући доктора и његову штићеницу.

— Урсула, рече старац суво, идући непрестано као човек коме досађују.

И да није синоћ, при крају виста са Урсулом, немурским лекаром и Бонграном, кад је он рекао: „Сутра идем у цркву“! мировни судија одговорио: „Ваши наследници неће више спавати“! ошроумном и увиђавном доктору био би довољан само један поглед па да проникне расположења својих наследника по њиховим лицима. Зелијино упадање у цркву, њен поглед који доктору није измакао, ово скупљање свих заинтересованих на тргу и израз њихових очију кад су приметили Урсулу, све је то показивало недавно распаљену мржњу и одвратан страх.

— То је дакле ваше дело, госпођице! рече госпођа Кремијер, ступајући и она у разговор уз један понизан поклон. Вама је лако да учините чудо.

— То је Божје дело, госпођо, одговори Урсула.

— Ох, Бог! узвикну Миноре-Левро, мој таст је говорио да он служи као покривач многим коњима.

— Имао је схватања трговца коњима, рече доктор строго.

— А шта, рече Миноре својој жени и сину, зар ви нећете да поздравите мог стрица?

— Ја не бих могла да будем свој господар пред том претваралицом, узвикну Зелија одводећи свог сина.

— Добро бисте учинили, драги стриче, говорила је госпођа Масен, да не идете у цркву без мало капе од црне кадифе, пароксијска црква врло је влажна.

— Ах шта! драга синовике, рече добри човек гледајући оне који су је пратили, што раније легнем раније ћете ви заиграти.

Стално је ишао вукући за собом Урсулу и толико је показивао да му се жури, да их они оставише саме.

— Зашто им говорите тако грубе речи? То није лепо, рече му Урсула дрмајући га јогунасто за руку.

— Пре као и после мог уласка у веру, моја мржња је иста према лицемерима. Свима сам им чинио добра и нисам им тражио захвалности; али нико од ових људи није ти послао један цвет о твом имену, једином празнику који празнујем.

На доста великом размаку од доктора и Урсуле, ишла је споро госпођа де Портандиер која је изгледала сатрвена болом. Она је припадала оним старим женама у чијем се начину одевања распознаје дух прошлог века, које носе хаљине тамнољубичасте боје, са узаним рукавима и таквог кроја који се види само на портретима госпође Лебрен; оне носе кратке огртаче од црних чипака и шешире какви се више не праве а који су у складу са њиховим спорим и свечаним ходом: човек би рекао да увек иду у својим кринолинима и да их још осећају око себе, као што људи којима је отсечена рука понекад затресу шаком коју више немају; њихова дуга бледа лица, са круп-

ним болним очима и смежураним челом, нису без извесне тужне љупкости, и поред обавијених плетеница чији су праменови зализани; оне замотавају лице у старе чипке које неће више да се лепршају дуж образа; али над свим овим рушевинама господари невероватно достојанство у понашању и погледу. Смежурани и црвени очни капци ове старе госпође јасно су говорили да је она плакала за време службе. Ишла је као каква збуњена особа, а изгледало је да очекује некога, јер се окрете. Да, госпођа де Портандиер која се окреће, то је био догађај исто тако важан као и преобраћење у веру доктора Минореа.

— Кога ли то тражи госпођа де Портандиер? рече госпођа Масен придружујући се наследницима које старчеви одговори беху као окаменили.

— Тражи пароха, рече бележник Дионис, који се удари по челу као човек коме је наједном дошла нека успомена или заборављена мисао. Ваша општа ствар у мојим је рукама, и наследство је спасено! Хајде да весело ручамо код госпође Миноре.

Свако може да замисли журбу са којом наследници пођоше у поштанску станицу за бележником. Држећи га под руку, Гупиј је пратио свог друга, говорећи му на уво са одвратним осмехом:

— Биће лова.

— Шта ме се то тиче? одговори му богаташки син слежући раменима. Ја сам лудо заљубљен у Флорину, најбожанственије створење на свету.

— А шта је то Флорина? упита Гупиј. Ја те сувише волим да бих допустио да те створења праве будалом.

— Флорина је љубав чувеног Натана, а моја лудост не помаже ништа, јер она је изрично одбила да се уда за мене.

— Девојке које лудују телом понекад мудрују главом, рече Гупиј.

— Кад би је ти само једном видео, не би се служио таквим изразима, рече Дезире чежњиво.

— Кад бих те видео да упропашћујеш своју будућност ради нечег што треба да буде само ђуд, настави Гупиј тако ватрено да би се Бонгран можда ухватио у замку, отишао бих да разбијем ту лутку као што Варнеј разбија Еми Ропсарт у *Кенилворту*! Твоја жена треба да буде једна д'Еглемон, једна госпођица ди Рувр, и да те одведе до посланичког положаја. Моја будућност зависи од твоје и ја ти нећу допустити да правиш глупости.

— Ја сам довољно богат да бих се задовољио срећом, одговори Дезире.

— Хеј, какву ви то заверу кујете? упита Зелија Гупија дозивајући два пријатеља који беху остали усред њеног пространог дворишта.

Доктор ишчезе у Грађанској улици и стиже лако као младић у кућу где се, у току недеље, беше одиграо чудновати догађај који је сада задавао бригу читавој вароши Немуру, а који тражи неколико објашњења да би се потпуно разјаснили ова приповетка и бележничково саопштење наследницима.

Таст докторов, чувени клавесинист и фабрикант инструмената Валентин Миреу, један од наших најславнијих оргуљаша, беше умро 1785 године, оставивши једног ванбрачног сина, добивеног у старости, кога беше признао, који је носио његово име, али био

невероватно распуштен. На самртничкој постељи, он није имао утеху да види ово размажено дете. Певач и композитор, Жозеф Мируе, пошто беше наступио у Талијанском позоришту под лажним именом, побеже у Немачку са једном девојком. Стари фабрикант препоручи свом зету овог заиста обдареног младића, приметивши му да је одбио да се ожени његовом мајком како не би био неправедан према госпођи Миноре. Доктор обећа да овом несрећнику да половину фабрикантове заоставштине, чију радњу беше купио Ерар. Он дипломатским путем потражи свог незаконитог шурака Жозефа Мируе; али му Грим рече једне вечери да је уметник, пошто беше ступио у један пруски пук, побегао, узимајући лажно име, и да је осујећивао свако тражење. Жозеф Мируе, кога природа беше обдарила привлачним гласом, прикладним стасом, лепим лицем, и који је пре свега био композитор пун укуса и заноса, пуних петнаест година живео је оним боемским животом који је Берлинац Хофман тако лепо описао. И зато, око своје четрдесете године, био је пао у тако велику беду, да је 1806 искористио прилику да опет постане Француз. Он се тада настани у Хамбургу, где се ожени ћерком једног угледног грађанина; луда за музиком, она се заљуби у уметника, који је још увек имао изгледа да постане славан и желео да се томе посвети. Али после петнаест година несрећа, Жозеф Мируе није знао да се одупре заносу богатства; његова наклоност према расипању појави се опет; и, ма да је усрећно жену, он за мало година потроши своје богатство. Поврати се беда. Мора бити да су муж и жена водили најужаснији живот, кад је Жозеф Мируе био доведен

дотле да ступи као капелник у један француски пук. 1813, пуким случајем, војни хирург овог пука, изненађен именом Мируе, јави то доктору Минореу према коме је имао обавеза. Одговор одмах стиже. 1814, пре предаје Париза, Жозеф Мируе доби уточиште у Паризу где му жена умре родивши једну девојчицу коју је доктор хтео да назове Урсулом, именом своје жене. Војни капелник није надживео мајку, изнурен као и она напором и бедом. Умирући, несрећни музичар завешта своју кћер доктору, који му беше послужио као кум, и поред све одвратности према ономе што је он звао црквеним измотавањима.

Пошто беше видео како му једно за другим пропадају деца при побачајима, тешким порођајима или у првој години живота, доктор је очекивао дејство последњег покушаја. Кад једна кржљава, нервозна, слабачка жена отпочне побачајем, није ретко да се за време трудноће и порађања понаша као што је то чинила Урсула Миноре, и поред старања, савета и науке свог мужа. Јадни човек често беше себи пребацивао њихову узајамну упорност у жељи за децом. Последње, зачето после одмора од две године, умре у току 1792, као жртва нервозног стања своје мајке, ако је веровати физиолозима који мисле да, у необјашњивој појави стварања, дете наслеђује од оца крв а од мајке нервни систем. Приморан да се одрекне уживања које би му донело његово најјаче осећање, доктор је без сумње у добротинству налазио накнаду за своје обмануто очинство. За време свог брачног живота, тако свирепу узбурканог, више од свега доктор беше желео једну плаву девојчицу, један од оних цветова који значе радост за кућу;

зато он сав срећан прими завештање Жозефа Мируеа и на мало сироче пренесе наде својих ишчезлих снова. Две године он је узимао учешћа у најмањим ситницама Урсулина живота, као некад Катон у Помпејевом; није хтео да је дојкиња подоји, да је дигне и метне да спава без њега. Његово искуство, његова наука, све је било у служби овог детета. Пошто беше осетио болове, наизменично страх и наду, муке и радости једне мајке, доживео је срећу да види у овој кћери плаве Немице и француског уметника снажан живот и дубоку осетљивост. Срећни старац пратио је са материнским осећањима равној ове плаве косе, која је прво била паперје, затим свила, па онда лака и мека коса и миловала прсте који је милују. Љубио је често ове мале босе ноге чији су прсти, покривени кожицом под којом се види крв, личили на ружине пупољке. Био је луд за овом малом. Кад је она покушавала да говори или кад је своје лепе плаве очи, тако благе, заустављала на свакој ствари, бацајући на њих онај замишљени поглед који изгледа као буђење мисли и који је завршавала смехом, он је читаве сате остајао пред њом, тражећи са Жордијем узроке, које толико њих називају ћудима, скривене у најмањим појавама овог дражесног животног доба кад је дете уједно цвет и плод, нејасна интелигенција, непрекидни покрет, силна жеља. Урсулина лепота и њена благост чиниле су је тако драгом доктору, да је он желео ради ње да измени природне законе: неколико пута је казао старом Жордију да пати од зубобоље кад су Урсули избијали зуби. Кад старци воле децу, они не постављају границе својој љубави, они је обожавају. Због ових малих бића они

ућуткују своје чудновате навике, због њих се сећају целе своје прошлости. Своје искуство, своје праштање, своје стрпљење, све тековине живота, то тако мучно сакупљено благо, све то предају они овом младом животу који их подмлађује и материнство допуњују интелигенцијом. Њихова мудрост, увек будна, вреди колико и мајчина интуиција; они се сећају нежности која је код ње погађање жеља и уносе је у испољавање сажаљења чија се јачина без сумње развија због ове огромне немоћи. Спорост њихових покрета замењује материнску благост. Најзад, код њих као и код деце, живот се своди на једноставност; и ако материнство чини мајку робом, равнодушност према свакој страсти и отсуство сваког користољубља допуштају старцу да се сав преда. Зато и није ретко видети децу да се слажу са старим људима. Старог војника, старог свештеника и старог доктора, срећне због Урсулиног миловања и удварања, никад није замарало да јој одговарају или да се играју са њом. Далеко од тога да им буде досадна, необузданост овог детета очаравала их је и они су излазили у сусрет свим њеним жељама налазећи у свему повод за поучавање. Тако је ова мала расла окружена старим људима који су јој се смешили и били око ње као неколико мајки, једнако пажљивих и обазривих. Захваљујући том зналачком васпитању, Урсулина душа се разви у кругу који је њој одговарао. Ова ретка биљка нађе своје нарочито земљиште, удахну елементе свог правог живота и упи у себе таласе свог сунца.

— У којој ћете вери да васпитате ову малу? упита опат Шапрон Минореа кад Урсули беше шест година.

— У вашој, одговори лекар.

Безбожник као г. де Волмар у *Новој Хелонзи*, он није себи признавао право да лиши Урсулу користи које пружа католичка вера. Лекар, који је седео на клупи испод прозора кинеског павиљона, осети тада како му свештеник стеже руку.

— Да, попо, кад год ми буде говорила о Богу, ја ћу је послати њеном пријатељу *Сапрону*, рече он подражавајући Урсулин дејчи говор. Хоћу да видим да ли је верско осећање урођено. Зато и нисам ништа радио ни за ни против тежња ове младе душе; али у срцу свом већ сам вас одредио за њеног духовног оца.

— То ће вам Бог признати, надам се, одговори опат *Шапрон* склапајући руке и дижући их према небу као да у себи чита кратку молитву.

И тако, већ од своје шесте године, мало сироче дође под парохову верску власт, као што већ беше под влашћу свог старог пријатеља *Жордија*.

Капетан, некад професор у једној од старих војних школа, бавећи се из наклоности граматиком и разликама међу европским језицима, беше проучио питање једног општег језика. Овај учени човек, стрпљив као сви стари учитељи, сматраше за срећу да Урсулу научи да чита и пише, поучавајући је у француском језику и у ономе што је требало да зна из рачуна. Обилна докторова библиотека допуштала је да између књига изаберу оне које је дете могло да чита и које су имале да је забаве поучавајући је. Војник и свештеник дозвољавали су овој интелигенцији да се обогати са оном лакоћом и слободом коју је доктор остављао телу. Урсула је учила игра-

јући се. Вера је садржавала размишљање. Препуштена божанственом развијању природних способности које су ова три обазрива васпитача довели у чисте пределе, Урсула је ишла више за осећањем него за дужностима, и руководила се у понашању гласом савести пре него друштвеним законом. Код ње, лепо у осећањима и у радњи морало је да долази само од себе: расуђивање је имало да потврди занос срца. Њој је било суђено да чини добро као задовољство, пре него што га врши као обавезу. Овај неосетни прелаз је својственост хришћанског васпитања. Ова начела, друкчија него она која се дају људима, приличила су жени, која је дух и савест породице, тајна отменост домаћег живота, једном речи скоро краљица у кући. Сва тројица поступали су на исти начин са овим дететом. Далеко од тога да устукну пред смелостима невиности, они су објашњавали Урсули циљ ствари и позната средства излажући јој увек само правилне идеје. Кад би се, поводом неке траве, цвета или звезде, она обраћала право Богу, професор и лекар говорили би јој да једино свештеник може да јој одговори. Ниједан од њих није залазио на земљиште другог. Кум је узимао на себе цело материјално благостање и ствари у вези са животом; образовање се тицало *Жордија*; морал, метафизика и узвишена питања припадали су свештенику. Ово лепо васпитање, као што се то често дешава у најбогатијим кућама, није ометала неопрезна послуга. Буживалка, којој су о томе биле држане придики, сувише проста по духу и карактеру уосталом да би се мешала, не омете нимало дело ових великих умова. Урсула, повлашћено створење,

имала је дакле око себе три добра духа којима њене лепе урођене способности учинише сваки задатак пријатним и лаким. Ова мужанска нежност, ова озбиљност ублажена осмејцима, ова слобода без опасности, та непрестана брига о души и телу створише од ње, кад јој је било девет година, савршено дете које беше милина видети. На несрећу, ово очинско тројство се раскиде. Идуће године стари капетан умре, остављајући доктору и свештенику да наставе његово дело, пошто он беше завршио најтежи део. Цвеће је имало да ниче сâмо на тако лепо спремљеном земљишту. Пуних девет година, племић беше штедео по хиљаду франака годишње, да би завештао десет хиљада франака својој малој Урсули, како би она целог живота сачувала успомену на њега. У тестаменту чије су побуде биле дирљиве, он је позивао своју наследницу да четири до пет стотина франака ренте, коју ће дати овај мали капитал, употребљава искључиво на своје одело. Кад мировни судија оде да запечати стан свог старог пријатеља, нађе у једној соби, у коју он никад никог није пуштао, велику гомилу играчака од којих су многе биле сломијене, а које све беху употребљаване, играчке минулих времена, побожно сачуване, и које је г. Бонгран имао лично да сагори, према жељи сиротог капетана.

У то време Урсула је имала да прими своје прво причешће. Опат Шапрон провео је целу годину поучавајући ову девојчицу, код које су срце и памет, јако развијени али тако мудро потпомажући једно друго, тражили нарочиту духовну храну. Њено увођење у познавање божанских ствари било је такво

да, од оног доба кад душа добија свој религиозни изглед, Урсула постаде побожна и мистична девојка чији је карактер увек био изнад догађаја, а срце се уздизало над сваком несрећом. Тада поче потајно између ове неверничке старости и ове младости пуне веровања једна борба дуго времена непозната оној која је беше изазвала, али чији је исход занимао читаву варош и морао да има толико утицаја на Урсулину будућност, раздражујући против ње докторове сроднике.

Првих шест месеци 1824 године, Урсула је проводила скоро свако јутро у свештениковој кући. Стари лекар нагађаше парохове намере. Свештеник је хтео да му Урсула послужи као непобитан доказ. Неверник, кога је његова кумица волела као што би га волела рођена кћи, повероваће овој наивности, биће придобијен дирљивим дејством вере на душу једног детета чија је љубав била слична оном дрвећу индијског поднебља које увек носи цвеће и плодове, стално мирисне. Узвишен живот увек је моћнији него најјаче умовање. Човек не може да се одупре дражима извесних слика. Зато је и доктор, не знајући зашто, имао сузе у очима кад је видео да му кћер срца одлази у цркву, обучена у хаљину од белог крепа, са ципелама од белог сатена, украшена белим трачицама, са краљевском врпцом око чела, привезаном великим шепутом са стране, са хиљаду коврчица које су падале преко њених лепих и белих рамена, са блузом оивиченом ришем украшеним свиленом трачицом, са првом надом која је светлела у очима, велика и срећна летећи у сусрет првом сједињавању са Богом, волећи још више свог кума от-

како се бејаше уздигла до Бога. Кад он примети како помисао на вечност храни ову душу која је дотле била у неизвесности детињства, као што после ноћи сунце даје живота земљи, њему још увек, не знајући зашто, би криво што сам остаје код куће. Седећи на спољним степеницама, још дуго времена гледао је нетремице у гвоздену ограду између чијих полуга беше ишчезла његова штићеница рекавши му: „Куме, зашто не пођеш? Зар да уживам у срећи без тебе?” Иако поколебан из корена, енциклопедистов понос још не попусти. Па ипак он удеси своју шетњу тако да види поворку причесница, и опази своју малу Урсулу озарену усхићењем испод вела. Она му баци један надахнути поглед који уздрма, у каменитом делу његовог срца, оно место које беше затворено за Бога. Али деист издржа; он помисли:

— Измотавања! Како и помислити, ако постоји каква творац светова, да се он који управља бескрајношћу занима и овим бесмислицама!...

Он се насмеја и настави своју шетњу по узвишеницама које се издижу над друмом за Гатине, где се чуо звук свих звона који је на далеко носио радост многих породица.

Лупа триктрака несносна је оним личностима које не знају ову игру, једну од најтежих које постоје. Да не би замарали своју штићеницу, којој претерана осетљивост органа и живаца није допуштала да некажњено слуша ову лупу и тај језик чији је смисао непознат, свештеник, стари Жорди, док је био жив, и доктор чекали су увек да њихово дете легне или оде у шетњу. Дешавало се доста често да је партија још трајала кад би се Урсула вратила: она се тада са

бескрајном благошћу покоравала судбини и одлазила крај прозора да ради. Имала је одвратност према овој игри чији је почетак заиста мучан и неприступачан многим интелигенцијама, а тако тежак да се савлада, да је скоро немогућно научити је доцније, ако се на њу не навикне још у младости. Али увече на дан свог првог прочешћа, кад се Урсула вратила свом старатељу који је био сам ове вечери, она спусти триктрак пред старца.

— Хајде, ко ће да баца коцкицу? упита она.

— Урсула, рече доктор, зар то није грех да се ругаш своме куму на дан свог првог причешћа?

— Не ругам се ја нимало, одговори она седајући; ја сам дужна да учиним задовољство вама који се старате о моме задовољству. Кад је г. Шапрон био задовољан, поучавао ме је у триктраку и одржао ми је толико часова да сам у стању да вам добијем партију... Нећете се више устезати због мене. Да не бих спречавала ваша задовољства, савлада сам све тешкоће и лупа триктрака сад ми се допада.

Урсула доби. Свештеник наиђе да изненади играче и ужива у својој победи. Сутрадан, Миноре, који дотле не беше пристајао да његова штићеница учи музику, оде у Париз, купи тамо један клавир, договори се у Фонтенблоу са једном учитељицом и покори се досади коју је имало да му ствара непрекидно вежбање његове штићенице. Оствари се једно од претсказивања покојног френолога Жордија: девојчица постаде изврсна музичарка. Старатељ, горд због своје кумице, управо у ово време доводио је једанпут недељно из Париза једног старог Немца који се звао Шмуке, ученог професора музике, и

подносио је све трошкове око ове уметности коју је испрва сматрао потпуно излишном за домаћи живот. Безверници не воле музику, божански говор који је католицизам развио, који је узео имена за седам нота из једне од његових химни: свака нота је први слог седам првих стихова химне светом Јовану. Иако јак, утисак који је Урсулино прво причешће произвело на старца био је пролазан. Мир и задовољство, које звуци музике и молитва раширише по овој младој души, беху примери који нису имали моћи над њим. Немајући повода за грижу савести или кајање, Миноре је уживао савршено блаженство. Вршећи своја добротинства без наде да ће за њих добити награду на небу, он се осећао већим него католик, коме је увек пребацивао да зеленаши са Богом.

— Али, говорио му је Шапрон, кад би сви људи хтели да се упусте у тај посао, признајте да би друштво било савршено. Не би више било несрећних. Да би човек чинио добро као ви, треба да буде велики филозоф; ви се уздижете до ваше доктрине помоћу расуђивања, ви сте друштвени изузетак; док је довољно бити хришћанин па бити дарежљив по угледу на нас. Код вас то је напор; код нас природна ствар.

— То ће рећи, попо, да ја мислим а ви осећате. То је све.

Међутим, у дванаестој години, Урсула, код које оштроумност и довитљивост урођене једној жени беху извежбане вишим васпитањем и чије осећање, у пуном развоју, беше просвећено религиозним духом, најутанчанијом од свих врста духовних спо-

собности, схватила је најзад да њен кум не верује ни у будућност, ни у бесмртност душе, ни у провиђење, ни у Бога. Обасут питањима невиног створења, доктор је био у немогућности да дуже сакрива ову кобну тајну. Најпре се смешио Урсулиној наивној запрепашћености; али видећи да је каткад тужна, разумео је колико је љубави било у овој тузи. Праве љубави плаше се ма које врсте несагласности, чак и у идејама, које су им стране. Понекад, доктор би се подавао као миловању разлозима своје усвојенице које је она изговарала нежним и благим гласом, а који су били пуни усхићења због најтоплијег и најчистијег осећања. Они који верују и они који не верују говоре различитим језицима и не могу да се разумеју. Кумица, заузимајући се за Божју ствар, мучила је свог кума, као што размажено дете мучи по каткад мајку. Свештеник благо прекоре Урсулу и рече јој, да Бог себи задржава право да понизи ове охоле духове. Млада девојка одговори Шапрону да је Давид победио Голијата. Ова верска поцепаност, ова жалост детета које је хтелo да свог старатеља привуче Богу, биле су једине бриге овог тако благог и обилног унутрашњег живота, скривеног од изгледа радознале варошице. Урсула је расла, развијала се, постајала она скромна и хришћански образована девојка којој се Дезире беше дивео при изласку из цркве. Неговање цвећа у врту, музика, задовољства њеног старатеља и сва нежна пажња коју му је Урсула указивала, јер она беше олакшала посао Буживалки водећи бригу о њему, испуњавали су часове, дане, месеце овог тихог живота. Па ипак, од пре годину дана, неки немир код Урсуле беше забринуо

доктора; његов узрок му беше толико унапред познат, да се није бринуо о њему него само о њеном здрављу. Па ипак, овом оштроумном посматрачу, овом искусном лекару учини се да је немир имао мало одјека и у духовном животу. Он поче матерински да уходи своју штићеницу, не виде око ње личност достојну да код ње изазове љубав и његова забринутост прође.

У таквим околностима, месец дана пре тренутка кад ова драма почиње, у докторовом духовном животу деси се један од оних догађаја који до дна преобравају и мењају поље убеђења; али ова ствар захтева да укратко испричамо неке догађаје из времена његовог вршења лекарског позива, који ће у осталом дати нову занимљивост овој приповеци.

При крају XVIII века, појава Месмера доведе до исто тако дубоке подвојености у науци, као Глукова у музици. Пошто беше пронашао магнетизам, Месмер дође у Француску где проналазачи долазе од памтивека да озаконе своје проналаске. Захваљујући свом јасном језику, Француска је у неку руку глас света.

— Ако хомеопатија стигне у Париз, она је спасена, говорио је недавно Ханеман.

— Идите у Француску, казао је г. Метерних Галу, и ако се тамо потсмевају вашим чворугама, бићете славан човек.

Месмер је дакле имао присталице и противнике исто тако ватрене као што су били пикчинисти против глукиста. Научна Француска се узбуни, отпоче свечано расправљање. Пре доношења одлуке, цео медицински факултет осуди тобожње Месмерово шарлатан-

ство, његов кабао, његове жице спроводнице и његове теорије. Али признајмо: овај Немац озлогласио је, на несрећу, свој величанствени проналазак огромним новчаним захтевима. Месмер је подлегао због неизвесности чињеница, због непознавања улоге коју играју у природи немерљиви флуиди, дотада непроучени, због своје неспособности да свестрано испитује једну науку која има три лица. Магнетизам има више примена; у Месмеровим рукама он је био, с обзиром на своју будућност, оно што је узрок према последицама. Али, ако је проналазач био без генијалности, жалосно је по људски разум и Француску истаћи чињеницу, да је једна наука, у време кад су постојала научна друштва, а којом су се подједнако бавили Египат и Халдеја, Грчка и Индија, доживела у Паризу, усред XVIII века, судбину коју је имала истина у Галилејевој личности у XVI, и да су магнетизам одбацили двоструки напади подједнако узнемираних религиозних људи и материјалистичких филозофа. Магнетизам, омиљену науку Исусову и једну од божанских моћи предатих апостолима, изгледа да је Црква исто толико мало предвидела колико и ученици Жан-Жака и Волтера, Лока и Кондијака. Енциклопедија и свештенство нису могли да се прилагоде овој старој људској моћи која изгледаше тако нова. Чуда јансенистичких виделаца које су Црква и равнодушност научника угушиле и поред драгоцених списа саветника Каре де Монжерона, бејаху прво позивање да се учине опити са људским флуидима који дају моћи да се употреби доста унутрашње снаге на уништавање болова које су изазвали спољни узроци. Али би требало признати посто-

јање флуида, неопипљивих, невидљивих, немерљивих, три негације у којима је тадашња наука хтела да види дефиницију празног простора, и свет се руши! Нарочито за материјалисте, свет је пун, све се држи, све је повезано и потајно сплетено. „Свет, говорио је Дидро, као последицу случаја, лакше је објаснити него Бога. Мноштво узрока и неизмерни број покрета које претпоставља случај објашњавају стварање. Нека ми се да *Енеида* и сва слова потребна за њено састављање, ако ми дате времена и простора, помоћу бацања слова достићи ћу комбинацију *Енеида*”. Ови несрећници, који су све проглашавали Богом, место да признају једног Бога, узмицали су пред бескрајном дељивошћу материје коју садржи природа немерљивих снага. Лок и Кондијак успорили су тада за педесет година огромни напредак до кога су дошле у овом часу природне науке, захваљујући идеји о јединству коју је истакао велики Жофроа Сент-Илер. Неколико исправних људи, без система, убеђених савесно проученим чињеницама, истрајаше у Месмеровој науци која је признавала да у човеку постоји један јак утицај, чија власт прелази са човека на човека, који воља покреће, који је лековит услед изобиља флуида и чија игра сачињава двобој између две воље, између болести коју треба лечити и жеље за оздрављењем. Појаве успављивања магнетизмом, које Месмер једва беше наслутио, дугујемо г. г. де Пијсегиру и Делезу; али Револуција прекиде ове проналаске, што донесе победу научницима и подругљивцима. Међу малим бројем оних који су веровали било је и лекара. Ове отпаднике њихови другови прогањали су до смрти. Уважено друштво

париских лекара показивало је према месмеровцима оштрину верских ратова и у својој мржњи против њих било је толико сурово колико је то било могуће у ово време волтеровске трпељивости. Правоверни доктори одбијали су да се саветују са докторима који су били присталице месмерове јереси. 1820 године, ови тобожњи јеретици још су били предмет тог тајног гоњења. Несреће и буре Револуције не угасише ову научну мржњу. Само свештеници, судска лица и лекари могу тако да мрзе. Људи ових струка увек су страшни. Али зар идеје није теже потчинити од ствари? Доктор Бувар, Минореов пријатељ, приђе новој вери и до смрти истраја у науци којој беше посветио мир свог живота, јер он је био једна од личности које је париски факултет највише мрзео. Миноре, један од најсигурнијих ослонаца енциклопедиста, најстрашнији противник Делона, Месмеровог ученика, и чије перо беше од великог утицаја у овом расправљању, посвађа се заувек са својим другом; учини још и више: поче да га гони. Његово понашање према Бувару изазивало је једино кајање које је могло да помути ведрину његове старости. Откако се доктор Миноре беше повукао у Немур, наука немерљивих флуида, једино име које пристаје магнетизму тако тесно везаном, природом својих појава, са светлошћу и електрицитетом, беше учинила велики напредак, и поред непрекидног исмевања париске науке. Френологија и физиогномика, науке Гала и Лаватера, близнакиње од којих је једна другој оно што је узрок последици, доказивале су многим физиолозима трагове недокучљивог флуида, основе појава људске воље, одакле произилазе страсти, нави-

ке, облици лица и лобање. Најзад, магнетска дела, чуда сомнамбулизма, прорицања и заноса, која допуштају продирање у духовни свет, бејаху се умножила. Чудна историја тако добро доказаних привиђања сељака Мартена и виђење које је овај сељак имао са Лујем XVIII; познавање Сведенборгових односа са мртвима, у које се тако озбиљно веровало у Немачкој; приче Валтера Скота о дејствима *другог чула вида*; рад невероватних способности неколицине *врачара* који скупљају у једну науку хиромантију, картомантију и хороскопију; случајеви са каталепсијом и стављањем у покрет особина дијафрагме помоћу извесних болешљивих својстава; све ове појаве, у најмању руку чудновате, а које су све потицале са истог извора, обарале су многе сумње, доводиле и најравнодушније на место где се врше опити. Миноре није знао за овај покрет међу духовима, који је био тако велики на северу Европе а тако слаб у Француској, где су се при свем том дешавали догађаји названи чудесним од стране површних посматрача, и који падају, као камење на дно мора, у вртлог париских догађаја.

Почетком ове године, мир антимеровца беше помућен овим писмом:

„Мој стари друже,

„Свако пријатељство, чак и изгубљено, има права која тешко застаревају. Ја знам да ви још живите и мање се сећам нашег непријатељства него наших лепих дана у собици светог Јулија-Сиромаха. У тренутку кад треба да одем са овог света, стало ми је до тога да вам докажем да ће магнетизам сачиња-

вати једну од најважнијих наука, осим ако науци није суђено да буде *једна једина*. У стању сам да поразим ваше неверовање поузданим доказима. Можда ћу имати вашој радозналости да захвалим за срећу што ћу вам још једном стегнути руку, као што смо је један другом стезали пре Месмера.

Увек ваш Бувар”.

Као лав кад га обад уједе, антимеровац одјуре у Париз и остави своју карту код старог Буvara, који је становао у улици Феру, близу Сен-Силписа. И Бувар остави своју карту у његовом хотелу, са овим речима: „Сутра у девет сати, улица Сент-Оноре, преко пута цркве Богородичиног Успења”. Миноре, подмлађен, није спавао. Он оде да посети старе лекаре своје познанике и упита их да ли је свет поремећен, да ли медицина има још своју школу, да ли су још жива четири факултета. Лекари га умирише рекавши му да стари дух отпорности још траје; само, уместо да их и даље гоне, Академија медицине и Академија наука пуцају од смеха стављајући магнетска дела међу изненађења Комиса, Конта и Боскоа, међу опсенарске вештине и оно што се назива забавном физиком. Ови одговори не спречише старог Минореа да оде на састанак који му беше заказао стари Бувар. После четрдесет и четири године непријатељства, два противника се понова видеше под једном колском капијом у улици Сент-Оноре. Французи су и сувише расејани да би се дуго мрзели. У Паризу нарочито, догађаји много проширују простор, и у политици, књижевности и науци чине живот сувише пространим, да људи у томе не би нашли земљи-

шта за освајање где њихове тежње могу на миру да владају. Мржња захтева толико увек наоружане снаге, да се људи удружују кад хоће да мрзе дуго времена. И зато ту једино друштва могу да памте. После четрдесет и четири године, Робеспјер и Дантон загрлили би се. Па ипак, ниједан од доктора не пружи руку. Први, Бувар рече Минореу:

— Сјајно изгледаш.

— Да, прилично; а ти? одговори Миноре, кад је лед био пробијен.

— Ја, као што видиш.

— Да ли магнетизам спречава да се умре? упита Миноре шаљивим али не и заједљивим тоном.

— Не, али замало што ме није спречио да живим.

— Зар ти ниси богат? упита Миноре.

— Врага! рече Бувар.

— А ја сам богат! узвикну Миноре.

— Не љутим се ја на твоје богатство, него на твоја убеђења. Ходи, одговори Бувар.

— Ох, тврдоглавче! узвикну Миноре.

Месмеровац одвуче неверника у једне доста мрачне степенице и обазриво га одведе до четвртог спрата.

У то време показивао је у Паризу своје знање један необичан човек, обдарен вером чија се снага није дала одмерити, а који је располагао магнетским моћима у свим њиховим применама. Овај велики непознати човек, који још живи, не само да је из даљине лечио најтеже и најукорењеније болести, изненада и потпуно, као некад Спаситељ људе; него је у тренутку приказивао и најчудније појаве успављивања магнетизмом, укроћујући најотпорније воље. Фи-

зиномија овог непознатог, који је говорио да зависи само од Бога и општи са анђелима, као Сведенборг, слична је лавовској; из ње избија нека јака и неодољива енергија. Црте лица, необично извијене, изгледају страшне и поражавајуће; глас, који долази из дубине бића, као да је пун магнетског флуида, продире у слушаоца кроз све поре. Пресит јавне незахвалности после хиљаде исцељења, беше се повукао у неприступачну самоћу, у својеволјни заборав. Његова свемоћна рука, која је мајкама вратила њихове умируће кћери, оцеве својој уплаканој деци, обожаване драгане љубавницима опијеним љубављу; која је излечила болеснике што их лекари бејашу напустили, која је чинила да у синагогама, храмовима и црквама певају химне свештеници разних вера које је исто чудо доводило пред истог Бога; која је ублажавала смртни ропец умирућима код којих је живот био немогућан; ова узвишена рука, сунце живота које засењаваше затворене очи медијума, не би се помакла да једној краљици да природног наследника. Завијен у сећање на своја добротинства као у сјајан покров, он се отуђује од света и живи на небу. Али у почетку своје владавине, скоро изненађен својом моћи, овај човек, чије некористољубље беше равно његовој сили, допуштао је неким радозналцима да буду сведоци његових чуда. Глас о његовом угледу, који је био огроман и који би могао сутра опет да васкрсне, разбуди доктора Бувара на ивици гроба. Прогоњени месмеровац могао је најзад да види најсветлије појаве ове науке коју је као благо чувао у свом срцу. Старчеве несреће беху узбудиле великог непознатог човека, код кога је он уживао

извесно преимућство. И зато, пењући се уз степенице, Бувар је са злобном радошћу трпео шале свог старог противника. Он му је одговарао само једним „Видећеш! видећеш!” и оним лаким одмахивањем главе које себи допуштају људи сигурни у своју ствар.

Два доктора уђоше у један више него скроман стан. Бувар оде да проговори неколико речи у спаваћој соби до салона у коме је чекао Миноре, чије се неповерење разбуди; али Бувар се одмах врати по њега и уведе га у ту собу где су се налазили тајанствени сведенборговац и једна жена која је седела у наслоњачи. Ова се жена не диже и као да не примети улазак двојице старца.

— Како! нема више кабла? рече Миноре смешећи се.

— Ничега осим Божје моћи, одговори озбиљно сведенборговац, који се Минореу учини човек од педесет година.

Три човека седоше и непознати поче да се разговара. Говорило се о киши и лепом времену, на велико изненађење Минореа, који поверова да се с њим збија шала. Сведенборговац је питао посетиоца о његовим научним мишљењима, очевидно је хтео да добије времена и да га прозре.

— Ви долазите овде као прост радозналац, господине, рече он најзад. Моја навика није да обесвећујем једну моћ која, по моме убеђењу, потиче од Бога; могла би ми бити ускраћена ако бих од ње чинио лакомислену или рђаву употребу. При свем том, г. Бувар ми је рекао да се тиче мењања једног убеђења које је противно нашем, и да треба поучити

једног добронамерног научника: ја ћу вас дакле задовољити. Ова жена коју видите, рече он показујући непознату, налази се у успаваном стању. Према признањима и радњама свих медијума, ово стање ствара један пријатан живот за време чијег трајања унутрашње биће, ослобођено свих препрека које видљива природа ставља насупрот раду његових способности, креће се по свету који ми, погрешно, називамо невидљивим. Вид и слух раде тада савршеније него у стању које називамо будним, и можда без помоћи органа који су корице ових светлосних мачева што их зовемо вид и слух! За човека који је у том стању, раздаљине и материјалне препреке не постоје, или кроз њих пролази живот који је у нама и коме наше тело служи као склониште, потребан ослонац, омот. Изрази недостају за тако скоро пронађена дејства; јер данас речи *немерљив*, *неопипљив* и *невидљив* немају никаквог смисла у односу на флуид чија је радња доказана путем магнетизма. Светлост можемо измерити помоћу њене топлоте која, пробијајући се у тела, повећава њихову запремину, а електрицитет, заиста, сувише је опипљив. Ми смо осудили ствари, уместо да окривљујемо несавршеност наших оруђа.

— Спава ли она? рече Миноре посматрајући жену, која му се учини да припада нижем сталежу.

— Њено тело је такво као да не постоји, одговори сведенборговац. Незналице мисле да је ово стање спавање. Али она ће вам доказати да постоји једна духовна васиона и да дух у њој никако не признаје законе материјалне васионе. Послаћу је у онај крај куда ви будете хтели да иде, на двадесет миља

одавде као и у Кину: она ће вам рећи шта се тамо догађа.

— Довољно је да је пошљете мојој кући у Немур, затражи Миноре.

— Ја ту нећу да имам никаквог удела, одговори тајанствени човек. Дајте ми руку; бићете у исти мах глумац и гледалац, узрок и последица.

Он узе руку коју му Миноре пружи; држаше је једно време са изгледом човека који прикупља мисли, а другом дохвати руку жене која је седела у наслоњачи; затим спусти докторову у њену, дајући знак старом невернику да седне поред ове пророчице без трonoшца. Миноре примети у невероватно мирним цртама ове жене неко лако дрхтање кад их сведенборговац беше спојио; али овај покрет, иако чудноват по свом дејству, беше врло једноставан.

— Послушајте господина, рече јој овај човек ширећи своју руку изнад главе ове жене, која као да је од њега примала светлост и живот, и помислите да ће ми бити пријатно све што будете учинили за њега.

— Сад јој можете говорити, рече он Минореу.

— Идите у Немур, у Грађанску улицу, мојој кући, рече доктор.

— Дајте јој времена, оставите своју руку у њеној док вам оним што буде рекла не покаже да је тамо стигла, рече Бувар свом старом пријатлељу.

— Видим једну реку, одговори жена slabим гласом, изгледајући да са дубоком пажњом гледа у саму себе, и поред затворених очију. Видим један леп врт. . .

— Зашто улазите преко реке и врта? упита Миноре.

— Зато што су оне тамо.

— Ко?

— Млада девојка и дојкиња на које ви мислите.

— Какав је врт? упита Миноре.

— Кад се уђе преко малих степеница које силазе на реку, десно се налази једна дуга галерија од ци-гаља у којој видим књиге. Лево, зид је покривен мноштвом биљака пузавица, дивљом лозом, вирги-нијским јасмином. У средини се налази један сунча-ни сат. Има много саксија са цвећем. Ваша штиће-ница разгледа своје цвеће, показује га својој дади-љи, прави рупе једном садиљком и у њих меће се-ме. . . Дадиља поравњује стазе. . . Иако је чистота ове девојке анђеоска, у њој је зачетак једне љубави, слаб као јутарње свитање.

— Према коме? упита доктор, који је досада чуо само оно што би могао да му каже свако и да није медијум.

Још увек он је веровао у опсену.

— Ви о томе не знате ништа, иако сте недавно били доста забринуте кад је она постала девојка, рече она смешећи се. Њено срце пошло је оним пу-тем који му је одредила природа. . .

— Па зар једна проста жена уме тако да говори? узвикну стари доктор.

— У овом стању све се изражавају са нарочитом јасноћом, одговори Бувар.

— Али кога Урсула воли?

— Урсула не зна да она воли, одговори жена са једним малим покретом главе; она је сувише чиста

да би познавала чежњу или ма шта од љубави; али она се бави њиме, она мисли на њега, она се чак и брани од тога, па се враћа на то и поред своје жеље да се уздржава... Она је за клавиром...

— Па ко је то?

— Син једне госпође која станује преко пута...

— Госпође де Портандиер?

— Портандиер, кажете? настави медујум; пристајем. Али нема опасности, јер он није тамо.

— Да ли су разговарали? упита доктор.

— Никад. Гледали су се. Она налази да је диван. Он и јесте леп човек, има добро срце. Видела га је са свог прозора, видели су се и у цркви; али младић не мисли више на то.

— Како се зове?

— Ах, да бих могла да вам кажем, треба да прочитам или чујем... Зове се Савинијен, она је управо изговорила његово име: налази да је пријатно за изговарање; погледала је већ у календару датум његовог имендана и обележила га је малом црвеном тачком... Детињарије! О, она ће много волети, али са исто толико чистоте колико и снаге; она није девојка која ће двапут волети, а љубав ће обележити њену душу и толико продрети у њу, да ће она одбити свако друго осећање.

— Где ви то видите?

— У њој. Она ће умети да пати; имала је од кога то и да наследи, јер отац и мајка су јој много препатили!

Ове последње речи потпуно запрепастише доктора, који беше мање поколебан него изненађен. Није излишно напоменути да је између сваке женине рече-

нице протицало десет до петнаест минута, а за то се време његова пажња све више и више сређивала. Гледали су је како гледа! Њено чело имало је необичне изгледе: на њему су се оцртавали унутрашњи напори, њега је разведравала или скупљала једна сила чија дејства Миноре беше приметио само код самртника у тренуцима кад они имају моћ прорицања. У више махова она учини покрете који су личили на Урсулине.

— Ох, питајте је, рече тајанствени човек обраћајући се Минореу, она ће вам рећи тајне које ви једини можете знати.

— Да ли ме Урсула воли? настави Миноре.

— Скоро као Бога, рече она са осмехом. И зато је врло несрећна што ви не верујете. Ви не верујете у Бога, као да можете спречити да он постоји! Његова реч испуњава светове! Ви тако стварате једине муке овог јадног детета... Гле! Она вежба скале; хтела би да свира још боље него што уме, једи се. Ево шта мисли: „Кад бих лепо певала, кад бих имала леп глас, он би допирао до његовог увета, кад је он код своје мајке”.

Доктор Миноре узе своју лисницу и забележи тачно време.

— Можете ли ми рећи које је цвеће садила?

— Резеду, грахорицу, мекушицу...

— А напоследку?

— Жаворњак.

— Где је мој новац?

— Код вашег бележника; али ви га улажете поступно не губећи ниједан дан интереса.

— Да; али где је новац који ја чувам у Немуру за своје полугодишње трошкове?

— Остављате га у велику црвено повезану књигу која се зове *Јустинијанови пандекти*, друга свеска, између два претпоследња листа; књига је изнад вашег стакленог ормана у прегради за књиге великог формата. Имате их читав ред. Ваш новац је у последњој књизи према салону. Гле! трећа свеска је пре друге. Али ви немате новца у сребру, то су. . .

— Новчанице од хиљаду франака? упита доктор.

— Не видим добро, савијене су. Не, има две новчанице, свака је од пет стотина франака.

— Видите ли их?

— Да.

— Какве су?

— Једна је жута и стара, друга бела и скоро нова. . .

Овај последњи део испитивања порази доктора Минореа. Он погледа Бувара забезекнуто; али Бувар и сведенборговац, навикнути на чуђење оних који не верују, разговарали су тихо не изгледајући ни изненађени, ни зачуђени.

Миноре их замоли да му допусте да се врати после вечере. Антимесмеровац је хтео да се прибере, да се поврати од дубоког страха, да би поново осетио ову огромну моћ, да би је подвргао одлучујућим опитима, поставио јој питања чији би одговори уклонили сваку сумњу.

— Будите овде у девет сати вечерас, рече непознати; доћи ћу поново ради вас.

Доктор Миноре био је у тако узбуђеном стању, да

изиђе не поздравивши се, док је за њим ишао Бувар који му је довикивао у размацама:

— А сад? А сад?

— Чини ми се, Бувару, да сам луд, одговори Миноре под колском капијом. Ако је жена рекла истину за Урсулу, како је само Урсула на свету та која зна оно што ми је ова врачара открила, *ти си у праву*. Желео бих да имам крила, да идем у Немур и проверим њене исказе. Али ћу најмити кола и отпутоваћу вечерас у десет сати. Ах! Не могу да се снађем.

— А шта би било с тобом кад би ти, познавајући већ дуго година неког неизлечивог болесника, видео га излеченог за пет секунди; кад би видео овог великог магнетичара да из једног лишајивог човека цеди потоке зноја; кад би га видео да враћа ход једној узетој жени?

— Вечерајмо заједно, Бувару, и не раздвајајмо се до девет сати. Хоћу да пронађем један одлучујући и непобитни опит.

— Нека буде тако, мој стари друже, одговори доктор месмеровац.

Два непријатеља, помирили, одоше да вечерају у Пале-Роајалу. После живог разговора, помоћу кога Миноре завара узрујаност мисли која га је мучила, Бувар му рече:

— Ако ти признајеш овој жени способност да уништава или прелази простор, ако стекнеш сигурност да, од цркве Богородичиног Успења, она чује и види оно што се говори и ради у Немуру, треба примити и сва друга магнетска дејства, јер она су за оног који не верује исто тако немогућна као и ова. Затражи јој, дакле, један једини доказ који ће те задово-

љити, јер ти можеш помислити да смо сва ова обавештења прибавили; али, на пример, ми не можемо знати шта ће се десити у девет сати у твојој кући у соби твоје штићенице: запамти или запиши све што медијум буде видео или чуо, и трчи кући. Ова мала Урсула, коју ја уопште и нисам познавао, није наша саучесница; и ако ти каже или уради оно што будеш имао записано, сагни главу, горди Сикамбре!

Два пријатеља се вратише у собу и ту нађоше жену, која не познаде доктора Минореа. Њене очи затворише се полако под руком коју сведенборговац рашири над њом издалека, и она опет заузео онај положај у коме је Миноре беше видео пре вечере. Кад се женина и докторова рука спојише, он је замоли да му каже све шта се тог тренутка дешава код његове куће, у Немуру.

— Шта ради Урсула? упита он.

— Она је свучена, завршила је са намештањем коврчица, клечи на својој столици за молитву, пред распећем од слонове кости, прикаченим за једну слику од црвене кадифе.

— Шта каже?

— Чита своје вечерње молитве, препоручује се Богу, преклиње га да отклони рђаве мисли од њене душе; испитује своју савест и сећа се оног што је чинила преко дана, како би знала да ли се огрешила о његове и црквене заповести. Једном речи, она чисти своју душу, драго мало створење! (Медијуму се овлажише очи). Она није учинила никакав грех, али пребацује себи што је сувише мислила на г. Савинијена, настави она. Прекида да би се запитала шта он ради у Паризу и моли Бога да он буде сре-

ћан. Она завршава помињући вас и гласно изговара једну молитву.

— Можете ли да је поновите?

— Да.

Миноре узео писаљку и, под медијумовим диктатом, записа следећу молитву, коју очигледно беше саставио опат Шапрон:

„Боже мој, ако сте задовољни својом служавком, која вас обожава и моли са толико љубави колико топлине, која се стара да се не удаљи од ваших светих заповести, која би радосно умрла као ваш син да би прославила ваше име, која би желела да живи у вашој сенци, ви, најзад, који читате у срцима, учините ми милост да отворите очи моме куму, да га поведете путем спасења и да му дате своју милост како би у вама проживео своје последње дане; сачувајте га од сваког зла и дајте да ја патим место њега! Добра света Урсуло, драга моја заштитнице, и ви, Божја Мајко, небеска краљице, рајски арханђели и свеци, слушајте ме, придружите своје молитве мојим и сажалите се на нас”.

Жена је тако савршено подражавала невине покрете и света надахнућа девојчина, да се доктору Минореу напунише очи сузама.

— Каже ли још штогод? упита Миноре.

— Да.

— Поновите.

— „Драги кум! Са ким ли ће играти свој триктрак у Паризу?”... Она гаси свећу, сагиње главу и почиње да спава. Отишла је! Заиста је лепа у својој малој ноћној капи.

Миноре поздрави великог непознатог човека, стеже Бувару руку, сиђе брзо, отрча до једне станице варошких двоколица која се тада налазила под капијом једног хотела, доцније порушеног да би се просекла Алжирска улица; нађе ту једног кочијаша и упита га, пристаје ли да одмах пође за Фонтенбло. Кад је цена била предложена и усвојена, старац, подмлађен, истог тренутка пође на пут. По свом обичају, он остави коња да се одмара у Есону, стиже немурска поштанска кола, нађе у њима место и исплати кочијаша. Стигавши кући око пет сати изјутра, леже на рушевине свих ранијих идеја о физиологији, природи, метафизици, и спаваше до девет сати, толико га пут беше уморио.

Кад се пробудио, сигуран да после његовог повратка нико не бејаше прешао праг његове куће, доктор приступи проверавању чињеница, не без несавладљивог страха. Ни он сам није знао за разлику новчаница и поремећеност свезака *Пандекта*. Медијум бејаше добро видео. Он зазвони за Буживалку.

— Реците Урсули да дође да разговарамо, рече он седајући усред своје библиотеке.

Девојка дође, притрча му, загрли га; доктор је метну на колена, где она седе мешајући своје лепо плаво прамење са седом косом свог старог пријатеља.

— Ви нешто желите, драги куме?

— Да, али ми обећај, тако ти спасења, да ћеш на моја питања одговарати искрено, без околишења.

Урсула порумене до ушију.

— О, нећу те питати ништа што не можеш да ми кажеш, рече он настављајући и гледајући како стид

прве љубави мути дотле детињску чистоту ових лепих очију.

— Говорите, драги куме.

— Којом си мишљу завршила своје вечерње молитве синоћ, и у колико сати си се молила?

— Било је девет и четврт, девет и по.

— Е лепо, понови ми своју последњу молитву.

Млада девојка помисли да ће њен глас улисти веру неверноме; она устаде са свог места, клекну, склопи руке са усрдношћу, блистање озари њено лице, она погледа старца и рече му:

— То што сам јуче тражила од Бога, тражила сам и јутрос, тражићу га док ми он то не услиши.

Затим понови молитву још усрдније; али, на њено велико чуђење, њен кум је прекиде довршавајући молитву.

— Добро, Урсула, рече доктор, узимајући опет кумицу у крило. Кад си већ била легла и хтела да заспиш, ниси ли помислила: „Драги кум! С ким ли ће играти свој триктрак у Паризу”?

Урсула се диже као да је труба страшнога суда одјекнула у њеним ушима: она узвикну од ужаса; њене разрогачене очи гледале су старца са ужасном укоченошћу.

— Ко сте ви, драги куме? Од кога вам долази таква моћ? упита га она уображавајући да је мора бити склопио савез са анђелом пакла, пошто не верује у Бога.

— Шта си сејала јуче у врту?

— Резеду, грахорицу, мекушицу.

— А напоследку жаворњак?

Она паде на колена.

— Не ужасавајте ме, драги куме; па то сте ви били овде?

— Нисам ли ја увек с тобом? одговори доктор шалећи се да би поштедео разум ове невине девојке. Хајдемо у твоју собу.

Он је узе под руку и попе се уз степенице.

— Вама дрхте ноге, мој добри пријатељу, рече она.

— Да, ја сам као громом погођен.

— Па да ли ћете најзад поверовати у Бога? узвикну она са безазленом радошћу показујући сузе у очима.

Старац погледа тако једноставну и тако лепу собу коју беше удесио за Урсулу. На земљи јевтин зелен ћилим без шара, који је она одржавала у изванредној чистоћи. По-зидовима сиви тапети боје лана са ружама и њиховим зеленим лишћем; на прозорима, који су гледали у двориште, платнене завесе украшене трачицом од ружичасте тканине. Између два прозора, под високим и дугим огледалом, сточић од позлаћеног дрвета са мраморном плочом, на коме се налазила једна плава ваза од севрског порцелана у коју је она стављала цвеће, а преко пута камина, мали орман са фијокама у дивном мозаику, са горњим делом од алепског мрамора. Постоља, од старог персијског цица, са завесама од исте материје ружичасто постављеним, била је једна од оних постоља *à la duchesse*, тако обичних у XVIII веку, а чији је украс била кита перја извајана изнад четири издубена стубића у сваком углу. Стари зидни сат, уметнут у једну велику кутију од краљушти са утиснутим шабрама од слонове кости, красио је камин чији су оквир

и мраморни свећњаци, огледало и његов оквир обојен сивим бојама пружали јединствен склад тонова, боја и укуса. У једном великом орману, на чијим су вратима били пејзажи израђени од разноврсног дрвета, од кога је понеко било зелене боје и не продаје се више, налазили су се без сумње њено рубље и њене хаљине. Он је ширио по овој соби божанствен мирис. Тачан распоред ствари сведочио је о способности за ред, о смислу за складност који би заиста дирнуо свакога, па и једнога Миноре-Левроа. Нарочито се видело колико су Урсули драге биле ствари које су је окружавале и колико јој је било пријатно у соби која је, тако рећи, била везана за цео њен детињи и девојачки живот. Претварајући се да разгледа собу, старатељ се увери да се из Урсулине собе могло видети код госпође де Портандиер. У току ноћи он беше размишљао о држању које има да заузме према Урсули у вези са случајно откривеном тајном ове љубави која се буди. Испитивање би га довело у неприлику према његовој штићеници. Или би имао да одобри или да не одобри ову љубав: у оба случаја његов положај би постао лажан. Зато он беше одлучио да испита однос између младог Портандиера и Урсуле, како би знао да ли треба да сузбија ову наклоност пре него што постане неодољива. Само један старац могао је да покаже толико мудрости. Још дрхтећи, погођен истином магнетских чињеница, окретао се око себе и гледао најситније ствари и хтео је да баци поглед на календар који је био окачен покрај камина.

— Ови ружни свећњаци много су тешки за твоје лепе ручице, рече он узимајући мраморне свећњаке украшене бакром.

Одмери њихову тежину, погледа календар, узе га и рече:

— И ово ми изгледа ружно. Зашто држиш овај поштарски календар у једној тако лепој соби?

— Ох, оставите ми га, драги куме.

— Не, сутра ћеш добити други.

Он сиђе, односећи ову ствар која је имала да га убеди, затвори се у своју собу за рад, потражи светог Савинијена и нађе, као што беше медијум рекао, једну малу црвену тачку испред 19 октобра; виде исто тако по једну испред дана светог Дениса, његовог свеца, и светог Јована, пароховог. Ову тачку, велику као чиодина глава, успавана жена беше приметила и поред даљине и препрека. Старац је размишљао до вечери о овим догађајима, још већим за њега него ма за кога другог. Требало је попустити пред очевидношћу. Један јаки зид сруши се тако рећи у њему, јер он је живео ослањајући се на два начела: на равнодушност према вери и на одрицање магнетизма. Доказујући да су се чула, чисто физичког састава, и органи чији су сви утисци били објашњени завршавали неким од својстава бескрајнога, магнетизам је обарао, или се бар њему чинило да обара, Спинозин снажни доказ: бескрајно и ограничено, два елемента која не иду један с другим, према мишљењу овог великог човека, налазила су се један у другом. Ма какву моћ да је признавао дељивости, покретности материје, он није могао да јој признаје особине скоро божанске. Најзад он беше сувише остарео да би ове појаве доводио у везу са једним системом, да би их поредио са појавама сна, привиђења, светлости. Срушена беше цела његова

наука, која се ослањала на тврђења школе Лока и Кондијака. Видећи ове шупље идолe у комадима, природно је да се и његово неверовање колебало. И тако све преимућство, у борби ове католичке младости против ове волтеровске старости, било је на Урсулиној страни. Ову тврђаву оборених зидова, ове рушевине плавила је светлост. Из сред тих развалина подизао се глас молитве! При свем том, упорни старац није давао за право својим сумњама. Иако је био погођен у срце, није се одлучивао, још се борио против Бога. Међутим, његов ум као да се колебао, он не беше више исти. Поставши претерано замишљен, читао је *Мисли* Паскалове, читао узвишену Босиеову *Историју променâ*, читао Боналда, светог Августина; хтео је да разгледа и дела Сведенборга и покојног Сен-Мартена, о којима му беше говорио тајанствени човек. Зграда, коју материјализам беше саградио код овог човека, пуцала је са свих страна, био је потребан још само један удар; и кад је његово срце било сазрело за Бога, он паде у небески виноград као што падају плодови. Већ више пута, увече, играјући са парохом, док је његова кума била поред њих, постављао је он питања која, с обзиром на његово мишљење, изгледаху чудновата опату Шапрону, који још није знао за унутрашњу борбу помоћу које Бог исправљаше ову лепу савест.

— Верујете ли ви у привиђења? упита неверни свог свештеника прекидајући игру.

— Кардан, један велики филозоф XVI века, каже да их је видео, одговори парох.

— Ја познајем сва она којима су се занимали научници, управо сам поново прочитао Плотена. Овог

тренутка вас питам као католика, да ли ви мислите да мртав човек може да се врати да види живе.

— Па Исус се јавио својим апостолима после своје смрти, одговори парох. Црква мора да верује у појаве нашег Спаситеља. А што се тиче чуда, њих имамо довољно, рече опат Шапрон смешећи се; хоћете ли да знате за најновије? оно се десило у XVIII веку.

— Ех!

— Јесте, блажени Мари-Алфонс де Лигуори, савим далеко од Рима, знао је за смрт папину, у тренутку кад је свети отац издисао, а то чудо потврђују многи сведоци. Свети бискуп, падајући у занос, чуо је последње речи узвишеног великодостојника и поновио их пред многим особама. Гласник који је имао да објави догађај стигао је тек после тридесет сати...

— Језуито! одговори стари Миноре шалећи се, ја вам не тражим доказе, ја вас питам да ли верујете у то.

— Ја мислим да привиђење зависи много од онога који га види, рече парох, настављајући да се шали са неверником.

— Драги пријатељу, ја вам не спремам замку; шта ви мислите о томе?

— Мислим да је Божја моћ бескрајна, рече опат.

— Кад будем умро, ако се помирим са Богом, молићу га да ми допусти да вам се појавим, рече доктор смејући се.

— То је управо био договор између Кардана и његовог пријатеља, одговори парох.

— Урсула, рече Миноре, ако ти икад запрети каква опасност, зови ме, ја ћу доћи.

— Ви сте управо једном речи исказали дирљиву елегију Андреа Шенијеа која се зове *Неер*, одговори парох. Песници су само зато велики што знају да одену догађаје или осећања вечито живим сликама.

— Зашто говорите о својој смрти, драги мој куме? рече болним гласом млада девојка; ми хришћани не умиremo, наш гроб је колевка наше душе.

— Па ипак, рече доктор, мора се отићи са овог света, а кад мене не буде више, ти ћеш бити зачуђена својом срећом.

— Кад вас не буде више, добри мој пријатељу, једина моја утеха биће да вам посветим свој живот.

— Мени, мртвоме?

— Јесте. Сва добра дела која будем могла да учиним биће чињена у ваше име, да бих откупила ваше погрешке. Молићу Бога непрестано, да бих добила од његове бескрајне милости да не кажњава вечито заблуде од једног дана, и да стави покрај себе, међу блажене душе, тако лепу, тако чисту душу као што је ваша.

Овај одговор, исказан са анђеоском безазленошћу, изговорен гласом пуним сигурности, ућутка заблуду и преобрати у веру Дениса Минореа, као што се некад беше десило са светим Павлом. Један зрак унутрашње светлости засени га, у исто време кад му ова нежност, изливена над његовим будућим животом, измами сузе на очи. Ово нагло дејство Божје милости имало је нечега електричног. Парох склопи руке и диже се, потресен. Мала заплака, изненађена својом победом. Старац се усправи као да га је неко

позвао, погледа у даљину као да је тамо видео зору; затим једним коленом клече на наслоњачу, склопи руке и обори поглед према земљи као дубоко понижен човек.

— Боже мој! рече он узбуђеним гласом, подижући чело, ако неко може да измоли милост за мене и да ме доведе к теби, зар то није ово мало чисто створење? Опрости овој покајничкој старости коју доводи к теби ово дично дете!

У мислима, он се уздиже душом до Бога, молећи га да га потпуно просветли својим знањем, пошто га је поразио својом милошћу; окрете се пароху и рече, пружајући му руку:

— Мој драги свештениче, опет сам постао мали, припадам вам и предајем вам своју душу.

Урсула окваси радосним сузама руке свог кума, љубећи му их. Старац узе ову девојку на колена и весело је назва својом кумом. Разнежени попа чита *Veni Creator*,¹ у неком верском заносу. Ова химна послужи као вечерња молитва овим хришћанима који беху пали на колена.

— Шта је то? упита зачуђена Буживалка.

— Најзад! мој кум верује у Бога, одговори Урсула.

— Вере ми, утолико боље; још му је само то недостајало па да буде савршен, узвикну стара Бресанка крстећи се са озбиљном наивношћу.

— Драги докторе, рече добри свештеник, ускоро ћете разумети величину вере и потребу њених обре-

¹ Верска молитва којом Црква призива Св. Духа о Тројицама. Пр.

да; наћи ћете да је њена филозофија, у ономе што она има човечанског, много узвишенија него филозофија најсмелијих умова.

Парох, који је показивао скоро детињску радост, уговори тада да поучава у вери старца разговарајући са њим двапут недељно. И тако, преобраћење, које се приписивало Урсули и једном духу прљавог користољубља, беше дошло само од себе. Парох, који се четрнаест година бејаше устезао да дирне у ране овог срца, жалећи их при том, био је потражен, као што се иде хирургу кад човек осети да је рањен. После овог догађаја, сваке веречи, молитве које је изговарала Урсула читали су сви заједно. Сваког часа, старац је осећао како у њему наступа мир после узнемирености. Пошто је имао, како је он то говорио, Бога за одговорног творца необјашњивих ствари, његов дух био је миран. Његово дете му одговараше да се по томе јасно види, да он све дубље улази у Божје царство. За време службе он је читао молитве уносећи у њих своје схватање, јер се у једном првом разговору бејаше уздигао до божанске идеје о заједници међу свим вернима. Овај недавно преобраћени старац схватио је вечни символ спојен са овим васпитањем, а који вера чини потребним кад је човек проникнуо његов битни, дубоки, светли смисао. Ако је изгледало како жури да се врати кући, то је било зато да би захвалио својој драгој малој кумици што га је увела у веру, према лепом изразу прошлих времена. И зато је држао он њу на крилу у салону и љубио је светитељски у чело истог тренутка док су, прљајући својим гадним страхом један тако свети утицај, његови сродници обасипали Урсулу

простачким увредама. Журбу доброг човека да се врати кући, његово тобожње презирање својих блиских, његове заједљиве одговоре при изласку из цркве свако од његових наследника приписивао је наравно мржњи коју му је Урсула уливала против њих.

Док је кумица свирала свом куму варијације на *Последњу мисао* од Вебера, у трпезарији куће Миноре-Левро ковала се једна часна завера којој је био циљ да изведе на сцену једну од главних личности ове драме. Ручак, хучан као сви паланачки ручкови, а још живљи услед изврсног вина које каналом стиже у Немур, било из Бургоње, било из Турене, трајао је више од два сата. Зелија беше набавила шкољке, морске рибе и неке гастрономске реткости, да би прославила Дезиреов повратак.

Трпезарија, у чијој је средини округли сто пружао увесељавајући призор, имала је изглед крчме. Задовољна величином својих споредних зграда, Зелија беше дала да јој се сагради један павиљон између њеног пространог дворишта и врта засађеног поврћем, пуног воћака. У њеној кући, све је било само чисто и јако. Пример Левро-Левроа био је ужасан за читав крај. И зато је она забранила свом главном архитекти да је увлачи у сличне глупости. Ова је сала, дакле, била обложена прелакованим тапетом, снабдевена столицама и орманима за посуђе од ораховине, а улепшавали су је једна пећ од кајева, зидни часовник и барометар. Ако је посуђе било од простог белог порцелана, сто је блистао од рубља и обилног сребрног столног посуђа. Кад је каву послужила сама Зелија, која се мувала као зрно олова у боци шампањца, јер се задовољавала само једном куварицом;

кад је Дезире, будући адвокат, био упућен у велики јутрошњи догађај и његове последице, Зелија затвори врата и бележник Дионис доби реч. По тишини која настаде и по погледима које сваки наследник прикова за ово лице пуно самопоуздања, било је лако увидети какву власт имају над породицама овакви људи.

— Драга моја децо, рече он, будући да је ваш стриц рођен 1746, он данас има осамдесет и три године; дакле, старци су наклоњени лудостима, а ова мала...

— Гуја! узвикну госпођа Масен.

— Бедница! рече Зелија.

— Зовимо је само њеним именом, настави Дионис.

— Па лепо, крадљивица, рече госпођа Кремијер.

— Лепа крадљивица, додаде Дезире Миноре.

— Ова мала Урсула, настави Дионис, прирасла му је за срце. У интересу свих вас који сте моји клијенти, ја нисам чекао ово јутро да бих прикупио обавештења, и ево шта знам о тој младој...

— Отимачици! узвикну порезник.

— Ловџики на наследство! рече писар.

— Пст! драги пријатељи, рече бележник, или ја узимам шешир, остављам вас и лаку ноћ!

— Хајде, деко, узвикну Миноре сипајући му малу чашу рума, узмите!... Он је из самог Рима. Хајде, имаћете користи од овога.

— Урсула је, истина, законита кћи Жозефа Миреа; али њен отац је ванбрачни син Валентина Миреа, таста вашег стрица. Урсула је, дакле, незаконита нећака доктора Дениса Минореа. Тестамент који би начинио доктор у корист ње као незаконите

нећакe, могао би се можда напасти; и, ако јој он на тај начин остави своје имање, ви ћете против Урсуле повести по вас доста рђаву парницу, јер се не може тврдити да не постоји ма каква сродничка веза између Урсуле и доктора; али ова парница сигурно би уплашила једну младу девојку без одбране и довела до каквог поравнања.

— Строгост закона је тако велика у погледу на права ванбрачне деце, рече скорошњи дипломирани правник, жељан да покаже своје знање, да према изразима једне пресуде Касационог суда од 7 јула 1817 године ванбрачно дете не може ништа да тражи од свог *незаконитог* деде, па чак ни издржавање. Тако видите да се проширило *сродство* ванбрачног детета. Закон гони и законите потомке ванбрачног детета, јер претпоставља да су поклони учињени унуцима упућени ванбрачноме сину *интерпозицијом* личности. Ово произилази из поређаних параграфа 757, 908 и 911 Грађанског законика. И зато је, 26 децембра прошле године, краљевски париски суд смањио завештање које је законитом детету *незаконитог* сина оставио дед који је, као дед, био исто тако стран *незаконитом* унуку као што доктор, као стриц, може бити Урсули.

— Све то, рече Гупиј, изгледа ми да се тиче само питања дарежљивости дедова према *незаконитом* потомству; не ради се уопште о стричевима, за које ми изгледа да немају никакве сродничке везе са законитом децом својих *незаконитих* шурака. Урсула је туђинка за доктора Минореа. Сећам се једне пресуде краљевског суда у Колмару, изречене 1825 док сам ја завршавао права, и којом се изриче да, после

смрти ванбрачног детета, његово потомство не може више да се користи *интерпозицијом*. А Урсулин отац је умро.

Гупијево извођење закључака изазва оно што у извештајима са судских расправа новинару означују овом заградом: (Дубок утисак).

— Шта то значи? узвикну Дионис. Да случај дарежљивости стрица једног *незаконитог* детета још није изишао пред судове; али ако он дође, строгост француског закона према *незаконитој* деци биће у толико боље примењена, јер смо у времену кад се вера поштује. Зато могу да вам јемчим да би, приликом ове парнице, било поравнања, нарочито кад би се знало да сте тврдо решени да водите Урсулу до Касационог суда.

Радост наследника који налазе гомиле злата изби кроз осмехе, захваљивања, кроз покрете око стола који не допустише да се примети Гупијево неслагање. Затим, после овог усхићења, наиђоше дубоко ћутање и забринутост при првој бележничковој речи, страшној речи:

— Али!...

Као да бејаше повукао конач једног од оних малих позоришта чије све личности покреће неки строј, те оне имају испрекидане покрете, Дионис виде све очи уперене у њега, а на свим лицима један исти израз.

— Али ниједан закон не може да спречи вашег стрица да усвоји Урсулу или да се њоме ожени, настави он. Што се тиче усвајања, оно би било оспорено и ви бисте, верујем, однели победу: краљевски судове не шале се са усвајањем, а вас би саслушали у току истраге. Може доктор носити ленту светог

Михаила, бити официр Легије части и бивши лекар бившег цара, он би изгубио парницу. Али ако сазна-те за усвајање, како ћете знати за брак? Старац је довољно лукав, може отићи у Париз да се тамо венча после године дана бављења и уговором да призна својој будућој мираз од једног милиона. Једина ствар која доводи у опасност ваше наследство, то је уда-ја мале за вашег стрица.

Ту бележник застаде.

— Постоји и друга опасност, рече опет Гупиј зау-зимајући важан став, опасност тестаментa који би гласио на неког трећег, на чича Бонграна, на при-мер, и који би имао фидеикомис у погледу госпо-ђице Урсуле Мируе.

— Ако љутите свог стрица, настави Дионис пре-кидајући свог главног писара, ако се не понашате изванредно према Урсули, ви ћете га натерати било на женидбу, било на фидеикомис о коме вам Гупиј говори; али ја га не сматрам способним да прибегне фидеикомису, средству које је опасно. Што се тиче женидбе, лако је спречити је. Дезире има мало да се удвара овој малој, а она ће једном старцу увек прет-поставити дивног младића, најважнију немурску личност.

— Мајко, рече Зелији на уво син закупца поште, примамљен сумом колико и Урсулином лепотом, кад бих се ја њом оженио, ми бисмо имали све.

— Јеси ли ти луд? Ти који ћеш једног дана имати педесет хиљада франака ренте и који имаш да по-станеш посланик! Док ја будем жива, нећеш ти себи отсећи главу глупом женидбом. Седам стотина хи-љада франака?... леп успех! Јединица кћи господи-

на претседника општине имаће педесет хиљада фра-нака ренте и већ су ми говорили за њу. ...

Овај одговор, приликом кога му је мајка први пут у животу говорила са грубошћу, угаси у Дезиреу сваку наду на брак са лепом Урсулом, јер његов отац и он никад не би успели да измене одлуку исписану у Зелијиним страшним плавим очима.

— А је л' те, господине Дионисе, узвикну Креми-јер, кога жена беше гурнула лактом, ако старац схвати ствар озбиљно и уда своју штићеницу за Де-зиреа, дајући му од свег богатства имање у голу сво-јину, онда збогом наследство! А нека живи још пет година, наш стриц ће имати добар милион.

— Никад, узвикну Зелија, док сам ја у животу, Дезире неће узети кћер једног копилета, девојку примљену из милосрђа, нађену на улици! До врага! мој син мора да претставља Минореове кад му стриц буде умро, а Минореови имају пет стотина година поштеност грађанства. То вреди колико и племство. Будите мирни што се тога тиче: Дезире ће се ожени-ти кад будемо знали шта може да постане у Скупштини.

Ову охолу изјаву потпоможе и Гупиј речима:

— Дезире, који има осамдесет хиљада франака ренте, постаће или претседник краљевског суда или државни тужилац, а то води перском достојанству; док би га глупа женидба упропастила.

Наследници почеше сви да говоре једни с другима; али они ућуташе кад Миноре лупи песницом о сто да би омогућио бележнику да настави.

— Ваш стриц је поштен и частан човек, настави Дионис. Он верује да је бесмртан; и, као сви људи

који мисле, допустиће да га смрт изненади пре него што направи тестамент. Дакле, моје садашње мишљење је, натерати га да уложи своје капитале тако да се отежа одузимање имовине од вас, а прилика се указује. Млади Портандиер је у Светој-Пелагији, затворен због сто и неколико хиљада франака дуга. Његова стара мајка зна да је он у затвору, она плаче као Магдалена и очекује на вечеру пароха Шапрона, без сумње да би разговарала са њим о тој несрећи. Е па лепо, ја ћу отићи вечерас да наговорим вашег стрица да прода своју ренту од пет од сто, која вреди сто осамнаест, и да позајми госпођи де Портандиер, на њено имање Бордијер и на њену кућу, суму потребну да би се спасао заблудели син. Ја сам у својој бележничкој улози кад му говорим за тог малог клипана Портандиера, и сасвим је природно што хоћу да га натерам да премести своје приходе: добијам у руке акта, продаје, послове. Ако успем да постанем његов саветник, предложићу му и друга улагања у земљишта за вишак капитала, а имам их одличних у својој канцеларији. Кад његово богатство буде једном уложено у непокретна имања или у хипотекарне зајмове у нашем крају, оно неће лако одлетети. Могу се увек изазвати сметње између жеље за претварањем у новац и самог претварања.

Међу наследницима, задивљеним тачношћу овог доказивања, много вештијег него доказивање г. Жоса, зачу се одобравајући шапат.

— Радите, дакле, споразумно на томе, рече бележник завршавајући, да задржите стрица у Немуру, где он има своје навике, где ћете моћи да мотрите

на њега. Налазећи љубавника малој, спречићете брак...

— Али ако до брака дође? рече Гупиј, обузет једном славољубивом мишљу.

— Па то не би било тако глупо, јер би губитак био означен у бројевима, знало би се шта старац хоће да јој да, одговори бележник. Али, ако пустите Дезиреа, он може одуговлачити са малом до старчеве смрти. Бракови се склапају и кваре.

— У случају да доктор има још дуго да живи, рече Гупиј, најпростије би било удати је за каквог доброг младића који би вам је скинуо с врата, одлазећи да се настани са њом у Сансу, Монтаржију или Орлеану, са сто хиљада франака.

Дионис, Масен, Зелија и Гупиј, једине паметне главе на овоме скупу, измењаше четири погледа пуна мисли.

— То би био црв у крушци, рече Зелија на уво Масену.

— Зашто сте га пустили да дође? одговори писар.

— То би ти пријало! довикну Дезире Гупију; али зар би ти икад могао да будеш довољно пристојан да би се допао старцу и његовој штићеници?

— Знаш ти чиме се пупак чеше, рече закупац поште који најзад схвати Гупијеву мисао.

Ова простачка шала имала је огроман успех. Главни писар погледа све који су се смејали унаоколо тако страшним погледом, да се ћутање одмах поврати.

— Данас, рече Зелија на уво Масену, бележници знају само за своју корист; а ако Дионис, да би могао да саставља уговоре, пређе на Урсулину страну?

— Сигуран сам у њега, одговори писар гледајући рођаку својим пакосним очима.

Хтео је да дода: „Имам га у руци!” али се уздржа.

— Ја сам потпуно Дионисовог мишљења, рече он гласно.

— И ја, узвикну Зелија, која је међутим већ сумњичила бележника да је на њихову штету у тајном договору са писаром.

— Моја жена је гласала! рече закупац поште срчући из једне мале чаше, иако му је лице било помодрело од сваривања ручка и знатног уношења течности.

— То је врло добро, рече порезник.

— Дакле да идем после вечере? упита Дионис.

— Ако је г. Дионис у праву, рече госпођа Кремијер госпођи Масен, треба да одлазимо нашем стрицу као некад, сваке недеље увече, и да радимо све оно што нам је казао г. Дионис.

— Да, да бисмо били примљени као пре! узвикну Зелија. Најзад, ми имамо више од добрих четрдесет хиљада франака ренте, а он је одбио све наше позиве; ми вредимо колико и он. Ако не умет да пишем рецепте, ја знам да водим своју кућу!

— Како сам ја далеко од тога да имам четрдесет хиљада франака ренте, рече госпођа Масен, мало жацнута, стало ми је да не изгубим десет хиљада.

— Ми смо његове нећаке, неговаћемо га и бићемо начисто, рече госпођа Кремијер, а ви ћете нам бити захвални једнога дана, рођако.

— Имајте обзира према Урсули, њој је стари чича Жорди оставио своју уштеду! рече бележник подижући десни кажипрст до усана.

— Удесићу се што могу боље, узвикну Дезире.

— Ви сте исто толико јаки као Дерош, најјачи од париских адвоката, рече Гупиј свом старешини, излазећи из поште.

— А они се још цењкају кад треба да нас награде! одговори бележник смешећи се горко.

Наследници, који су пратили Диониса и његовог првог писара, нађоше се, лица доста загрејаних од ручка, при изласку са вечерња. Према бележниковим предвиђањима, опат Шапрон ишао је под руку са старом госпођом де Портандиер.

— Она га је вукла на вечерње, узвикну госпођа Масен показујући госпођи Кремијер Урсулу и њеног кума који су излазили из цркве.

— Хајде да говоримо са њим, рече госпођа Кремијер упутивши се према старцу.

Промена коју договор беше произвео на свим лицима изненади доктора Минореа. Он се запита за узрок овог извештаченог пријатељства и, из радозналости, удеси састанак између Урсуле и две жене, које похиташе да је поздраве са претераном љубазношћу и усиљеним осмесима.

— Драги ујаче, хоћете ли нам допустити да дођемо к вама вечерас? упита госпођа Кремијер. По неки пут смо мислили да вам сметамо; али већ дуго времена наша деца нису испунила своје дужности према вама, а наше кћери су у годинама да се упознају са нашом драгом Урсулом.

— Урсула је достојна свог имена,¹ одговори доктор, она је врло дивља.

— Пустите нас да је припитомимо, рече госпођа Масен. А затим, ето, драги ујаче, додаде ова добра домаћица и покуша да сакрије своје намере, претварајући се да мисли на штедњу, нама су рекли да ваша драга кумица има тако леп талент за клавир, да бисмо биле очаране да је чујемо. Госпођа Кремијер и ја доста смо расположене да узмемо њеног учитеља за наше мале; јер кад би он имао седам или осам ученица, могао би тако да подеси цену својих часова да буде на домаку нашем новчаном стању.

— Врло радо, рече старац, и то је утолико згодније, што хоћу да узмем Урсули и учитеља певања.

— Дакле до виђења вечерас, драги стриче; доћи ћемо са вашим унуком Дезиреом, који је сада адвокат.

— Вечерас, одговори Миноре, који је хтео да проникне ове ситне душе.

— Две рођаке стегоше руку Урсули, рекавши јој са извештаченом љубазношћу:

— До виђења.

— О, драги куме, ви дакле читате у мом срцу? узвикну Урсула упућујући старцу поглед пун захвалности.

— Ти имаш гласа, рече он. А хоћу да ти узмем учитеље и за цртање и за италијански. Једна жена, настави доктор, гледајући Урсулу док је отварао капију своје куће, треба да буде тако васпитана да се

¹ Доктор доводи у везу име Урсулино са *ursa* — медведица, мече. Пр.

нађе на висини свих положаја до којих њена удаја може да је доведе.

Урсула порумене као трешња: изгледало је да њен старатељ мисли на личност на коју је и она сама мислила. Осећајући се близу тога да повери доктору нехотичну наклоност која је тераше да мисли на Савинијена и да за њега везује све своје жеље о усавршавању, она оде и седе под бокор пузавица из којих се, гледана из далека, издвајала као бео и плав цвет.

— Видите ли, драги куме, да су ваше рођаке добре према мени; оне су биле љубазне, рече она видећи га да прилази, а како он не би погодио мисли које су јој давале замишљен изглед.

— Јадна мала! узвикну старац.

Он метну Урсулину руку преко своје, потапка је и поведе девојку дуж терасе на реку где нико није могао да их чује.

— Зашто кажете: „Јадна мала“?

— Зар не видиш да те се они плаше.

— А зашто?

— Овог тренутка су моји наследници сви забринуте због мог обраћања у веру; они су је без сумње приписали моћи коју ти имаш нада мношћу и уображавају да ћу их ја лишити наследства како бих тебе обогатио.

— Али то неће бити?... рече Урсула безазлено, гледајући свог кума.

— Ох, божанска утехо мојих старих дана, рече старац, подиже своју штићеницу и пољуби је у оба образа. Због ње а не ради себе, молио сам те малопре, Боже мој, да ми допустиш да живим до оног

дана док је не поверим каквом добром бићу достојном ње! Ти ћеш видети, мој мали анђеле, комедије које ће Минореови, Кремијерови и Масенови овде да изигравају. Ти хоћеш да улепшаш и да продужиш мој живот! А они мисле само на моју смрт...

— Бог нам забрањује да мрзимо; али, ако је тако... Ох, ја их презирем! рече Урсула.

— Вечера! викну Буживалка са степеница којима се завршавао ходник према врту.

Урсула и њен старатељ завршавали су вечеру у лепој трпезарији од вештачког кинеског лака, узрок пропасти Левро-Левроа, кад се појави мировни судија; доктор му понуди — то је био велики доказ присног пријатељства — шољу његове кафе Мока помешане са кафама Бурбон и Мартиник, коју он сам беше испржио, самлео и скувао у једном сребрном лончету за кафу *à la Chaptal*.

— Па, рече Бонгран, намештајући наочаре и гледајући лукаво у старца, варош се усковитлала! Ваша појава у цркви довела је до узбуне међу вашим рођацима! Ви остављате своје богатство свештеницима, сиромашнима! Продрмали сте их и сад су се узмували! Видео сам њихову прву побуну на тргу, били су се устумарали као мрави којима су узета јаја.

— Шта сам ти казао, Урсула? узвикну старац. Макар ти морао причинити муке, драго дете, зар да те не научим да познајеш свет и да те не упозорим на ова незаслужена непријатељства!

— Ја бих желео да вам кажем коју реч о томе, настави Бонгран, уграбивши ову прилику да разговара са својим старим пријатељем о Урсулиној будућности.

Доктор метну на седу главу капу од црне кадифе, судија задржа шешир да би се чувао од вечерње свежине, и оба почеше да се шетају терасом разговарајући о начину да се Урсули обезбеди оно што њен кум хоће да јој да. Мировни судија знао је за Дионисово мишљење о неважности тестамена који би доктор направио у корист Урсуле, јер Немур се сувише бавио Минореовом заоставштином, да ово питање не буде претресано међу варошким правницима. Бонгран беше закључио да је Урсула Мируе туђинка за доктора Минореа, али је јасно осећао да дух законодавства одбија од породице незаконита повећавања. Законодавци бејашу предвидели само слабост оцева и мајки према ванбрачној деци, не мислећи да стричеви или тетке могу осетити љубав ванбрачног детета према његовом потомству. Очевидно је да се наилазило на једну празнину у закону.

— У свакој другој земљи, рече он доктору завршавајући да му излаже судски поступак који су Гупиј, Дионис и Дезире малопре објаснили наследницима, Урсула не би имала чега да се плаши; она је законита кћи, и то што њен отац нема законских права требало би да има дејства само уколико се тиче заоставштине Валентина Мируеа, вашег таста; али у Француској, на несрећу, суд је врло досетљив и доследан, он истражује дух закона. Адвокати ће говорити о моралу и доказаће да празнина у Законику проистиче из доброћудности законодавца који нису предвидели случај, али који су утврдили једно начело. Парница би била дуга и скупа. Зелија би одвела ствар чак до Касације, а ја нисам сигуран да ћу бити још у животу кад се та парница буде водила.

— Ни најбоља парница не вреди ништа, узвикну доктор. Ја већ видим расправе по том питању: *До кога степена има да се протеже немање законских права које погађа незакониту децу у погледу наследства?* А слава доброг адвоката састоји се у добивању рђавих парница.

— Бога ми, рече Бонгран, ја се не бих усудио да узмем на себе тврђење да судије неће проширити смисао закона, како би проширили и заштиту коју има брак, вечита основа друштава.

Не изјашњавајући се о својим намерама, старац одбаци фидеикомис. Али, кад му Бонгран предложи брак, да би осигурао своје богатство Урсули:

— Јадна мала! узвикну доктор. Ја могу да живим још петнаест година, а шта би било од ње?

— Па лепо, шта мислите да чините?... упита Бонгран.

— Промислићемо... Видећу, одговори стари доктор, очигледно не знајући шта да одговори.

У том тренутку, Урсула дође и извести два пријатеља да Дионис жели да разговара са доктором.

— Већ Дионис! узвикну Миноре гледајући мировног судију. — Добро, одговори он Урсули, нека уђе.

— Пристао бих на опкладу у којој су залог моји наочари и једно палидрвце, да се иза њега крију ваши наследници; они су ручали сви у пошти са Дионисом, тамо се нешто испрело.

Бележник, заједно са Урсулом, стиже у дно врта. После поздрава и неколико безначајних реченица, Дионис успе да разговара насамо. Урсула и Бонгран повукоше се у салон.

— „Промислићемо! Видећу!” мислио је Бонгран понављајући докторове последње речи. Ето шта кажу људи који мисле; смрт их изненади, а они остављају у незгоди бића која су им драга.

Велико је неповерење које најбољи умови уливају пословним људима: они им не одобравају *ништа* признавајући им *све*. Али управо то неповерење можда је похвала. Видећи да су они изнад ствари које су приступачне обичним људима, пословни људи не верују да су виши људи способни да сиђу до бескрајно малих појединости које, као интереси у банкарству и микроскопска бића у природним наукама, постају најзад равни капиталима и сачињавају светове. Заблуда! Осетљив човек и даровит човек виде све. Љут на докторово ћутање, али желећи да ради без сумње за Урсулино добро и сматрајући да је оно доведено у опасност, Бонгран одлучи да је брани од наследника. Био је очајан што није знао ништа о овом старчевом разговору са Дионисом.

— Ма колико да је Урсула чедна, помисли он посматрајући је, постоји једна ствар где младе девојке имају обичај да саме прописују и судске и моралне законе. Покушајмо! — Миноре-Левроови, рече он Урсули намештајући наочаре, у стању су да вас запросе за свог сина.

Јадна девојка пребледе: она је била сувише добро васпитана и претерано фина да би отишла да слуша о чему говоре Дионис и њен кум; али, после кратког размишљања, она помисли да може да се појави, мислећи да ће јој њен кум дати на знање ако би била сувишна. Ребренице на стакленим вратима кинеског павиљона, где се налазила докторова соба за рад,

биле су дигнуте. Урсула измисли како мора да иде да их сама спусти. Она се извини судији што га оставља самог у салону, а он јој рече, смешећи се:

— Изволите, изволите.

Урсула стиже на степенице којим се силази из кинеског павиљона у врт и ту остаде неколико минута, спуштајући полако ребренице и гледајући залазак сунца. Она чу тада како одговори доктор који је ишао према кинеском павиљону:

— Моји би наследници били очарани да виде како имам непокретна имања, интабулације; они мисле да би тада моје богатство било много сигурније: ја погађам све шта они кажу, а можда и ви долазите од њихове стране. . . Знајте, драги господине, да се моје намере не могу изменити. Моји наследници ће имати износ оног богатства које сам донео овамо, нека то знају и нека ме оставе на миру. Ако један од њих омете нешто од онога што ја сматрам да треба да учиним за ово дете (он показа на своју кумицу), доћи ћу с оног света да их све мучим! Дакле, г. Савинијен де Портандиер може мирно да остане у затвору, ако се на мене рачуна да га из њега извучем, додаде доктор. Ја нећу да продајем своје ренте.

Чувши ове последње речи, Урсула осети први, једини бол који је беше погодио. Она наслони чело на ребреницу, хватајући се за њу да би се придржала.

— Боже! шта јој је? узвикну стари лекар, она је бледа! Такво узбуђење после вечере може да је убије!

Он пружи руку да прихвати Урсулу која је падала скоро онесвешћена.

— Збогом, господине, оставите ме, рече он бележнику.

Он пренесе своју кумицу на једну огромну наслоњачу из доба Луја XV, која се налазила у његовој соби за рад, дохвати из своје апотеке једну боцу са етером и поднесе јој да га удахне.

— Замените ме, драги пријатељу, рече он поплашеноме Бонграну, хоћу да останем сам са њом.

Судија отпрати бележника до капије, питајући га, без икакве журбе:

— Шта се то десило са Урсулом?

— Не знам, одговори г. Дионис. Она је била на степеницама и слушала нас је; а, кад ми је њен деда одбио да позајми суму потребну младом Портандиеру, који је у затвору због дугова, јер није имао, као г. ди Рувр, једног г. Бонграна да га брани, она је пребледела, посрнула. . . Да га можда не воли? Да није било између њих? . . .

— У петнаестој години? одговори Бонгран прекидајући га.

— Она је рођена фебруара 1814, имаће шеснаест година кроз четири месеца.

— Она никад није видела свог суседа, одговори судија. Не, то је нервни напад.

— Срчани напад, додаде бележник.

Бележник је био прилично очаран овим открићем, које је имало да спречи опасни брак *in extremis* којим је доктор могао да обмане своје наследнике, док је Бонгран видео порушене своје куле у ваздуху: већ дуго времена, он је мислио да ожени свог сина Урсулом.

— Ако јадно дете воли тог младића, то би била несрећа за њу: госпођа де Портандиер је Бретонка и заслепљена племством, одговори мировни судија после краћег ћутања.

— Срећом... за част Портандиерових, рече бележник, који замало да се не ода.

Одајмо признање добром и поштену судији што је, идући од капије до салона, не без бола због свог сина, напустио наду коју је гајио, да ће једног дана Урсулу моћи да назове својом ћерком. Рачунао је да да свом сину шест хиљада франака прихода оног дана кад га буду наименовали за заступника државног тужиоца; и, кад би доктор пристао да Урсули да мираз од сто хиљада франака, ово двоје младих били би најбољи од свих бракова; његов Ежен био је исправан и диван младић. Можда је он мало више хвалио тог Ежена и то био узрок неповерењу старог Минореа.

— Обрнућу се на председникову кћер, помисли Бонгран. Али Урсула без мираза вреди више него госпођица Левро-Кремијер са својим милионом. Сад треба удешавати да се Урсула уда за овог малог Портандиера, наравно ако га воли.

Пошто беше затворио врата од библиотеке и врта, доктор доведе своју штићеницу до прозора који је гледао на обалу реке.

— Шта је теби, свирепе дете? рече јој он. Твој живот је мој живот. Шта би било са мном, да није твог осмеха?

— Савинијен у затвору! одговори она.

После ових речи, бујица суза пође јој на очи, а јецање је загуши.

— Спасена је! помисли старац, који јој пипаше било са очинском забринутошћу. На жалост, она има осетљивост моје сироте жене, рече у себи, идући да узме стетоскоп који стави Урсули на срце а уво прислони одозго. Наравно, све је у реду, помисли он. — Нисам знао, срце моје, да га ти већ толико волиш, настави гледајући је. Али буди искрена са мном као са собом и испричај ми све шта се десило међу вама.

— Ја га не волим, драги куме, ми нисмо никад измењали ниједну реч, одговори она јецајући. Али зар да сазнам да је тај јадни младић у затвору и како ви немилостиво одбијате да га одатле избавите, ви који сте тако добри!

— Урсула, мој добри мали анђеле, ако га не волиш, зашто дан светог Савинијена обележаваш малом црвеном тачком као дан светог Дениса? Хајде, испричај ми и најситније догађаје ове љубави.

Урсула порумене и издржа неколико суза; она и њен кум заћуташе за тренутак.

— Бојиш ли се свог оца, свог пријатеља, своје мајке, свог лекара, свог кума, чије је срце од пре неколико дана још нежније него што је било?...

— Па добро, драги куме, рече она, отворићу вам своју душу. Месеца маја г. Савинијен долазио је да обиђе своју мајку. До тог доласка, не бејаш ни најмању пажњу обраћала на њега. Кад је он отпутовао за Париз, ја сам била дете и заклињем вам се да нисам видела никакву разлику између једног младића и вас осталих с том разликом што сам вас волела, не мислећи да ћу икад моћи више да волим неког другог. Г. Савинијен је допутовао поштом уочи имендана своје мајке, а ми то нисмо ни знали. У се-

дам сати изјутра, пошто сам се помолила Богу, отварајући прозор да проветрим собу, видим да су прозори од собе г. Савинијена отворени, а г. Савинијена у домаћој хаљини како се брије, уносећи у своје покрете неку љупкост... Једном речи, он ми се допадне. Очешљао је своје црне бркове, своју брадицу, и ја сам видела његов бели, округли врат... Треба ли све да вам кажем?... приметила сам да су тај тако свежи врат, то лице и та лепа црна коса били друкчији него код вас, кад сам вас посматрала како се бријете. Јурнули су ми, не знам одакле, неки топли таласи у срце, у грло, у главу, и то тако силно да сам села. Нисам могла да стојим, дрхтала сам. Али сам толико желела да га видим, да сам се попела на прсте; он ме је тада спазио и, шалећи се, добацио ми пољубац врховима прстију и...

— И?...

— И, настави она, ја сам се сакрила, посрамљена колико и срећна, не могавши да објасним себи зашто сам се стидела те среће. Тај покрет, који ми је засењивао душу уносећи у њу неку моћ, обнављао се сваки пут кад сам у мислима видела оно младо лице. Најзад ми је било пријатно да опет осетим то узбуђење, ма колико оно било силно. Идући у цркву, нека неодољива сила гонила ме је да гледам г. Савинијена како иде испод руке са својом мајком: његов ход, његово одело, све, до лупе његових ципела по плочнику, све ми је изгледало лепо. Најмања ствар на њему, његова рука, тако фина у рукавици, очаравала ме је. Ипак, имала сам снаге да не мислим на њега за време службе. При изласку, заостајала сам у цркви тако да пустим напред госпођу

де Портандиер, па да идем за њим. Не бих умела да вам кажем колико су ме занимала ова мала удешавања. При повратку кући, кад сам се окренула да затворим капију...

— А Буживалка? рече доктор.

— О, њу сам пустила да иде у своју кујну, рече Урсула безазлено. Дакле, могла сам наравно да видим г. Савинијена како стоји и посматра ме. О, куме, осећала сам се тако горда, јер ми се чинило да примећујем у његовим очима нешто као изненађење и дивљење, да не знам шта бих учинила да му пружим прилику да ме гледа. Изгледало ми је да убудуће треба само да се старам како да му се допаднем. Сада је његов поглед најслађа награда за моја добра дела. Г. Савинијен је отпутовао увече, више га нисам видела, Грађанска улица ми је изгледала празна, а он као да је, и не знајући то, однео моје срце за собом.

— И то је све? рече доктор.

— Све, драги куме, рече она са уздахом у коме је жаљење што нема више да прича о томе било угушено садашњим болом.

— Драга моја мала, рече доктор метнувши Урсулу на колена, ти ћеш ускоро напунити шеснаест година, и твој живот жене има да почне. Ти си између свог блаженог детињства, које пролази, и љубавних узбуђења, која ће ти живот учинити бурним, јер ти је нервни систем нежно осетљив. То што ти се догађа, то је љубав, драга кћери, рече старац са изразом дубоке туге, то је љубав у њеној светој безазлености, љубав као што треба да је: нехотична, нагла, која долази као лопов који све узима... Да,

све! А ја сам то и очекивао. Ја сам много посматрао жене и, ако код већине љубав завлада њима тек после многих доказа, чуда од нежности, ако се оне изјашњују и попуштају тек кад су побеђене, знам да има других које љубав осваја у магновењу под утицајем наклоности која се данас даје објаснити магнетским флуидима. Данас то могу да ти кажем; чим сам видео дивну жену која је носила твоје име, осетио сам да ћу волети само њу и верно, не знајући да ли ће наши карактери и наше личности бити једно за друго. Има ли у љубави једно друго чуло вида? Шта да одговори човек, пошто је видео толико бракова склопљених под окриљем тако божанског уговора, како се доцније раскидају, рађају скоро вечне мржње и потпуну одвратност? Чула се могу, тако рећи, затворити и мисли доћи у несугласицу: а можда извесна лица живе више мислима него телом. Напротив, често се карактери слажу а личности не допадају једна другој. Ове две тако различите појаве, које би објасниле многе несреће, доказују мудрост закона који остављају родитељима слободне руке у погледу бракова њихове деце; јер млада девојка је често жртва једне од ових двеју обмана. Зато те ја и не прекоревам. Узбуђења која осећаш, тај полет твоје осетљивости која се залеће из свог још непознатог средишта на твоје срце и твој разум, ова срећа са којом мислиш о Савинијену, све је то природно. Али, моје обожавано дете, као што ти је рекао наш драги опат Шапрон, друштво тражи да му се жртвује много природних наклоности. Једна је судбина људи, а друга жена. Ја сам могао да изаберам за жену Урсулу Мируе, да јој се

приближим говорећи јој колико је волим; док једна девојка изневерава своје врлине тражећи љубав оног кога воли: жена нема, као ми, могућност да отворено спроводи испуњење својих жеља. Зато је стид код вас, а нарочито код тебе, препона која се не може прећи и која чува тајне вашег срца. Твоје устезање да ми повериш своја прва узбуђења казало ми је доста да би ти радије поднела најсуровије муке него да признаш Савинијену...

— Ох, да! рече она.

— Али, драго дете, ти мораш да урадиш и више: мораш да савладаш узбуђења свог срца, да их заборавиш.

— Зашто?

— Зато, мој мали анђеле, што имаш да волиш само човека који ти буде био муж; а, чак и кад би те г. Савинијен де Портандиер волео...

— На то још нисам мислила.

— Слушај ме... Чак и кад би те он волео, кад би његова мајка затражила од мене твоју руку за њега, ја бих пристао на тај брак тек пошто бих Савинијена подвргнуо дугом и зрелом испитивању. Његови поступци учинили су га сумњивим свим породицама и ставили између њега и наследница препреке које ће тешко пасти.

Један божанствени осмех осуши Урсули сузе и она рече:

— У свакој несрећи има и среће!

Доктор не одговори на ову безазленост.

— Шта је он радио, драги куме? настави она.

— За две године, мој мали анђеле, начинио је у Паризу сто двадесет хиљада франака дуга! Учинио

је глупост допуштајући да га метну у затвор Свету-Пелагију, неспретност која, у данашња времена, заувек убија углед једног младића. Расипник, који је у стању да нанесе бола и баци у беду своју јадну мајку, тера своју жену, као твој сироти отац, у смрт из очајања.

— Мислите ли да се он може поправити? упита она.

— Ако његова мајка плати за њега, он ће остати без игде ичега, а ја не знам гору казну за племића него да буде сиромаш.

Кад Урсула чу овај одговор, она се замисли: обриса сузе и рече свом куму:

— Ако можете да га спасете, спасите га, драги куме; та услуга ће вам дати права да га саветујете: ви ћете га прекоревати...

— И, рече доктор, подражавајући Урсулин начин говора, он ће моћи да долази овде, стара госпођа ће доћи, видећемо их и...

— Ја сад мислим само на њега, одговори Урсула црвенећи.

— Не мисли више на њега, јадно моје дете; то је лудост! рече доктор озбиљно. Никад госпођа де Портандиер, једна Кергаруе, макар живела само од три стотине франака годишње, неће пристати на женидбу виконта Савинијена де Портандиера, синовца покојног грофа де Портандиера, заповедника краљеве флоте, и сина виконта де Портандиера, капетана бојног брода, са којом? са Урсулом Мируе, ћерком једног војног капелника, без имања, и чији је отац, дошао је на жалост тренутак да ти то кажем, био ванбрачни син једног оргуљаша, мог таста.

— О драги куме, ви сте у праву: једнаки смо само пред Богом. На њега ћу помишљати још само у својим молитвама! рече она усред јецања које јој измамаи ово откриће. Дајте му све оно што мени намењујете. Шта може да треба једној јадној девојци као што сам ја?... У затвору, он!

— Принеси Богу све своје мучење и можда ће нам он доћи у помоћ.

Ћутање владаше неколико тренутака. Кад Урсула, која се није усуђивала да гледа у свог кума, подиже очи према њему, срце јој беше дубоко потресено, јер она виде како сузе теку низ његове смежуране образе. Плач код старца исто тако је страشان као што је код деце природан.

— Шта вам је, Боже мој? рече она клекнувши пред њега и љубећи му руке. Зар нисте сигурни у мене?

— Ја који бих желео да испуним све твоје жеље, принуђен сам да будем узрок првог великог бола у твојем животу! Ја патим колико и ти. Плакао сам само кад су ми умрла деца и Урсула... Ево, учинићу све што ти хоћеш! узвикну он.

Кроз сузе, Урсула управи на старца један поглед који беше као муња: она се насмеши.

— Хајдемо у салон и пази да све ово задржиш за себе, драга мала, рече доктор остављајући кумицу у својој соби за рад.

Овај отац осети се тако слаб према оном божанском осмеху, да замало не изрече неку реч која буди наду и тако обмане своју кумицу.

У том тренутку госпођа де Портандиер, сама са парохом у свом хладном малом салону у приземљу,

беше завршила да поверава своје болове овом добром свештенику, свом једином пријатељу. У руци је држала писма која јој је опет Шапрон вратио пошто их беше прочитао, а која њену несрећу бежу довела до врхунца. Седећи у наслоњачи са једне стране четвртастог стола на коме су се видели остаци вечере, стара госпођа гледала је у пароха који је, с друге стране, згрчен у својој наслоњачи, гладио браду оним покретом који је заједнички позоришним момцима, математичарима, свештеницима, и који одаје какво размишљање о неком тешком задатку који има да се реши.

Овај мали салон, који су осветљавала два прозора са улице и украшавале сиво обојене дашчице по зидовима, био је толико влажан да су доњи делови пружали слику геометријског распрскавања трулог дрвета кад га још само боја одржава. Црвени под од четвртастих плочица, који је брисала једина служавка старе госпође, захтевао је испред сваке столице мале котуре од рогоза, и на једном од њих и опат је држао ноге. Завесе, од старог бледозеленог дамаскина са зеленим цветовима, биле су навучене, а ребренице спуштене. Две свеће осветљавале су сто, остављајући собу у полутами. Треба ли рећи да је између прозора један лепи Латуров пастел показивао чувеног адмирала де Портандиера, Сифреновог, Кергаруеовог, Гишеновог и Симезовог такмаца? На дрвеним украсима, преко пута камина, видели су се виконт де Портандиер и мати старе госпође, једна Кергаруе-Плоага. Савинијену је дакле био деда вице-адмирал де Кергаруе, а брат од стрица гроф де Портандиер, адмиралов унук, и један и други врло бо-

гати. Вице-адмирал де Кергаруе био је у Паризу, а гроф де Портандиер у истоименом замку у Дофинеу. Његов брат од стрица гроф претстављао је старију грану, а Савинијен је био једини потомак млађег Портандиера. Гроф, преко четрдесет година стар, ожењен богатом женом, имао је троје деце. Његово богатство, увећано неколиким наследствима, пело се, како су причали, на шездесет хиљада франака прихода. Као посланик Изера, зиме је проводио у Паризу, где бејаше откупио палату Портандиер од отштете коју му је давао Вилелов закон. Вице-адмирал Кергаруе бејаше се недавно оженио својом нећаком, госпођицом де Фонтен, једино зато да би јој обезбедио своје богатство. Дакле, погрешке виконтове учиниле су да он изгуби две моћне заштите. Млад и леп, да је Савинијен отишао у поморску службу, са својим именом и уз помоћ једног адмирала и једног посланика, можда би већ у двадесет и трећој години био поручник бојног брода; али његова мајка, противна томе да јој се син посвети војничком позиву, беше дала да га васпита у Немуру један капелан опата Шапрона, и мислила је да ће до смрти моћи да сачува свога сина покрај себе. Хтела је паметно да га ожени неком госпођицом д'Еглемон, која је имала дванаест хиљада франака прихода, а име де Портандиер и имање Бордијер допуштали су да се полаже право на њену руку. Ову намеру, скромну али мудру, а која је могла породици да поврати сјај у другој генерацији, изиграли су догађаји. Д'Еглемонови су били тада пропали и једна од кћери, најстарија, Јелена, бејаше ишчезла, а породица није успела да објасни ту тајну. Досада једног ску-

ченог, безизлазног и мртвог живота, без друге хране осим љубави синова према својим мајкама, толико замори Савинијена, да он раскиде своје ланце, ма колико да су били благи, закле се да никад више не живи у унутрашњости, схвативши, мало доцкан, да његова будућност није била Грађанска улица. У двадесет и првој години, дакле, он остави мајку и оде да се упозна са својим рођацима и да покуша срећу у Паризу. Немурски живот и париски живот имали су да буду кобна супротност за младића од двадесет и једне године, слободног, без икога ко би га обуздавао, неминовно жељног задовољстава, а коме су име де Портандиер и његово тако богато сродство отварали салоне. Сигуран да његова мајка чува своју двадесетогодишњу уштеду нагомилану на неком тајном месту, Савинијен наскоро потроши шест хиљада франака које му она бејаше дала да види Париз. Ова сума није могла да подмири трошкове његових првих шест месеци; двапут толико дуговао је у свом хотелу, своме кројачу, своме обућару, издавачу кола и коња под најам, једном златару, свим трговцима који потпомажу раскош младих људи. Тек што беше успео да буде познат, тек што беше научио да говори, да се претставља, да носи прснике и да их бира, да наручује одела и меће машну, а већ се налазио пред тридесет хиљада франака дуга и још увек је тражио неку вешто састављену реченицу, да би изјавио своју љубав сестри маркиза де Ронкерола, госпођи де Серизи, отменој госпођи, али чија младост беше цветала за време Царства.

— Како сте се ви остали извукли одатле? рече Савинијен једног дана, при крају ручка, неколицини

отмених младића са којима се беше здружио, као што се данас здружују младићи чије тежње у свим стварима иду према истом циљу и који захтевају једну немогућну једнакост. Ви нисте били богатији од мене, а идете безбрижно, одржавате се, док ја већ имам дугове!

— Тако смо сви ми почели, рекоше му смејући се Растињак, Лисијен де Рибанпре, Максим де Трај, Емил Блонде, тадашњи кицош.

— Ако је де Марсе био богат у почетку живота, то је само случај! рече домаћин, један скоројевић по имену Фино, који је покушавао да пробије себи пут са овим младићима. И, да то није био он, додаде поздрављајући га, његово богаство могло је да га упропасти.

— Та је реч добра, рече Максим де Трај.

— А и смисао, одговори Растињак.

— Драги мој, рече озбиљно де Марсе Савинијену, дугови су тајни ортаци искуства. Добро универзитетско васпитање са професорима који вас уче пријатном и непријатном, које вас не научи ничему, стаје шездесет хиљада франака. Ако васпитање у свету стаје двапут више, оно вас научи шта су то живот, послови, политика, људи, а неки пут и жене.

Блонде заврши ову поуку превodeћи овај Лафонтенов стих:

Свет врло скупо продаје оно што ми мислимо да даје!

Уместо да размисли о томе што су му мудро говорили највештији крманоши париског архипелага, Савинијен виде у томе само шалу.

— Пазите се, драги мој, рече му де Марсе, ви имате лепо име, и, ако не стекнете богатство које оно захтева, моћи ћете отићи да завршите дане у оделу поднаредника у неком коњичком пуку...

Видесмо где падоше многе славније главе!

додаде он, рецитујући овај Корнејев стих и узимајући Савинијена испод руке. — Ево скоро шест година, настави он, како нам беше дошао неки млади гроф д'Езгрињон, који није проживео више од две године у рају отменог света! На жалост, он је живео колико и ракетле. Уздигао се до војвоткиње де Мофрињез и пао поново у свој родни град, где испашта своје грехове крај старог катаричног оца и партије виста по два суа *жетон*. Реците госпођи де Серизи своје стање сасвим искрено, без стида; она ће вам бити корисна; али, ако играте са њом игру прве љубави, она ће се начинити Рафаелова Мадона, правећи се невина, а вас ће послати да уз велике издатке путујете по земљи нежности.

Савинијен, још сувише млад, сав под утицајем чисте племићке части, не усуди се да призна госпођи де Серизи своје новчано стање. Госпођа де Портандиер, једног тренутка кад њен син није знао на коју страну да се окрене, посла двадесет хиљада франака, све што је имала, после једног писма у коме је Савинијен, кога пријатељи беху увели у балистику лукавстава која деца управљају против очинских каса, говорио о неплаћеним меницама и срамоти ако допусти да му потпис иде на протест. Захваљујући тој помоћи, он дотера до краја прве године. Током друге, упрегнут у јарам госпође де Серизи, која се оз-

биљно бејаше загрејала за њега, и, уосталом, васпитавала га, он се послужи опасним прибегавањем зеленаштву. Један посланик који је био пријатељ његов и његовог брата од стрица де Портандиера, де Липо, упути га, једног дана кад је био у крајњој невољи, на Гопсека, Жигонеа, и Палму који, добро и правилно обавештени о вредности имања његове мајке, учинише му узимање на меницу пријатним и лаким. Зеленаштво и варљива помоћ продужавања меница учинише да он срећно проживи око осамнаест месеци. Не усуђујући се да напусти госпођу де Серизи, јадни младић се лудо заљуби у лепу грофицу де Кергаруе, чедну као све младе жене које чекају смрт старог мужа и које вешто преносе своју врлину на други брак. Неспособан да схвати како је разложна врлина непобедна, Савинијен се удвараше Емилији де Кергаруе у свечаном оделу богатог човека: није пропуштао ниједан бал, ниједну претставу где би се она налазила.

— Мали мој, ти немаш доста барута да би развео ову стену, рече му де Марсе једне вечери, смејући се.

Овај млади краљ париског отменог света могао је, из сажаљења, да прича колико хоће овом детету каква је Емилија де Фонтен, били су потребни мучно познавање несреће и тама затвора, да Савинијену отворе очи. Једна меница, неопрезно потписана једном златару, у договору са зеленашима који нису хтели да приме на себе непријатност хапшења, доведе, због сто седамнаест хиљада франака, Савинијена де Портандиера у Свету-Пелагију, без знања његових пријатеља. Чим су дознали за ову новост, Растињак, де Марсе и Лисијен де Рибанпре дођоше

у посету Савинијену и понудише му свако по хиљаду франака, видећи да је без игде ичега. Собар, кога бејаху поткупила два повериоца, беше одао тајни стан у коме је Савинијен становао, и све је у њему било узапћено, осим одела и оно мало накита што га је носио. Ова три младића, после одличног ручка и пијући одлично вино Ксерес које де Марсе бејаше донео, обавестише се о Савинијеновом положају, привидно да би удесили његову будућност, без сумње да би га осуђивали.

— Кад се неко зове Савинијен де Портандиер, узвикну Растињак, кад има за рођака будућег пера Француске, а за деду адмирала де Кергаруе, ако већ учини огромну погрешку и допусти да га стрпају у Свету-Пелагију, не треба у њој да остане, драги мој!

— Зашто ми ништа нисте рекли? узвикну де Марсе. Имали сте на расположењу моја путничка кола, десет хиљада франака и препоруке за Немачку. Ми познајемо Гопсека, Жигонеа и друге крокодиле, ми бисмо их натерали да се предаду. Али пре свега, који вас је то магарац одвео да пијете на том смртоносном извору?

— Де Липо.

Три младића се погледаше, саопштавајући тако један другом исту мисао, сумњу, али не изражавајући је.

— Реците ми која су ваша средства, открите ми своју игру! рече де Марсе.

Кад Савинијен бејаше описао своју мајку и њене капе са шепутима, своју малу кућу са три прозора према Грађанској улици, без другог врта осим дво-ришта са бунаром и шупом за дрва; кад им је рекао

колико вреди та кућа зидана од пешчаног камена, облепљена црвенкастим малтером, и проценио имање Бордијер, три кицоша се погледаше и замишљено изговорише опатову реч из *Печеног кестења* од Алфреда де Мисеа, чије *Шпанске приче* бејаху недавно изашле:

— Бедно!

— Ваша мати ће платити ако јој се вешто напише једно писмо, рече Растињак.

— Да, али после?... узвикну де Марсе.

— Да сте само метнути у фијакер, рече Лисијен, краљевска влада би вас сместила у дипломатију; али Света-Пелагија није претсобље амбасаде.

— Ви нисте довољно јаки за париски живот, рече Растињак.

— Чекајте! настави де Марсе, који одмери Савинијена као што трговац коњима процењује коња, ви имате лепе плаве и крупне очи, имате бело чело лепог облика, дивну црну косу, мале бркове који лепо изгледају на вашим бледим образима, витак стас; имате ногу која одаје расу, рамена и груди не сувише развијене а ипак јаке. Ви сте оно што ја називам отмен црномањаст човек. Ваше је лице у стилу лица Луја XIII, мало боја, нос лепог облика; а имате поред тога оно што се допада женама, нешто чега ни сами људи нису свесни, а што долази од изгледа, држања, од боје гласа, од *добацивања* погледа, покрета, од мноштва ситних ствари које жене виде и којима придају један извештај смисао који се нама измиче. Ви не познајете себе, драги мој. Са мало лепог понашања, за шест месеци ви бисте очарали неку Енглескињу са сто хиљада франака, нарочито ако

узмете титулу виконта де Портандиера на коју имате права. Моја дивна ташта леди Додлеј, којој нема равне да споји два срца, пронашла би вам је на неком од наносних земљишта Велике Британије. Али би требало моћи и знати одложити исплату ваших дугова за деведесет дана вештим банкарским маневром. Зашто ми ништа нисте рекли? Да сте у Бадену, зеленаши би вас поштовали, служили вам можда; али, пошто су вас бацили у затвор, они вас презиру. Зеленаш је, као друштво и народ, на коленима пред човеком који је довољно јак да се игра њиме, а без милости према јагањцима. У очима извесног света, Света-Пелагија је ђаволица која бесомучно опрљи душу младих људи. Хоћете ли да чујете моје мишљење, драго дете? Рећи ћу вам као и младом д'Езгрињону: Плаћајте дугове постепено, имајући увек од чега три године да живите, па се ожените у унутрашњости првом девојком која буде имала тридесет хиљада франака прихода. За три године наћи ћете неку паметну наследницу која ће хтети да се зове госпођа де Портандиер. Ето, то је мудрост. Пијмо дакле! Напијам вам у здравље богате девојке!

Млади људи напустише свог бившег пријатеља тек кад је дошло прописано време растанка, а на врати-ма рекоше један другом:

— Није он јак! — Врло је утучен! — Да ли ће се подићи?

Сутрадан, Савинијен написа својој мајци једну општу исповест од двадесет и две стране. Пошто је целога дана плакала, госпођа де Портандиер написа прво своме сину, обећавајући му да ће га ослободити

из затвора; затим грофовима де Портандиер и Кергаруе.

Писма која је свештеник малопре прочитао и која јадна мајка држаше у руци, влажна од њених суза, бејаху стигла тог јутра и скрхала јој срце.

ГОСПОЋИ ДЕ ПОРТАНДИЕР

„Париз, септембра 1829

„Госпођо,

„Ви не можете сумњати у саучешће које адмирал и ја узимамо у вашој тузи. То што ви јављате г. де Кергаруеу жалости ме утолико више, што је моја кућа била кућа вашег сина: ми смо се поносили њиме. Да је Савинијен имао више поверења у адмирала, ми бисмо га узели код себе и он би већ имао пристojно место; али он нам није ништа рекао, несрећни младић! Адмирал неће моћи да плати сто хиљада франака; и он је сам задужен, презадужио се ради мене која ништа нисам знала о његовом новчаном стању. Он је утолико очајнији, што нам је Савинијен, засад, везао руке дозвољавајући да га ухапсе. Да мој рођак није према мени осећао неку глупу љубав, која је угушивала глас рођака ради поноса љубавника, ми бисмо га послали на пут по Немачкој, док се његове ствари овде не среде. Г. де Кергаруе могао би да затражи место у Министарству морнарице за свог рођака; али затварање због дугова без сумње ће ослабити адмиралово заузимање. Платите Савинијенове дугове, па нека служи у морнарици, он ће себи пробити пут као прави Портандиер, он носи њихов плам у својим лепим црним очима, а ми ћемо му сви помоћи.

„Не очајавајте, дакле, госпођо; остају вам пријатељи међу које хоћу да ме убројите као једног од најискренијих, и шаљем вам своје лепе жеље и поштовање.

„Ваша срдачна службеница
Емилија де Кергаруе”.

ГОСПОЋИ ДЕ ПОРТАНДИЕР

„Портандиер, август 1829

„Драга моја тетка, ја сам исто толико љут колико и ожалостен због Савинијенових подвига. Будући да сам ожењен, отац двају синова и једне кћери, моје богатство, већ тако осредње с обзиром на мој положај и моје наде, не дозвољава ми да га умањим за суму од сто хиљада франака како бих платио откуп једног Портандиера кога су дочепали зеленаши. Продајте своје имање, исплатите његове дугове и дођите у Портандиер, ви ћете у њему наићи на пријем који вам дугујемо, чак и кад наша срца не би потпуно вама припадала. Ви ћете живети срећно, а најзад бисмо и оженили Савинијена, који се мојој жени врло допада. Ова лудорија није ништа, не будите очајни, о њој се никад неће знати у нашем забаченом крају, где познајемо више врло богатих девојка које ће бити очаране да припадају вашој породици.

„Моја жена ми се придружује да вам искаже сву радост коју ћете нам учинити, и моли вас да примите њене лепе жеље за остварење ове намере и уверење нашег срдачног поштовања.

Лик-Савинијен, гроф де Портандиер”.

— Каква писма за једну Кергаруе! узвикну стара Бретонка бришући очи.

— Адмирал и не зна да је његов унук у затвору, рече парох Шапрон; само је грофица прочитала ваше писмо и само је она одговорила. Али се треба одлучити, настави он после краћег ћутања, и ево шта имам част да вас посаветујем. Немојте продавати имање. Закуп је при крају, а траје већ двадесет и четири године; кроз неколико месеци, моћи ћете да подигнете закупнину на шест хиљада франака и још да добијете поклон чија ће вредност износити двогодишњу закупнину. Позајмите од неког поштеног човека, а не од људи из вароши који тргују интабулацијама. Ваш сусед је частан човек, човек из отменог света, који је видео отмено друштво пре Револуције и који је од безбожника постао католик. Немојте се противити томе да одете вечерас к њему, ваш корак ће га необично дирнути; заборавите на тренутак да сте по рођењу Кергаруе.

— Никад! рече стара мајка пискавим гласом.

— Најзад будите једна љубазна Кергаруе; идите кад је сам, он ће вам позајмити само са три и по, можда и три од сто, а учиниће вам услугу са обавишћу и ви ћете бити задовољни; он лично отићи ће да ослободи Савинијена, јер ће бити принуђен да прода своје ренте, и довешће вам га.

— Ви дакле говорите о оном малом Минореу.

— Тај мали има осамдесет и три године, настави парох смешећи се. Драга моја госпођо, имајте мало хришћанског милосрђа, не вређајте га, он вам може бити користан на више начина.

— А како?

— Па има анђела поред себе, најбожанственију девојку...

— Да, ону малу Урсулу... Па после?

Јадни попа не усуди се да продужи, чувши ово „Па после?“ чија су осорност и опорост унапред доноси одлуку по предлогу који је он хтео да учини.

— Ја сматрам доктора за врло богатог...

— Утолико боље по њега.

— Ви сте већ посредно били узрок садашњим несрећама свог сина не дајући му да учи, припазите се убудуће! рече строго парох. Треба ли да објавим вашу посету вашем суседу?

— Али кад зна да ми је потребан, зашто он не би дошао?

— Ах, госпођо, ако ви одете к њему, платићете три од сто, а ако он дође к вама, пет, рече парох, који пронађе овај леп разлог да би убедио стару госпођу. А кад бисте били приморани да продате своје имање преко бележника Диониса или писара Масена, који би вам ускратили готов новац, надајући се да се користе вашом несрећом, ви бисте изгубили половину Бордијерове вредности. Ја немам ни најмањег утицаја на Дионисе, Масене, Леврое, богаташе из нашег краја који прижељкују ваше имање и знају да вам је син у затвору.

— Они то знају! они то знају! узвикну она дижући руке. — Ох, добри мој свештениче, ви сте допустили да вам се охлади кафа... — Тјенета! Тјенета!

Тјенета, стара Бретонка са кратком бретонском горњом хаљином и капом, стара шездесет година, уђе брзо и узне свештеникову кафу, да је загреје.

— Не брините, господине попо, рече она видећи да свештеник хоће да је пије, метнућу је у суд са топлим водом и она неће бити нимало рђава.

— Па лепо, настави свештеник умиљатим гласом, ја идем да обавестим господина доктора о вашој посети, а ви ћете доћи.

Стара мајка пропусти тек после читавог сата разговора, у току кога свештеник бејаше приморан по десет пута да понавља своје разлоге. Па ипак поноси-та Кергаруе би побеђена тек овим последњим речима:

— Савинијен би ишао!

— Онда боље да то будем ја, рече она.

Девет сати је избијало кад се мала врата начињена у великим затворише иза свештеника, који живо зазвони на докторовој капији. После Тјенете Шапрон наиђе на Буживалку, јер стара дадиља му рече:

— Долазите врло доцкан, господине попо! као што му она друга беше рекла: „Зашто напуштате тако рано госпођу, кад јој је тешко“?

Свештеник нађе велико друштво у зеленом и мрком докторовом салону, јер Дионис беше отишао да умири наследнике, пролазећи поред Масенове куће да му понови речи његовог стрица.

— Урсула, рече он, чини ми се да носи у срцу љубав која ће јој створити само муку и бригу. Она изгледа романтична (тако бележници називају претерану осетљивост), и ми ћемо је дуго гледати као девојку. Дакле, не треба бити неповерљив: будите врло пажљиви према њој, будите на служби свом стрицу, јер он је препреденији него сто Гупија, до-

даде бележник, не слутећи да је Гупиј изопачена латинска реч *vulpes*, лисица.

Дакле, госпође Масен и Кремијер, њихови мужеви, закупац поште и Дезире сачињавали су, са немурским лекаром и Бонграном, један неуобичајен и бучан скуп код доктора. Шапрон чу, улазећи, звуке клавира. Сирота Урсула завршавала је Бетовенову симфонију у *a*-дуру. Са лукавством које је допуштено невиности, девојка, којој њен кум беше отворио очи и којој се наследници нису допадали, изабра ову величанствену музику, коју човек мора да проучи да би је разумео, како би ове жене одвратила од њихове жеље. Што је музика лепша, то незналице мање уживају у њој. И зато, кад се врата отворише и г. парох показа своју достојну поштовања главу, сви наследници повикаше: „Ах, ево господина пароха“! срећни што могу сви да устану и прекрате своје мучење.

Овај узвик наиђе на одјек за столом за картање, где су Бонгран, немурски лекар и старац били жртва дрскости са којом је порезник, да би се удворио своје ујаку, предложио да буде четврти за вист. Урсула се удаљи од клавира. Доктор се подиже као да се поздрави са свештеником, али у ствари да прекине игру. После великих похвала упућених свом стрицу на рачун дара његове кумице, наследници се опростише.

— Лаку ноћ, пријатељи моји, узвикну старац кад се зачу капија.

— Ах, дакле то је оно што тако скупо стаје? рече госпођа Кремијер госпођи Масен кад су биле измакле.

— Сачувај ме, Боже, да трошим новце за то да би ми мала Алина правила сличну галаму по кући! одговори госпођа Масен.

— Она каже да је то од Бетована, који међутим важи као велики музичар, рече порезник; он је врло чувен.

— Бога ми, не у Немуру, настави госпођа Кремијер; лепо му пристоји име *Bête à vent*.

— Ја мислим да је наш деда учинио то намерно, да му ми више не бисмо долазили, рече Масен, јер је намигнуо показујући зелену свеску својој малој увијуши.

— Ако се они занимају оном лупњавом, добро чине што остају сами, прихвати закупац поште.

— Мора бити да господин судија много воли да игра, кад пристаје да слуша оне *сонакле*, рече госпођа Кремијер.

— Ја никад нећу умети да свирам пред особама које не разумеју музику, рече Урсула седајући покрај стола за картање.

— Осећања, код богато обдарених личности, могу се развијати само у сродној области, рече немурски парох. Као што свештеник не би могао да благослови у присуству злог духа, као што кестен пропада у плодној земљи, генијални музичар осећа унутрашњи пораз кад је окружен незналицама. У уметностима, имамо да примамо, од душа које служе као свет нашој души, исто толико снаге колико ми њима дајемо. Ова истина која управља људским наклоностима створила је пословице: „У друштву вукова треба урлати; — Слични се привлаче“. Али патња

коју сте ви морали осећати допире само до нежних и финих природа.

— Зато, драги пријатељи, рече доктор, ствар која би другој жени само причинила бола, могла би да убије моју Урсулу. Ах! кад мене не буде више, подигните између овог драгог цвета и света ону заштитничку ограду о којој говоре Катулови стихови: *Ut flos*, и тако даље.

— Ове госпође су ипак биле врло љубазне према вама, Урсула, рече мировни судија, смешећи се.

— Простачки љубазне, примети немурски лекар.

— Ја сам увек примећивао простаклук у извештаченој љубазности, одговори стари Миноре; а зашто?

— Права мисао носи са собом своју финоћу, рече парох.

— Ви сте вечерали код госпође де Портандиер? рече млада Урсула, која испитиваше Шапрона погледом пуним забринуте радозналости.

— Да; стара госпођа је врло тужна и није немогућно да вас још вечерас посети, господине Миноре.

— Ако има брига и ако сам јој потребан, отићи ћу ја к њој, узвикну доктор. Довршимо последњи *rubber*.

Испод стола, Урсула стеже руку старчеву.

— Њен син, рече мировни судија, био је мало превише безазлен да би живео у Паризу без саветодавца. Кад сам дознао да су се овде обавештавали код бележника о имању старе госпође, погодио сам да је он унапред трошио заоставштину своје мајке.

— Ви верујете да је он способан за то? рече Урсула добацујући један страшан поглед Бонграну, који помисли: „Да, да, она га воли”.

— Да и не, рече немурски лекар. Савинијен има доброга у себи и зато је он у затвору: лупежи никад не иду тамо.

— Пријатељи моји, узвикну стари Миноре, доста је за вечерас; не треба оставити једну јадну мајку да плаче ниједан тренутак више, кад човек може да јој утре сузе.

Четири пријатеља устадоше и изиђоше. Урсула их испрати до капије, погледа свог кума и пароха који су лупали на врата преко пута; а кад их Тјенета беше увела, она седе на један од спољних ивичних каменова куће, са Буживалком крај себе.

— Госпођо виконтесо, рече парох, који први уђе у мали салон, господин доктор Миноре није хтео да се ви трудите да идете к њему...

— Ја и сувише припадам старом добу, госпођо, настави доктор, да бих заборављао шта човек дугује једној личности вашег реда, и ја сам врло срећан што могу, према ономе што ми је казао г. парох, да вам будем у нечем на услузи.

Госпођа де Портандиер, којој је уговорени одлазак доктору тако тешко падао, да је, по одласку опата Шапрона, хтела да се обрати немурском бележнику, била је толико изненађена Минореовом пажњом, да се подиже да би одговорила на његов поздрав и показа му једну наслоњачу.

— Седите, господине, рече она са краљевским држањем. Наш драги парох биће да вам је рекао како је виконт у затвору због неких младићких дугова, сто хиљада франака... Ако можете да му их позајмите, ја ћу вам дати јемство на моје имање Бордијер.

— О томе ћемо говорити, госпођо виконтесо, кад вам будем довео натраг вашег сина, ако ми дозволите да будем ваш заступник у овој прилици.

— Врло добро, господине докторе, одговори стара госпођа одобравајући главом и гледајући свештеника са изразом који је хтео да каже: „Имате право, он је човек из отменог друштва”.

— Ви видите, госпођо, рече тада парох, да је мој пријатељ доктор пун оданости према вашој кући.

— Ми ћемо умети да вам захвалимо, господине, рече госпођа де Портандиер напрежући се очигледно; јер, у вашим годинама, усудити се поћи у Париз трговима недела једног ветрогање...

— Госпођо, 65 године, имао сам част да видим славног адмирала де Портандиера код оног дивног г. де Малзерба, и код грофа де Бифона, који је желео да га пита о многим занимљивим догађајима са његових путовања. Није немогуће да је и покојни г. де Портандиер, ваш муж, био присутан. Француска морнарица била је тада славна, она је пркосила Енглеској, а старешина је имао у томе свој удео храбрости. Са каквим се нестрпљењем, године 83 и 84, очекивале вести са бојишта код Сен-Рока! Замало што нисам отпутовао као лекар краљеве војске. Ваш стриц, који још живи, адмирал де Кергаруе издржао је у то доба своју чувену борбу, јер је био на *Лепој Коки*.

— Ах! кад би знао да му је нећак у затвору!

— Г. виконт неће бити тамо кроз два дана, рече стари Миноре дижући се.

Он пружи руку да прихвати руку старе госпође, која му то допусти, спусти на њу пољубац пун по-

штовања, поклони се дубоко и изиђе, али се опет врати да би казао пароху:

— Хоћете ли, драги мој попо, да ми задржите једно место у поштанским колима за сутра ујутру?

Свештеник остаде још једно пола сата хвалећи доктора Минореа, који је хтео да освоји и који беше освојио стару госпођу.

— Он је необичан за своје године, рече она; говори да иде у Париз и да уреди ствар мог сина, као да му је двадесет пет година. Он је видео отмено друштво.

— Најотменије, госпођо; и данас многи сиромашни синови француског највишег племства били би врло срећни да се ожене његовом штићеницом која има милион. Ах! кад би Савинијен то пожелео, времена су толико измењена, да највеће тешкоће не би долазиле са ваше стране, после оваквог понашања вашег сина.

Дубоко чуђење које ова последња реченица изазва код старе госпође допусти свештенику да доврши.

— Ви сте изгубили памет, мој драги свештениче.

— Ви ћете размислити о томе, госпођо, и нека би дао Бог да се ваш син понаша убудуће тако да задобије уважење овог старца.

— Да то нисте ви, господине свештениче, рече госпођа де Портандиер, да је то неко други који ми овако говори...

— Ви га не бисте више погледали, рече Шапрон смешећи се. Надајмо се да ће вам ваш син испричати како се у Паризу склапају бракови. Ви ћете мислити на Савинијенову срећу и, пошто сте већ упропастили његову будућност, нећете га спречавати да обезбеди себи друштвени положај.

— И то ми ви говорите!

— Кад вам не бих ја казао, ко би онда? узвикну свештеник устајући и одлазећи брзо.

Свештеник виде Урсулу и њеног кума како се шетају унаоколо по дворишту. Кумица беше толико наваљивала на немоћног доктора, да он попусти: хте-ла је да иде у Париз и давала му хиљаду изговора. Он позва пароха, који дође, и замоли га да још те вечери задржи за њега предњи део поштанских кола, ако је канцеларија још отворена. Сутрадан у шест и по увече, старац и девојка стигоше у Париз, где, још исте вечери, доктор оде да се посаветује са својим бележником. Политички догађаји беху оне-спокојавајући. Уочи тог дана, у току разговора, немурски мировни судија бејаше више пута казао доктору, да би требало бити луд па сачувати и један су ренте у државним хартијама све дотле док свађа између штампе и двора не буде завршена. Минореов бележник сложи се са саветом који судија беше дао посредним путем. Доктор искористи дакле свој пут да би претворио у новац своје индустријске акције и своје ренте, које су све биле у порасту, и да уложи своје капитале у Банку. Бележник наговори свог клијента да исто тако прода и вредности које г. де Жорди бејаше оставио Урсули, а којима се он беше потрудио да подигне вредност као прави отац. Он обећа да ће покренути једног необично лукавог пословног човека, да би преговарао са Савинијеновим повериоцима; али, да би се успело, требало је да младић има храбрости још неколико дана да остане у затвору.

— Пренагљеност у оваквим стварима стаје најмање петнаест од сто, рече бележник доктору. А пре свега, ви ћете имати свој новац тек кроз седам до осам дана.

Кад Урсула чу да ће Савинијен провести још најмање недељу дана у затвору, она замоли свог старатеља, да јој допусти да само једном оде тамо са њим. Стари Миноре одби. Они су становали у једном хотелу у улици Кроа-де-Пти-Шан, где доктор бејаше заузео цело једно пристојно одељење; и, познавајући савесност своје штићенице, он јој измами обећање да неће никако излазити кад је он у вароши ради послова. Добри човек је водио Урсулу у шетње кроз Париз, показивао јој пролазе, радње, булеваре; али ништа је није забављало нити занимало.

— Шта желиш? говорио би јој старац.

— Да видим Свету-Пелагију, одговарала би она упорно.

Миноре узе тада кола и одведе је до улице Ла Кле, где се кола зауставише пред бедном фасадом овог негдашњег манастира претвореног у затвор. Изглед ових високих сивкастих зидина чији су прозори затворени решеткама, изглед малих вратанаца у вратима кроз која се може ући само погнут (ужасна поука!), ова мрачна зграда у једном крају пуном беде, где се она издиже окружена пустим улицама као највећа беда: све ове тужне ствари дирнуше Урсулу и измамише јој неколико суза.

— Како то, рече она, да затварају младе људе ради новца? Како то да један дуг даје зеленашу право које нема ни сам краљ? Он је дакле ту! узвикну она. А где, драги куме? додаде гледајући све прозоре редом.

— Урсула, рече старац, ти ме тераш да чиним глупости. То се не зове заборавити га.

— Али, настави она, ако морам да га се одрекнем, треба ли и да се не бринем за његову судбину? Ја могу да га волим и да се не удајем ни за кога.

— Ах! узвикну добри човек, има толико памети у твојој непамети, да се кајем што сам те доводио.

Три дана доцније, старац је имао исправне признанице, документа и све исправе које су потврђивале Савинијеново ослобођење. За исплату дугова, рачунајући ту и награду пословном човеку, беше довољно осамдесет хиљада франака. Остајало је доктору осам стотина хиљада, које он, по наговору свог бележника, уложи у бонове Државне благајне, да не би изгубио сувише од интереса. Двадесет хиљада франака у новчаницама беше сачувао за Савинијена. Доктор оде, у суботу у два сата, да лично пусти из затвора младог виконта, који, већ обавештен једним писмом своје мајке, топло и искрено захвали свом ослободиоцу.

— Не треба да оклевате, већ пожурите да одете својој мајци, рече му стари Миноре.

Савинијен одговори са извесном збуњеношћу да је, у затвору, начинио један дуг части, и исприча посету својих пријатеља.

— Ја сам и слутио да имате неки повлашћени дуг. узвикну доктор смешећи се. Ваша мајка узајмљује од мене сто хиљада франака, али ја сам за све дао само осамдесет хиљада: ево га остатак, штедите га добро, господине, и оно што одатле будете сачували сматрајте као свој улог на зеленом столу среће.

За време последњих осам дана, Савинијен беше размишљао о садашњици. Такмичење у свему захте-

ва велике напоре од онога који хоће да успе. Незаконита средства траже више дара и прикривеног рада него частан труд. Успеси у свету, далеко од тога да створе положај, односе времена и захтевају огромно новаца. Име де Портандиер, за које му је мајка говорила да је свемоћно, у Паризу није значило ништа. Његов брат од стрица посланик, гроф де Портандиер, био је ситна личност у Скупштини у присуству перова и двора, а његов углед није био довољан ни самоме њему. Адмирал де Кергаруе одржавао се само помоћу своје жене. Савинијен беше видео говорнике, људе произишле из друштвене средине која је била нижа од племства или мале племиће како постају утицајне личности. Једном речи, новац је био осовина, једино средство, једина покретачка снага друштва које Луј XVIII беше хтео да створи по угледу на енглеско друштво. Од улице Ла Кле до улице Кроа-де-Пти-Шан, племић изнесе старом лекару закључак својих размишљања, у сагласности уосталом са саветом де Марсеа.

— Морам, рече он, учинити да ме забораве за три до четири године и да потражим себи занимање. Можда бих успео да створим себи име каквом књигом о вишој политици или моралној статистици, каквом расправом о неком од великих савремених питања. Укратко, тражећи да се оженим једном девојком која би ми дала право да будем изабран, ја ћу радити далеко од друштва и у тишини.

Пажљиво проучавајући младићево лице, доктор виде на њему озбиљност увређеног човека који хоће да се освети. Он потпуно одобраваше ову намеру.

— Драги суседе, рече му он при завршетку, ако сте скинули кожу старог племства која се данас више не носи, после три до четири године паметног и марљивог живота, ја узимам на себе да вам нађем једну младу и образовану особу, лепу, љупку, побожну, која има седам до осам стотина хиљада франака, која ће вас усрећити и којом ћете се поносити, али која ће бити племенита само по срцу.

— Ах, докторе! узвикну младић, данас нема више племства, постоји само једна аристократија.

— Идите и платите свој дуг части, па се вратите овде; ја ћу задржати предњи део у поштанским колима, јер моја штићеница је са мношвом, рече старац.

Увече у шест сати, три путника пођоше Диклером из улице Дофин. Урсула, која беше имала вео, није говорила ни речи. Пошто бејаше, руководећи се површним удварањем, добацио онај пољубац који изазва код Урсуле толико немира колико би и једна књига о љубави, Савинијен потпуно заборави доктору штићеницу у паклу својих париских дугова, а, уосталом, ни његова безнадежна љубав према Емилији де Кергаруе није му дозвољавала да се сети оних погледа које беше измењао са једном немурском девојчицом; он је не познаде, дакле, кад је старац пусти да се прва попне и седе крај ње, да би је одвојио од младог виконта.

— Имаћу да вам положим рачун, рече доктор младићу, доносим вам све ваше хартије.

— Замало да не отпутујем, рече Савинијен, јер ми је требало да наручим одело и рубље; ћифте су ми све узеле и ја се враћам као блудни син.

Ма како да су били занимљиви предмети разговора између младића и старца, ма како духовити да су били извесни Савинијенови одговори, млада девојка не проговори ни речи све док се не смркну, седећи са спуштеним зеленим велом, са рукама скрштеним преко своје мараме.

— Госпођица не изгледа да је очарана Паризом, рече најзад Савинијен, радознао.

— Са задовољством се враћам у Немур, одговори она узбуђеним гласом, подижући свој вео.

И поред помрчине, Савинијен је познаде тада по бујним плетеницама и светлим плавим очима.

— А ја напуштам Париз без жаљења и идем да се закопам у Немур, пошто тамо налазим своју лепу сусетку, рече он. Надам се, господине докторе, да ћете ме примити код вас; ја волим музику, а сећам се да сам чуо клавир госпођице Урсуле.

— Ја не знам, господине, рече доктор озбиљно, да ли ће госпођа ваша мати да вас види са задовољством код једног старца који о овом драгом детету има да води материнску бригу.

Овај одмерени одговор даде прилике Савинијену да много размишља и он се тада сети пољупца тако лакомислено добаченог. Ноћ беше пала, врућина је била велика, Савинијен и доктор задремаше први. Урсула, која је дуго била будна правећи планове, заспа око поноћи. Она беше скинула свој мали шешир од обичне плетене сламе. Њена глава, у везеној капи, ускоро клону на раме њеног кума. У свитање, у Бурону, Савинијен се пробуди први. Он примети тада Урсулу у нереду у коме је њена глава била услед труцкања: капа је била изгужвана, поврнута;

одвијене плетенице падале су са сваке стране лица које се беше заруменело због врућине у колима; али у овом стању, ужасном за жене којима је удешавање потребно, младост и лепота побеђују. Невиност увек лепо изгледа кад спава. Упола отворене усне откривају лепе зубе, размакнута марама допушта да се, без увреде за Урсулу, примете дражи њених груди под наборима муслинске хаљине у боји. Најзад, чедност ове невине душе зрачила је на том лицу и могла се видети утолико боље што је ниједан други израз није мутио. Стари Миноре, који се пробуди, намести главу своје девојке у угао кола да би лежала угодније; она то и не примети, тако је дубоко спавала, после толико ноћи утрошених на размишљање о Савинијеновој несрећи.

— Јадна мала! — рече он своме суседу, спава као дете, што уосталом и јесте.

— Ви се морате њом поносити, одврати Савинијен, јер она изгледа исто тако добра као што је лепа!

— Ах, она је радост куће. Да ми је кћи, не бих је више волео. Имаће шеснаест година 5 фебруара идуће године. Нека да Бог да поживим дотле док је удам за човека који ће је усрећити. Хтео сам да је водим на претставе у Паризу, где је сад била први пут; није хтела, немурски парох јој то беше забрањено. „Али, казао сам јој, кад будеш удата, ако твој муж хоће тамо да те води? — Ја ћу чинити све што мој муж буде желео, одговорила ми је. Ако од мене тражи нешто рђаво и ја будем толико слаба да га послушам, он ће носити те грехове пред Богом; и

зато ћу ја црпсти снагу да се одупрем, наравно у његовом интересу”.

При уласку у Немур, у пет сати изјутра, Урсула се пробуди сва постиђена због тог нереда и зато што сретe Савинијенов поглед пун дивљења. За време оног сата који је поштанским колима био потребан да дођу из Бурона, где се она задржаше неколико тренутака, младић се заљуби у Урсулу. Он беше проучио безазленост ове душе, лепоту тела, белину коже, нежност црта, драж гласа који је изговарао тако кратке а тако изразите реченице, којима је јадно дете говорило све иако није желело ништа да каже. Најзад неко предосећање показивало му је у Урсули ону жену коју му доктор беше описао, уоквирујући је у злато овим чаробним речима: „Седам до осам стотина хиљада франака”.

— Кроз три или четири године она ће имати двадесет, а ја двадесет и седам година; добри човек је говорио о искушењима, раду, добром владању! Ма колико био препреден, рећи ће ми најзад своју тајну.

Суседи се растадоше пред својим кућама, и Савинијен унесе удварање у свој поздрав, добацујући Урсули поглед пун преклињања. Госпођа де Портандиер пусти сина да спава до подне. И поред умора од пута, доктор и Урсула одоше да присуствују великој служби. Савинијеново ослобођење и његов повратак у докторовом друштву бејаху објаснили циљ његовог отсуства варошким политичарима и наследницима, које договор сличан ономе од пре петнаест дана беше окупио на тргу. На велико чуђење света, госпођа де Портандиер заустави старог Минореа, који јој понуди руку и отпрати је до куће. Стара го-

спођа хтела је да, још истог дана, он и његова штићеница буду код ње на вечери, рекавши да ће г. парох бити други гост.

— Биће да је хтео да покаже Париз Урсули, рече Миноре-Левро.

— До врага! тај човек не чини ни један корак без своје мале боне, узвикну Кремијер.

— Мора бити да су се десиле врло интимне ствари међу њима, кад ова добра Портандиерка иде под руку са њим, рече Масен.

— Па зар ви нисте погодили да је ваш стриц продао своје ренте и ослободио малог Портандиера! узвикну Гупиј. Одбио је мог газду, али није одбио своју газдарицу... Ах, ви сте печени! Виконт ће предложити брачни уговор уместо облигације и доктор ће преко мужа дати својој златној кумици све што буде потребно да се закључи једна таква брачна веза.

— Брак између Урсуле и господина Савинијена не би била невешта ствар, рече касапин. Стара госпођа позива данас на вечеру г. Минореа; Тјенета је дошла још у пет сати да задржи једну говеђу печеницу.

— Ето, Дионисе, дешавају се лепе ствари!... рече Масен журећи пред бележника који је долазио на трг.

— Па шта? Све је у реду, одговори овај. Ваш стриц је продао своје вредеће хартије, а госпођа де Портандиер звала ме је да дођем к њој ради потписивања облигације на сто хиљада франака која је покривена њеним имањем, а тај новац позајмио јој је ваш стриц.

— Да; али ако се млади венчају?

— То је као да сте ми рекли да је Гупиј мој наследник, одговори бележник.

— Те две ствари нису немогућне, рече Гупиј.

Вративши се из цркве, стара госпођа посла Тјенету да позове њеног сина да дође.

Ова мала кућа имала је три собе на првом спрату. Соба госпође де Портандиер и соба њеног покојног мужа налазиле су се са исте стране, одвојене једном великом облачионицом, коју је осветљавао прозор са мутним стаклима, а спојене претсобљем које је водило на степенице. Прозор треће собе, у којој је увек становао Савинијен, беше према улици, као и прозор на соби његовог оца. Степенице су биле позади и тако направљене, да су остављале овој соби једну собицу коју је осветљавало једно прозорче према дворишту. Соба госпође де Портандиер, најтужнија у целој кући, гледала је у двориште; али удовица је проводила живот у салону у приземљу, који је једним ходником био у вези са кујном направљеном у дну дворишта; тако је овај салон уједно служио и као трпезарија. Соба покојног г. де Портандиера била је онаква каква је била на дан његове смрти: недостајао је само покојник. Сама госпођа де Портандиер беше наместила постељу и метнула преко ње одело капетана бојног брода, мач, црвену ленту, ордење и шешир свог мужа. Златна бурмутица, из које је виконт ушмркнуо последњи пут, налазила се на ноћном сточићу, са његовим молитвеником, његовим сатом и шољом из које је пио. Његова бела власуља, урамљена и скупљена у један једини прамен, била је окачена изнад распећа са кропионицом које је стајало у удубљењу за постељу. Најзад

ситнице којима се он служио, његове новине, његове ствари, његова холандска пљуваоница, његов ратни дурбин окачен о камин, све је ту било. Удовица беше зауставила стари зидни сат у часу смрти, и тако он стално показиваше тај час. Још је мирисало на пудер и бурмут покојников. Кућа је била таква какву је он беше оставио. Ући ту, значило је видети опет њега, налазећи све ствари које говоре о његовим навикама. Његов велики штап са златном јабуком стајао је где га он беше спустио, а исто тако и његове дебеле рукавице од јеленске коже бежу поред њега. На сто-чићу поред зида светлוצала је једна златна ваза грубо извајана, али која је вредела хиљаду златника; то је био поклон од Хаване коју, у време американских ратова за независност, он беше заштитио од енглеског напада, борећи се против јачих снага, пошто је успео да уведе у пристаниште трговачке лађе које је штитио. Да би га наградио, шпански краљ га беше произвео за витеза свог реда. Предложен ради тога да при првом унапређењу буде произведен за команданта ескадре, он доби црвену ленту. Осигуравши тако прво празно место, ожени се својом женом, која је имала две стотине хиљада франака. Али Револуција спречи унапређење, а г. де Портандиер мораше да бежи из земље.

— Где је моја мајка? упита Савинијен Тјенету.

— Чека вас у соби вашег оца, одговори стара бретонска служавка.

Савинијен није могао а да не уздрхти. Он је знао строгост начела своје мајке, њено обожавање части, њену исправност, њену веру у племство, и предвиде прекоре. И зато је ишао као на јуриш, узнемирен у

срцу, скоро блед у лицу. При слабој светлости која се цедила кроз ребренице, он примети мајку, обучену у црно, која је имала свечан изглед у складу са овом мртвачком собом.

— Господине виконте, рече она видећи га, устајући и узимајући га за руку, да би га довела пред очеву постељу, ту је издахнуо ваш отац, частан човек, који је умро немајући себи шта да пребаци. Његов дух је ту. Он је зацело морао да пати горе, видећи да му је син укаљан затварањем због дугова. Под негдашњом краљевином, уштедели бисмо вам ту срамоту, тражећи заповест да вас ухапсе без суда и затварајући вас за неколико дана у какву државну тамницу. Али, најзад, ево вас пред вашим оцем који вас чује. Ви који знате све шта сте чинили пре него што сте дошли у онај срамни затвор, можете ли да ми се закунете пред овом сени и пред Богом, који све види, да нисте починили никакво нечасно дело, да су ваши дугови били последица младичког заноса, једном речи, да је част спасења! Кад би ваш беспрекорни отац био ту, жив, у овој наслоњачи, кад би вам затражио рачуна о вашем понашању, да ли би вас загрлио, пошто би саслушао ваше речи?

— Да, драга мајко, рече млади човек са озбиљношћу пуном поштовања.

Она рашири тада руке и притисну сина на срце, лијући сузе.

— Заборавимо сада све, рече она; нестало је само новца; молићу Бога да нам помогне да га опет стекнемо, а, пошто си још увек достојан свог имена, пољуби ме, јер сам много препатила!

— Заклињем се, драга мајко, рече он пружајући руку изнад постеље, да ти нећу више причинити ни најмањи бол те врсте, и да ћу све радити да поправим своје прве погрешке.

-- Ходи да ручамо, драго дете, рече она излазећи из собе.

Ако позоришне законе треба да применимо и на приповетку, Савинијенов долазак, уводећи у Немур једину личност која је још недостајала међу онима које имају да буду присутне у овој малој драми, завршава овде излагање.

ДРУГИ ДЕО

ДОКТОРОВА ЗАОСТАВШТИНА

Радња отпоче стављањем у дејство једне покретне силе тако често употребљаване у старој као и у новој књижевности, да нико не би могао поверовати у њене последице у 1829 години, кад се не би радило о једној старој Бретонки, једној Кергаруе, једној избеглици! Али, пожуримо се да признамо: 1829 године племство беше у моралном животу повратило мало земљишта изгубљеног у политичком. Уосталом, осећање које руководи родитеље чим се тиче утврђених погледа на брак, то је осећање које не пропада, тесно спојено са постојањем просвећених друштава, црпено у духу који влада у породици. Оно влада у Женеви као у Бечу и у Немуру, где Зелија Левро недавно није хтела да пристане на брак између свог сина и кћери једног ванбрачног детета. Па ипак, сваки друштвени закон има својих изузетака. Савинијен је, дакле, мислио да ће се сломити гордост његове мајке пред Урсулином урођеном племенитошћу. Сукоб се догоди одмах. Чим је Савинијен сео за сто, мајка му поче говорити о писмима која су, према њеном мишљењу, била ужасна а која јој бејаху написали Кергаруеови и Портандиерови.

— Нема данас више фамилије, драга мати, одговори јој Савинијен, постоје само појединци! Племићи нису сложни. Данас вас не питају зовете ли се де Портандиер, да ли сте храбри, да ли сте државник; сви вас питају: „Колики порез плаћате”?

— А краљ? упита стара госпођа.

— Краљ се налази ухваћен између два дома као какав муж између своје законите жене и љубазнице. И зато треба да се ја оженим богатом девојком, ма каквој породици припадала, ћерком каквог сељака, само ако има милион мираза и ако је довољно васпитана, то јест ако је била у неком заводу.

— То је нешто друго! рече стара госпођа.

Савинијен набра обрве чувши овај одговор. Он је познавао ову вољу као од камена којом се његова мајка одликовала, а која се зове бретонско тврдоглавство, и хтеде одмах да сазна њено мишљење о тој тугаљивој ствари.

— И тако, рече он, кад бих ја волео неку младу особу као што је на пример штићеница нашег суседа, мала Урсула, зар бисте ви били противни моме браку?

— Докле год будем жива, рече она. После моје смрти ти ћеш једини бити одговоран за част и крв Портандиера и Кергаруеа.

— Значи да бисте ме ви пустили да умрем од глади и очајања ради једног уображења које данас постаје стварност само захваљујући сјају богатства.

— Ти би служио Француску и имао вере у Бога.

— И ви бисте одложили моју срећу до првог дана после ваше смрти?

— То би било ужасно од твоје стране, и то је све.

— Луј XIV замало што се није оженио сестричним Мазарена, једног скоројевића.

— Мазарен се сам томе успротивио.

— А Скаророва удовица?

— Била је по рођењу д'Обиње. Уосталом, брак је био тајан. Али ја сам стара, сине, рече она климајући главом. Кад ме не буде више, ви ћете се венчати по својој вољи.

Савинијен је у исти мах и волео и поштовао своју мајку; он одмах, али у себи, насупрот тврдоглавости старе Кергаруе стави исту такву тврдоглавост и одлучи да се не ожени ниједном другом осим Урсулом, којој ово противљење, као што увек бива у сличним приликама, даде вредност забрањене ствари.

После вечерња, кад доктор Миноре и Урсула, обучена у бело и ружичасто одело, уђоше у овај хладни салон, девојку спопаде нервозно дрхтање као да се налазила у присуству француске краљице и као да је имала да је моли за неку милост. Од њеног објашњења са доктором, ова мала кућа је за њу имала размере једног дворца, а стара госпођа онај друштвени значај који је средњовековна војвоткиња морала да има у очима какве сељанке. Никад Урсула није са више очајања него у овом тренутку процењивала разлику која постоји између једног виконта де Портандиера и ћерке једног војног капелника, негдашњег певача у Италијанској опери, ванбрачног сина једног оргуљаша, и чији је живот омогућила доброта једног лекара.

— Шта вам је, драго дете? упита је стара госпођа нудећи је да седне покрај ње.

— Госпођо, ја сам збуњена чашћу коју ми указујете...

— Ах, драга моја, одговори госпођа де Портандиер својим најопоријим гласом, ја знам колико вас ваш старатељ воли и хоћу да чиним оно што му је пријатно, јер он ми је повратио мог изгубљеног сина.

— Али, драга мати, рече Савинијен погођен у срце јаким Урсулиним руменилом и ужасним грчењем којим она задржа сузе, и кад не бисте имали никаквих обавеза према г. витезу Минореу, чини ми се да бисмо и тада могли бити срећни што госпођица пристаје да нам учини задовољство примајући наш позив.

И млади племић стеже значајно докторову руку, додајући:

— Ви имате, господине, орден светог Михаила, најстарији француски орден који човека увек ставља у ред племства.

Велика лепота Урсуле, којој њена скоро безнадежна љубав беше од пре кратког времена урезала на лице ону озбиљност коју су велики сликари ставили у своје портрете где се душа јако испољава, беше изненада пала у очи госпођи де Портандиер, терајући је да посумња да се испод докторове великодушности крије рачун славољубивог човека. Зато је реченица на коју Савинијен одговори била исказана са намером која погоди старца у оно што му је било најдраже; али он није могао да уздржи осмех кад чу како га Савинијен назива витезом, и у том преувеличавању виде смелост заљубљених људи који се не устручавају да буду смешни.

— Орден светог Михаила који је некад гонио људе да почине толике глупости да би га добили, изгубио је вредност, господине виконте, одговори

бивши царски лекар, као што је нестало толико повластица! Данас га добијају само лекари и сиромашни уметници. И зато су краљеви добро учинили што су га сјединили са орденом светог Лазара, који је био светац, чини ми се, један убоги ђаво чудом повраћен у живот! У том погледу, орден светог Михаила и светог Лазара симболични су за нас.

После тог одговора у коме је било у исти мах и потсмеха и достојанства, завлада ћутање које се нико није усуђивао да прекине и оно беше постало непријатно кад неко закуца на врата.

— Ево нашег драгог пароха, рече стара госпођа, која се диже, остављајући Урсулу саму, и пође у сусрет Шапрону, почаст коју не беше указала ни Урсули ни доктору.

Старац се насмеши гледајући наизменично своју штићеницу и Савинијена. Жалити се на понашање госпође де Портандиер или се наћи увређен због њега, то је био спруд на коме би посигурно насео човек плитке памети; али Миноре је имао сувише стеченог искуства а да га не избегне: он поче да разговара са виконтом о опасности у коју долази Карло X, поверавајући принцу де Полињаку да управља његовом политиком. Кад беше протекло доста времена да не би, говорећи о пословима, изгледало као да хоће да се свети, доктор пружи, скоро шалећи се, старој госпођи акта о истрази и исплаћене рачуне који су потврђивали рачун што га његов бележник беше саставио.

— Да ли га је Савинијен признао? упита она добацујући Савинијену поглед на који он одговори климајући главом. Онда добро, то се тиче Диониса, до-

даде она гурајући рачуне и говорећи о тој ствари са презирањем које је новац заслуживао у њеним очима.

Унизити богатство то је значило, према идејама госпође де Портандиер, уздићи племство и одузети сву важност грађанском сталежу.

Неколико тренутака доцније дође Гупиј, од стране свог старешине, да тражи рачуне између Савинијена и г. Минореа.

— А зашто? упита стара госпођа.

— Да послуже као основа облигацији; није било издавања готовог новца, рече писар гледајући бестидно око себе.

Урсула и Савинијен, који први пут измењаше погледе са овом одвратном особом, имали су осећај који изазива крастава жаба, а још и појачан једним кобним предосећањем. Обоје су имали ону необјашњиву и нејасну слику будућности којој нема имена у језику, али која би се дала објаснити дејством унутрашњег бића о коме је сведенборговац говорио доктору Минореу. Извесност да ће Гупиј бити судбоносан по њих учини да Урсула уздрхти; али она се отрже из своје забуне осећајући неискazано задовољство што види Савинијена како дели њено узбуђење.

— Није леп писар г. Диониса! рече Савинијен кад Гупиј беше затворио врата.

— А шта то чини, да ли су такви људи лепи или ружни? рече госпођа де Портандиер.

— Ја се не љутим на његову ружноћу, прихвати свештеник, него на његову злобу, која прелази границе: он у њу уноси неваљалство.

И поред жеље да буде љубазан, доктор постаде достојанствен и хладан. Љубавници се осетише нелагодно. Без доброћудности пароха Шапрона, чија блага веселост оживи вечеру, положај докторов и његове штићенице био би скоро неподношљив. При завршетку, видећи Урсулу како пребледе, он јој рече:

— Ако ти није добро, драго дете, имаш само да пређеш улицу.

— Шта вам је, срце моје? рече стара госпођа девојци.

— На жалост, госпођо, прихвати доктор строго, хладно је њеној души, навикнутој да наилази само на осмехе.

— Врло рђаво васпитање, господине докторе, рече госпођа де Портандиер. — Зар не, господине попо?

— Да, госпођо, одговори Миноре гледајући у свештеника који не нађе шта да каже. Ја видим да сам учинио немогућним живот овој анђеоској природи, ако би морала да иде међу свет; али ја нећу умрети док је не склоним од равнодушности и мржње.

— Драги куме!... молим вас... доста. Ја не пaтим овде, рече она радије издржавајући поглед госпође де Портандиер него да прида сувише значаја њеним речима гледајући Савинијена.

— Ја не знам, госпођо, рече тада Савинијен својој мајци, да ли госпођица Урсула пати, али знам да мене стављате на муке.

Чувши те речи, које понашање његове мајке отрже овом великодушном младом човеку, Урсула пребле-

де и замоли госпођу де Портандиер да је извини; она се диже, узе под руку свог старатеља, поклони се, изиђе, врати се кући, брзо уђе у салон свог кума где седе поред клавира, сакри главу у руке и бризну у плач.

— Зашто не пустиш да моје старо искуство води твоја осећања, немилостиво дете?... узвикну доктор у очајању. Племићи мисле да нису никад у обавези према нама осталима из грађанског реда. Служећи њима ми вршимо своју дужност, и то је све. Уосталом, стара госпођа је приметила да те Савинијен радо гледа, она се боји да те он не воли.

— Најзад, он је спасен! рече она. Али покушати унизити човека као што сте ви...

— Чекај ме, мала моја.

Кад се доктор врати у стан госпође де Портандиер, он нађе тамо Диониса, који бејаше дошао са г. г. Бонграном и Левроом, претседником општине, сведоцима које закон тражи да би имали вредности уговори начињени у општинама где постоји само један бележник. Миноре позва на страну г. Диониса и рече му нешто на уво, после чега бележник прочита облигацију: према њој се госпођи де Портандиер стављала интабулација на сву њену имовину до исплате сто хиљада франака које доктор бејаше позајмио виконту, а интерес је био одређен на пет од сто. При читању ове тачке свештеник погледа Минореа, који му одговори лаким одобравањем главе. Јадни свештеник оде и рече својој пароксијанки на уво неколико речи, на које она полугласно одговори:

— Нећу ништа да дугујем овим људима.

— Моја ми мајка, господине, додељује лепу улогу, рече Савинијен доктору; она ће вам вратити сав новац, а мени оставља да вам захвалим.

— Али ће вам требати да нађете једанаест хиљада франака прве године, због трошкова око уговора, рече свештеник.

— Господине, рече Миноре Дионису, како су г. и г-ђа де Портандиер изван могућности да плате протоколисање, унесите те трошкове у капитал, ја ћу вам их платити.

Дионис прерачуна све то и капитал би тада утврђен на сто седам хиљада франака. Кад све беше испотписивано, Миноре се изговори на свој умор да би се повукао заједно са бележником и сведоцима.

— Госпођо, рече свештеник, кад остадоше само он и виконт, зашто вређати овог дивног г. Минореа, који вам је у Паризу спасао бар двадесет пет хиљада франака и који је био толико пажљив да остави двадесет хиљада вашем сину за његове дугове чисти?...

— Ваш Миноре је препреден човек, рече она ушмркујући бурмут, он добро зна шта ради.

— Моја мајка мисли како он, сједињујући наше имање са својим, хоће да ме натера да се оженим његовом штићеницом, као да се може приморати један Портандиер, син једне Кергаруе, да се ожени против своје воље.

Сат доцније, Савинијен се појави код доктора, где су се налазили наследници, домамљени радозналошћу. Појава младог виконта учини утолико живљи утисак што, код сваког од присутних, изазва разли-

чита узбуђења. Госпођице Кремијер и Масен почеше да шапућу гледајући у Урсулу, која поцрвене. Мајке рекоше Дезиреу да Гупиј можда има право односно тог брака. Погледи свих присутних личности окретоше се тада према доктору, који се не диже да дочека племића већ се задовољи само да га поздрави главом, не испуштајући чашу са коцкицама, јер је управо играо партију триктрака са г. Бонграном. Докторова хладноћа изненади све.

— Урсула, дете моје, рече он, свирај нам мало.

Видећи девојку, срећну што може да заузме извесно држање, како нагло прилази инструменту и преврће свеске повезане у зелено, наследници примише са знацима радости мучење и ћутање који су имали да им буду наметнути, толико им је било стало да знају шта се дешава између њиховог стрица и Портандиерових.

Често се дешава да какав по себи прост комад учини већи утисак ако га свира девојка под утицајем дубоких осећања, него нека велика свечана увертира кад је изводи вешт оркестар. У сваком музичком делу, осим композиторове мисли, постоји и душа оног који га изводи, и она, због нарочитог преимућства које ужива само ова уметност, може да даје смисла и поезије фразама без велике вредности. Шопен доказује данас истинитост те чињенице за незахвални клавир, као што је Паганини то већ урадио за виолину. Овај дивни геније мање је музичар него душа која се даје осетити и која би допрла до нас кроз сваку врсту музике, чак и кроз просте акорде. По свом узвишеном и нежном саставу, Урсула је припадала овој школи тако ретких

духова; али стари Шмуке, учитељ који је долазио сваке суботе, а који је био са Урсулом сваког дана за време њеног боравка у Паризу, бејаше уздигао дар своје ученице до највећег савршенства. *Русоов сан*, комад који изабра Урсула, једна од младалачких композиција Херолдових, није уосталом без извесне дубине која може да се развије при извођењу; она унесе у њега осећања која су је мучила и оправда тако поднаслов *carpe* који комад носи. Кроз уједно благо и сањалачко свирање, њена душа говорила је души младог човека и обавијала је, као облаком, скоро видљивим мислима. Седећи крај клавира, на лакћен на заклопац и са главом наслоненом на леву руку, Савинијен се дивео Урсули, чије су очи, управљене у зид, изгледале као да испитују неки тајанствен свет. Човек би се јако заљубио и у мање дражи. Права осећања имају свој магнетизам, а Урсула је хтела тако рећи да покаже своју душу, као што се каћиперка удешава да би се допала. Савинијен уђе дубоко у ово дивно царство, привучен срцем које, да би себе протумачило, узимаше моћ једино уметности која говори мисли помоћу саме мисли, без помоћи речи, боја или облика. Безазленост утиче на човека исто као и деца, она има њихове пријатности и неодољиве дражи; а Урсула никад није била безазленија него у овом тренутку кад је улазила у нов живот. Свештеник наиђе да отргне племића од његовог сна, позвавши га да буде четврти за вист. Урсула настави да свира, сви наследници одоше, осим Дезиреа, који је желео да проникне намере свог деде, виконта и Урсуле.

— Ви имате исто толико дара колико и душе, го-

споћице, рече Савинијен, кад девојка затвори клавир и седе поред свог кума. Ко вам је учитељ?

— Један Немац који станује управо близу улице Дофин, на кеју Конти, рече доктор. Да није сваког дана давао часове Урсули, за време нашег боравка у Паризу, јутрос би био овде.

— Он није само велики уметник, рече Урсула, него и човек диван због своје простодушности.

— Ти часови мора бити да скупо стају! узвикну Дезире.

Играчи измењаше осмех пун ироније. Кад партија би свршена, доктор, брижан дотле, погледа Савинијена са изразом човека коме тешко пада што има да изврши неку обавезу.

— Господине, рече му он, ја сам вам веома захва-
лан због побуде која вас је натерала да ми тако
брзо вратите посету; али ваша госпођа мати прет-
поставља код мене врло мало племените задње на-
мере, и ја бих јој дао за право да их сматра исти-
нитим, кад вас не бих замолио да више не долазите
к мени, и поред части коју би ми ваше посете чи-
ниле и задовољства које бих имао одржавајући везе
са вама. Моја част и мој мир захтевају да прекине-
мо све суседске односе. Реците вашој госпођи мајци
да, ако је не молим да мојој штићеници и мени учини
част и прими позив на ручак у идућу недељу,
то чиним само уверен да се она не би тог дана добро
осећала.

Старац пружи руку младом виконту, који му је
стеже с пуно поштовања, говорећи:

— Имате право, господине!

И он се повуче, али не пре него што Урсули упути
један поклон у коме је било више сете него разоча-
рења.

Дезидер изиђе у исти мах кад и племић; али му
је било немогуће да измени и једну реч, јер Савини-
јен журно уђе у своју кућу.

Неслога између Портандиерових и доктора Мино-
реа била је, читава два дана, предмет разговора из-
међу наследника, који одадоше признање Дионисо-
вом генију и почеше сматрати своје наследство као
спасено. И тако, у једном веку кад се сталежи из-
једначују, кад лудило за једнакошћу ставља на исту
висину све људе и прети свему, чак и војничкој по-
слушности, која је последња заштита моћи у Францу-
ској; кад, према томе, страсти немају више да савла-
ђују друге сметње осим личних антипатија или не-
сразмеру међу богатствима, упорност старе Бретон-
ке и достојанство доктора Минореа подизали су из-
међу двоје заљубљених препреке којима је, као и не-
кад, било мање суђено да униште него да ојачају љу-
бав. За страсног човека, свака жена вреди онолико
колико га стаје; дакле, Савинијен је предвиђао бор-
бу, напоре, неизвесности, све то што му је ову де-
војку већ чинило драгом: хтео је и да је освоји.
Можда наша осећања подлеже законима природе
у погледу трајности њених стварања: дуг живот
захтева дуго детињство!

Сутрадан изјутра, устајући, Урсула и Савинијен
имали су једну исту мисао. Ова сагласност изазвала
би љубав, да јој она већ није била најлепши доказ.
Кад девојка раздвоји мало завесе, колико да за очи
направи место једва довољно да види Савинијенову

собу, она примети лице свог љубавника изнад записаче на прозору преко пута. Кад човек помисли на огромне услуге које прозори чине заљубљенима, изгледа доста природно да они постану предмет опорезивања. Пошто је тако протестовала против грубости свог кума, Урсула пусти завесе и отвори прозоре да би спустила ребренице, кроз које је могла у будуће да гледа а да не буде виђена. У току дана она се попе седам до осам пута у своју собу, и увек затече младог виконта како пише, цепа хартије и опет почиње да пише, без сумње њој!

Сутрадан изјутра, кад се Урсула пробуди, Буживалка јој донесе ово писмо:

„ГОСПОЋИЦИ УРСУЛИ

„Госпођице,

„Ја добро знам какво неповерење мора уливати младић који је себе довео у положај из кога сам ја изишао тек посредством вашег старатеља: имаћу у будуће да дајем више јемства него ма ко други; и зато, госпођице, са дубоком понизношћу падам пред ваше ноге да вам признам своју љубав. Ову изјаву не налаже ми само пролазна љубав, већ постојаност која обухвата цео живот. Једна луда страст према мојој младој ујни, госпођи де Кергаруе, бацила ме је у затвор; зар не налазите доказ искрене љубави у томе што сам потпуно заборавио своје успомене и што је ову слику у мом срцу избрисала ваша? Чим сам вас видео заспалу и тако љупку у вашем детињском сну, у Бурону, ви сте ми освојили душу као краљица која почиње да влада својом краљевином.

Нећу другу жену осим вас. Ви имате све одлике које желим да нађем у оној која има да носи моје име. Васпитање које сте добили и достојанственост вашег срца уздижу вас до највиших положаја. Али ја сувише сумњам у самога себе да бих покушао да вас опишем вама самој, ја могу само да вас волим. Пошто сам вас чуо јуче, сетио сам се ових реченица које су као написане за вас:

„Створена је да привлачи срца и очарава очи, у исти мах блага и паметна, духовита и разумна, углађена је као да је провела живот на дворовима, простодушна је као усамљени човек који никад није упознао свет, а божанска скромност ублажава пламен њене душе у њеним очима.”

„Осетио сам вредност ове лепе душе која се открива код вас и у најситнијим стварима. Ето шта ми даје смелости да вам затражим, ако још никога не волите, да ми допустите да вам својим старањем и својим понашањем докажем да сам вас достојан. Ради се о моме животу, ви не можете ни слутити да је сва моја снага утрошена не само на то да вам се допаднем, него још и да заслужим ваше уважање, које може да замени поштовање целог света. Са том надом, Урсула, и ако ми дозвољавате да вас у свом срцу назовем обожаваном, Немур ће бити за мене рај, а најтежи подухвати пружиће ми само радости за које ћу вама бити захвалан као што човек за све захваљује Богу. Реците ми, дакле, да се могу звати

ваш Савинијен”.

Урсула пољуби ово писмо; затим, пошто га је још једном прочитала и стегла безумним покретима, она се обуче да оде и покаже га свом куму.

— Боже! умало што нисам изишла пре молитве, рече она враћајући се и клече на своју столицу за молитву.

Неколико тренутака доцније, она сиђе у врт и тамо нађе свог старатеља, коме даде Савинијеново писмо да га прочита. Обоје седоше на клупу, под бокор пузавица, преко пута кинеског павиљона: Урсула је чекала да старац проговори, а старац је размишљао и сувише дуго за једну нестрпљиву девојку. Најзад, закључак њиховог тајног разговора било је ово писмо, које без сумње доктор беше делом диктирао:

„Господине,

„Писмо, којим ми ви нудите своју руку, може да буде само велика част за мене; али, у мојим годинама, и према правилима мога васпитања, ја сам морала да га покажем своме старатељу, који је сва моја породица а кога волим и као оца и као пријатеља. Ево свирепих напомена које ми је он учинио и које имају да ми послуже као одговор.

„Ја сам, господине виконте, сирота девојка чије богатство потпуно зависи не само од добре воље мог кума, него и од повољних мера које он буде предузео да осујети рђаве намере својих наследника према мени. Иако сам законита кћи Жозефа Мируеа, војног капелника 45 пешадијског пука, зато што је он био незаконити шурак мог старатеља, могла би се, ма да без разлога, повести парница против једне девојке која би остала без заштите. Видите ли, го-

сподине, да то што нисам богата није моја највећа несрећа. Имам много разлога да будем скромна. Ради вас а не ради себе, ја чиним ове напомене, које често не падају тешко срцима која воле и која су ода-на. Али признајте исто тако, господине, да би се, кад вам их не бих учинила, могло посумњати како хоћу да преведем вашу нежност преко свих препрека за које би свет и ваша мати, нарочито, нашли да су несавладљиве. Кроз четири месеца имаћу шеснаест година. Можда ћете увидети да смо и једно и друго сувише млади и сувише неискусни да бисмо се борили против беде једног живота отпочетог без другог иметка осим оног који ми припада захваљујући доброти покојног г. де Жордија. Мој старатељ, уосталом, жели да се не удајем пре него што напуним двадесет година. Ко зна шта вама судбина спрема у току ове четири године, најлепше у вашем животу! И зато, немојте га упропастити ради једне сироте девојке.

„Пошто сам вам изложила, господине, разлоге мог драгог старатеља који, далеко од тога да се одупре мојој срећи, жели да јој допринесе свим својим моћима и да види како ће његову заштиту, која ће ускоро ослабити, да замени љубав равна његовој, остаје ми да вам кажем колико сам дирнута вашом понудом и љубазним похвалама којима је пропраћате. Опрезност која налаже овај одговор потиче од једног старца коме је живот добро познат; али захвалност коју вам исказујем долази од једне девојке којој ниједно друго осећање није продрло у душу.

„И зато, господине, заиста могу рећи да сам

„ваша службеница
Урсула Мируе”.

Савинијен не одговори. Да ли је чинио покушаје код своје мајке? Да ли ово писмо не бејаше угушило његову љубав? Хиљаду сличних неразрешљивих питања мучило је Урсулу, а, посредно, и доктора, који би патио због најмањег немира свог драгог детета. Урсула се често пела у своју собу и гледала у Савинијенову, где је он седео замишљен за столом и често бацао погледе на њене прозоре. При крају недеље, не раније, она доби од Савинијена ово писмо, чије задоцњење беше објашњено повећањем љубави:

„ГОСПОЋИЦИ УРСУЛИ МИРУЕ

„Драга Урсула, ја сам помало Бретонац; и кад једном донесем одлуку, ништа ме не може натерати да је изменим. Ваш старатељ — нека га Бог још дуго поживи! — има право; али зар ја не чиним добро што вас волим? И зато бих желео само да сазнам од вас да ли ме волите. Реците ми то, макар само једним знаком, и онда ће ове четири године бити најлепше у целом мом животу!

„Један од мојих пријатеља предао је моме ујаку, вице-адмиралу де Кергаруе, једно писмо којим ја тражим његову помоћ за пријем у морнарицу. Овај добри старац, кога је узбудила моја несрећа, одговорио ми је да би се краљевој доброј вољи успротивила правила у случају да тражим неки чин. При свем том, после трогодишњег учења у Тулону, министар ће ме послати на пут као подофицира; затим, после похода на Алжирце, са којима смо у рату, моћи ћу да полажем испит и да постанем аспирант. Најзад, будем ли се истакао у походу који се спрема

на Алжир, бићу сигурно поручник корвете; кроз колико времена? То нико не може да каже. Али уредбе ће се проширити што је могуће више, да би се морнарици повратило име де Портандиер. Видим да ћу вас моћи добити само од вашег кума; а ваше поштовање према њему чини да будете још дражи моме срцу. Пре него што ми одговорите, ја хоћу да се видим са њим: од његовог одговора зависиће сва моја будућност. Ма шта да се деси, били ви богати или сироти, кћи војног капелника или краља, знајте да сте за мене она коју је глас мога срца изабрао. Вама пружам, дакле, сва осећања свог срца, а вашем куму јемство да ћете бити срећни! Он не зна да сам вас ја за неколико тренутака више волео него он за петнаест година... До виђења вечерас.”

— Ево, драги куме, рече Урсула пружајући му поносито ово писмо.

— Ах, драго дете, узвикну доктор прочитавши писмо, ја сам још задовољнији од тебе. Овом одлуком племић је поправио све своје погрешке.

После вечере, Савинијен се појави код доктора који се шетао са Урсулом дуж оgrade од терасе према реци. Виконту бејаше приспело одело из Париза и заљубљени младић није пропустио прилику да повећа своја природна преимућства исто толико брижљивим колико и елегантним облачењем, као да је требало да се допадне лепој и охолој грофици де Кергаруе. Видећи га како им се приближава са степеница, јадна мала стеже руку свог кума управо тако као да се задржавала да не падне у неки понор, и доктор чу дубоко и пригушено лупање срца од кога уздрхта.

— Остави нас, дете моје, рече он својој штићеници, која седе на степенице кинеског павиљона пошто бејаше допустила да је Савинијен узме за руку и на њу спусти пољубац пун поштовања.

— Господине, да ли бисте дали ову драгу особу једном капетану бојног брода? упита тихо млади виконт доктора.

— Не, рече Миноре смешећи се; морали бисмо дуго да чекамо; али... поручнику, да.

Сузе радости овлажише младићеве очи и он срдечно стеже старчеву руку.

— Дакле, ја ћу отпутовати, рече он, отићи ћу да учим и потрудићу се да за шест месеци научим оно што ученици Морнаричке школе науче за шест година.

— Да отпутујете? рече Урсула приближујући им се нагло.

— Да, госпођице, да бих вас заслужио. И зато, уколико пре будем то учинио, утолико ћу вам више љубави показати.

— Данас је трећи октобар, рече она гледајући га са бескрајном нежношћу, отпутујте после деветнаестог.

— Јесте, рече старац, прославићемо светог Савинијена.

— Онда збогом, узвикну младић. Ову недељу морам да проведем у Паризу, да предузмем потребне кораке, да се припремим и набавим књиге и математичке инструменте, да задобијем министрову наклоност и будем примљен под што је могуће бољим условима.

Урсула и њен кум отпратише Савинијена до капије. Пошто су га видели како улази у кућу, видеше га како излази са Тјенетом, која је носила један мали ручни кофер.

— Ако сте богати, зашто га присиљавате да служи у морнарици? упита Урсула свога кума.

— Изгледа ми да ћу ускоро ја бити тај који је направио његове дугове, рече доктор смешећи се. Ја га не присиљавам; али униформа, срце моје, и крст Легије части стечен у бици, избрисаће многе мрље. Кроз четири године он може дотерати дотле да командује бродом, а то је све што му ја тражим.

— Али може да пропадне, рече она окрећући бледо лице према доктору.

— Љубавници, као и пијанице, имају свог бога, одговори доктор у шали.

Без знања свог кума, а уз помоћ Буживалке, јадна девојка отсече преконоћ толико своје дуге и лепе косе колико је потребно да се од ње начини ланац; затим, дан доцније, она придоби свог учитеља музике, старог Шмукеа, који јој обећа да ће пазити да коса не буде замењена и да ће ланац бити готов за идућу недељу. Савинијен, по свом повратку, рече доктору и његовој штићеници да је потписао своје добровољно ступање у морнарицу. Имао је да буде у Бресту 25. Позван за 18 на вечеру код доктора, он проведе код њега скоро два цела дана; упркос паметним саветима, љубавници се не могадоше уздржати да своју љубав не открију пароху, судији, немурском лекару и Буживалки.

— Децо, рече им старац, ви ћете проиграти своју срећу ако не чувате своју тајну за себе.

Најзад, на његов имендан, после службе, на којој беше неколико измењених погледа, Савинијен, кога је Урсула вребала, пређе улицу и дође у онај мали врт где се обоје нађоше скоро сами. Гледајући им кроз прсте, стари човек је читао новине у кинеском павиљону.

— Драга Урсула, рече Савинијен, хоћете ли да ми причините већу радост него што би то могла да ми пружи моја мати дајући ми по други пут живот?...

— Ја знам шта ви хоћете да тражите од мене, рече Урсула прекидајући га. Ево вам мог одговора, додаде, узимајући из џепа своје кецеље ланац начињен од њене косе и пружајући му га са нервозним дрхтањем које показиваше бескрајну радост. Носите ово, рече она, моје љубави ради. Нека би мој поклон удаљио од вас све опасности, сећајући вас да је мој живот спојен са вашим.

— Ах, мала препреденица, даје му ланац од своје косе, помисли доктор. Како ли је то успела? Исекла своје лепе плаве плетенице!... па она би му дала и моју крв?

— Не налазите ли за рђаво да вам, пре одласка, затражим изрично обећање, да никад нећете имати другог мужа осим мене? рече Савинијен љубећи овај ланац и гледајући Урсулу са сузама које није могао да задржи.

— Ако вам то нисам већ и сувише казала, ја која сам ишла да посматрам зидове Свете-Пелагије кад сте били у њој, одговори она црвенећи, онда вам понављам, Савинијене: волећу увек само вас и бићу увек само ваша.

Видећи Урсулу упола заклоњену зеленилом, младих не могаде одолети задовољству да је стегне на груди и пољуби у чело; али она викну пригушено и спусти се на клупу, а кад Савинијен седе поред ње молећи је за опроштај, он виде доктора како стоји пред њима.

— Пријатељу мој, рече он, Урсула је претерано осетљива особа коју би једна жалосна реч могла да убије. Ради ње ви морате да умеравате јачину љубави. Ах, да сте је волели већ шеснаест година, ви бисте се задовољили њеном речи, додаде он да се освети за реченицу којом Савинијен бејаше завршио своје последње писмо.

Савинијен отпутова два дана доцније. И поред писама која је редовно писао Урсули, она је патила од неке болести без видног узрока. Слична оним лепим плодовима у којима се налази црв, једна мисао нагризала јој је срце. Није могла да једе и изгуби лепу боју лица. Кад је њен кум први пут упита шта јој је, она рече:

— Хтела бих да видим море.

— У децембру да те водим да видиш неко морско пристаниште, то је тешко, одговори јој старац.

— Значи ићи ћу? упита она.

Кад би се подигли јаки ветрови, Урсула се узбуђивала мислећи, и поред тога што су њен кум, свештеник и судија научно објашњавали разлике међу морским и копненим ветровима, да се Савинијен налази у борби са орканом. Судија је усрећи за неколико дана једном сликом која претстављаше кадета у униформи. Она је читала новине уображавајући да ће оне доносити вести о походу у који Савинијен

бејаше пошао. Гутала је Куперове поморске романе, хтела да научи морнаричке изразе. Ови докази о сталности мисли, који су често извештачени код других жена, били су тако природни код Урсуле да је она у сну видела свако од Савинијенових писама и никад није пропуштала да их претскаже још истог јутра, причајући свој сан који је био претеча.

— Сада, рече она доктору, кад се то по четврти пут понови а свештеник и доктор не показаше изненађења, сада сам мирна: ма колико далеко Савинијен био, ако буде рањен, знаћу то у истом тренутку.

Стари лекар остаде задубљен у размишљање које се судији и свештенику учини болно, судећи по изразу његовог лица.

— Шта вам је? упиташе га они кад их Урсула остави саме.

— Да ли ће живети? одговори стари лекар. Да ли ће један тако осетљив и нежан цвет моћи да одоли боловима срца?

Упркос свему томе, *мала сањалица*, како свештеник беше назвао Урсулу, радила је ревносно; разумевала је колико је важно за жену из отменог друштва да буде што образованија, и све време које не бејаше посвећивала певању, учењу хармоније и композиције проводила је читајући књиге које јој парох Шапрон бираше из богате библиотеке њеног кума. Иако је живела толико запослена, она је патила, али не жалећи се. Често је читаве сате проводила гледајући у Савинијенове прозоре. Недељом, по изласку из цркве, пратила је госпођу де Портандиер посматрајући је нежно, јер, и поред њених грубости, она је у њој волела Савинијенову мајку. Њена по-

божност се удвостручи, ишла је сваког дана на јутрење, јер је чврсто веровала да њени снови бејаху Божја милост. Заплашен поремећајем који бејаше изазвала ова љубавна чежња, њен кум јој обећа, на њен рођендан, да је води у Тулон да види полазак у поход на Алжир, али тако да Савинијен, који је у њему учествовао, ништа о томе не зна. Мировни судија и парох сачуваше докторову тајну односно циља овог путовања, које изгледаше као да је предузето због Урсулиног здравља и које много голицише радозналост Минореових наследника. Пошто је видела Савинијена у аспирантској униформи, пошто је ишла на лепи брод адмирала, коме министар бејаше препоручио младог Портандиера, Урсула оде, на молбу свог пријатеља, да се надише ничанског ваздуха и обиђе обалу Средоземног Мора све до Ђенове, где дознаде за долазак флоте пред Алжир и чу срећне вести о искрцавању. Доктор бејаше желео да продуже путовање кроз Италију, колико да разоноди Урсулу, толико да унеколико усаврши њено образовање проширујући њене идеје поређењем обичаја и крајева, лепотама земље у којој живе ремек-дела уметности и где су толике цивилизације оставиле своје сјајне трагове; али новост о отпору који је престо показао према бирачима чувене Скупштине од 1830 позва доктора у Француску, где он врати своју штићеницу потпуно здраву, са дивним малим моделом брода на коме је Савинијен служио.

Избори од 1830 учврстише положај наследника који, Дезиреовим, Минореовим и Гупијевим старањем, саставише у Немуру један одбор чији напори

доведоше до тога да у Фонтенблоу буде изабран либерални кандидат. Масен је имао огроман утицај на гласаче са села. Петорица од Минореових купаца имања били су бирачи. Дионис је претстављао више од једанаест гласова. Скупљајући се код бележника, Кремијер, Масен, купац поште и њихове присталице навикнуше се најзад да се ту виђају. У време докторовог повратка, Дионисов салон бејаше постао главни стан наследника. Мировни судија и претседник општине, који се тада удружише да би се одупрли немурским либералима, потучени од стране опозиције и поред напора замкова који су се налазили у околини, бејаху тесно везани својим поразом. У време кад су Бонгран и Шапрон упознали доктора са резултатом овог супарништва које, први пут, истаче две странке у Немуру и даде значаја Минореовим наследницима, Карло Х одлазио је из Ранбујеа за Шербур. Дезире Миноре, који је делио мишљење париских адвоката, позва из Немура петнаест својих пријатеља са Гупијем на челу, којима његов отац бејаше дао коње да одјуре у Париз, где стигоше код Дезиреа у ноћ 28. Гупиј и Дезире учествоваху са овом трупом у заузећу Општинског дома. Дезире Миноре би одликован ордемом Легије части и наименован за заменика државног тужиоца у Фонтенблоу. Гупиј доби Јулски крст. Дионис би изабран за немурског претседника општине место *газде* Левроа, а општински одбор се састојао од Миноре-Левроа, кмета, Масена, Кремијера и свих чланова Дионисовог салона. Бонгран сачува своје место захваљујући само утицају свог сина, који беше постао државни тужилац у Мелену

и чија женидба са госпођицом Левро изгледаше тада вероватна. Видећи да троцентна рента вреди 45, доктор отпутова поштом у Париз, и уложи пет стотина четрдесет хиљада у обвезнице које су гласиле на доносиоца. Остатак његове имовине, која је износила око две стотине седамдесет хиљада франака, уложен у исте вредности али на његово име, даде му свету на очиглед петнаест хиљада франака прихода. Он исто тако учини са капиталом који стари професор бејаше завештао Урсули, и са осам хиљада франака који су сачињавали интерес од девет година, што донесе његовој штићеници хиљаду четири стотине франака прихода, помоћу једне ситне суме коју он додаде да би заокружио овај мали доходак. Следујући саветима свог господара, стара Буживалка доби три стотине педесет франака прихода улажући тако пет хиљада и неколико стотина франака уштеде. Ове мудре спекулације, које бејаху смислили доктор и мировни судија, биле су извршене у највећој тајности, захваљујући политичким нередима. Кад мир беше готово успостављен, доктор купи једну малу кућу која је била уз његову и сруши је, као и зид свог дворишта, да би дао да се место ње сагради једна шупа са шталом. Употребити капитал од хиљаду франака прихода на споредне зграде, то је изгледала лудост свим Минореовим наследницима. Ова такозвана лудост била је почетак једног новог доба у докторовом животу који, у једном тренутку кад су се коњи и кола продавали скоро ни за шта, доведе из Париза три дивна коња и једне каруце.

Почетком новембра 1830, једног кишног дана, кад

старац први пут дође на колима у цркву и сиђе да помогне Урсули при силажењу, сви становници до-трчаше на трг, колико да виде докторова кола и запиткују његовог кочијаша, толико да оговарају његову штићеницу, чијем претераном славољубљу Масен, Кремијер, закупац поште и њихове жене приписиваху лудости свог стрица.

— Каруце! Хеј, Масене! викну Гупиј. Ваше наследство је на добром путу, а?

— Мора бити да си тражио добру плату, Каби-роле? рече закупац поште сину једног од својих спроводника који бејаше остао крај коња, јер тре-ба се надати да нећеш потрошити много потковица код једног човека од осамдесет и четири године. Колико су плаћени коњи?

— Четири хиљаде франака. Кола, иако половна, плаћена су две хиљаде; али она су лепа и точкови су са патентом.

— Ипак су то дивна кола, узвикну Кремијер, и треба бити богат па тако живети.

— Мала гура, рече Гупиј. Али има право, она вас учи да уживате живот. Зашто ви, тата Миноре, не-мате лепе коње и кола? Зар ћете пустити да вас понизе? На вашем месту, ја бих имао краљевске ко-чије!

— Па је л' те, Кабиrole, рече Масен, је ли мала та која баца нашег стрица у овакав луксуз?

— Ја не знам, одговори Кабирол, али она је го-тово газдарица у кући. Сад долазе учитељи један за другим из Париза. Она ће, кажу, да учи сликање.

— Искористићу ову прилику и даћу да ми се снимим портре, рече госпођа Кремијер.

У унутрашњости још се каже снимити, уместо из-радити портре.

— А међутим стари Немац није отпуштен, рече госпођа Масен.

— И данас је он ту, одговори Кабирол.

— Није на одмет имати много паса, рече госпођа Кремијер и засмеја све.

— А сад, узвикну Гупиј, не треба више да рачу-нате на наследство. Урсули ће скоро бити седамнаест година, лепша је него икад; путовања образују мла-дост, а мала шаљивчина држи вашег стрица тамо где треба. За њу има по пет до шест пакета не-дељно у колима, а кројачице и модискиње долазе да јој пробају хаљине и друге ствари. И зато је моја газдарица бесна. Причекајте Урсулу при из-ласку и погледајте њену малу вратну мараму, прави кашмир од шест стотина франака.

Да је гром ударио усред наследника, не би про-извео веће дејство него последње Гупијеве речи, док је он трљао руке.

Један тапетар из Париза бејаше обновио стари докторов зелени салон. Како су о доктору судили према луксузу који је показивао, час су га оптужи-вали да је сакрио своје богатство и да има шезде-сет хиљада прихода, час да троши свој капитал да би се допао Урсули. Правили су га час богаташем, а час развратником. Узречица: „То је једна стара луда!“ изражавала је мишљење читавог краја. Овај погрешни правац мишљења целе породице имао је ту добру страну што је заварео наследнике, који нису наслућивали Савинијенову љубав према Урсу-ли, прави разлог докторовог трошења, јер он је био

очаран што може да навикне своју штићеницу на улогу виконтесе, а, имајући више од педесет хиљада франака прихода, уживао је у томе да кити свог идола.

Фебруара 1832, на дан кад јој је било седамнаест година, Урсула, устајући тог јутра, виде Савинијена на прозору, у униформи поручника корвете.

— Како да ништа нисам знала? помисли она.

По заузећу Алжира, где се Савинијен бејаше истакао храброшћу која му је донела крст, корвета на којој је служио остала је више месеци на мору и било му је потпуно немогуће да пише доктору, а није хтео да напусти службу пре него што се са њим не посаветује. Желећи да сачува морнарици једно славно име, нова влада бејаше искористила јулске nerede и дала Савинијену чин поручника корвете. Добивши петнаест дана отсуства, нови поручник стиже поштом из Тулона за Урсулин рођендан, а у исто време да чује докторово мишљење.

— Дошао је! узвикну девојка улетевши у собу свог кума.

— Врло добро, одговори он; ја погађам због чега напушта службу, и сад може да остане у Немуру.

— Ах, ето мог празника: он је сав у тој речи, рече она љубећи доктора.

Она даде знак Савинијену и он дође одмах; хте-ла је да му се диви јер јој је изгледао промењен на боље. Заиста, војна служба уноси у покрете, држање и изглед људи одлучност помешану са озбиљношћу, неку исправност која и најповршнијем посматрачу допушта да позна војника под грађанским

оделом: ништа не показује боље да је човек створен да заповеда. Зато Урсула још више заволе Савинијена и осети детињу радост што може да се шета по малом врту држећи га испод руке и терајући га да прича о уделу који је, као аспирант, имао у заузећу Алжира. Очевидно, Савинијен бејаше заузео Алжир. Она је говорила да види све црвено кад гледа у Савинијеново одличје. Доктор, који је, из своје собе, мотрио на њих облачећи се, дође к њима. Не откривајући потпуно своје намере Савинијену, он му рече тада како би, у случају да госпођа де Портандиер пристане на његов брак са Урсулом, имање његове кумице учинило излишним приходе од чинова које он може да постигне.

— Авај! рече Савинијен, требаће много времена да се победи противљење моје мајке. Пре мог поласка, имајући да бира између две ствари: да ме види увек крај себе, ако пристане на мој брак са Урсулом, или да ме виђе тек с времена на време и да зна како сам изложен опасностима свог позива, она је ипак допустила да отпутујем...

— Али, Савинијене, ми ћемо бити заједно, рече Урсула узимајући га за руку и стежући му је са неком нестрпљивошћу.

Виђати се и не растајати се више, за њу је то била сва љубав; она није видела ништа даље; а њен лепи покрет и живахност њеног гласа изразише толико невиности да развежише и доктора и Савинијена. Оставка бејаше послата, а присуство њеног вереника обасја најлепшим сјајем Урсулин рођендан. Неколико месеци доцније, у мају, у домаћи жи-

вот у кући доктора Минореа врати се некадашњи мир, али са једним посетиоцем више. Учестале посете младог виконта протумачише се утолико лакше као посете будућег мужа што, било у цркви, било у шетњи, његово и Урсулино држање, иако опрезно, одаваше сагласност њихових срдаца. Дионис скрену пажњу наследницима на то да стари човек није тражио од госпође де Портандиер интерес који му је она дуговала већ три године.

— Биће принуђена да попусти, да пристане на брак свог сина са особом из нижег сталежа, рече бележник. Ако се та несрећа догоди, вероватно је да ће велики део имовине вашег стрица послужити, према Базиловом мишљењу, као доказивање коме се не може одолети.

Раздраженост наследника, који су нагађали да њихов стриц и сувише воли Урсулу да јој не би обезбедио срећу на њихов рачун, постаде тада исто тако потмула као и дубока. Скупљајући се код Диониса сваке вечери од Јулске револуције, они су проклињали двоје заљубљених, и ретко се кад вече свршавало а да они нису, узалуд, тражили начина да осујете старчеве намере. Зелија, која без сумње као и доктор беше искористила падање хартија од вредности да би корисно уложила своје огромне капитале, била је најогорченија на Урсулу и Портандиерове. Једне вечери када Гупиј, који се међутим добро чувао да му не буде досадно на тим вечерима, бејаше дошао да би се обавестио о варошким стварима које су се ту претресале, Зелијина се мржња појача: тога јутра она бејаше видела доктора, Урсулу и Савинијена како се враћају колима из једне

шетње по околини, у таквој присности која је све говорила.

— Дала бих тридесет хиљада франака само да Бог позове к себи нашег стрица пре него што се изврши венчање тог Портандиера и те увијуше, рече она.

Гупиј отпрати г. и г-ђу Миноре до средине њиховог великог дворишта и рече им, гледајући око себе да се увери да ли су потпуно сами:

— Хоћете ли ми дати средства да купим Дионисову канцеларију, а ја ћу покварити брак између г. де Портандиера и Урсуле?

— Како? запита див.

— Зар мислите да сам толико глуп да вам кажем своју намеру! узвикну писар.

— Па добро, младићу, завади их, па ћемо видети, рече Зелија.

— Не упуштам се ја у таква петљања за једно „Видећемо!” Млади човек је храбар, могао би ме убити и ја морам да будем добро спреман на све и да рукујем као он мачем и пиштољем. Осигурајте ми канцеларију и ја ћу одржати реч.

— Спречи тај брак и ја ћу ти је прибавити, одговори закупац поште.

— Ево девет месеци како се премишљате да ли да ми позајмите бедних петнаест хиљада франака, да купим канцеларију извршитеља Лекера, а хоћете да вам верујем на реч! Добро, изгубићете своје наследство, а тако вам и треба.

— Кад би се радило о петнаест хиљада франака и Лекеровој канцеларији, не бих имала ништа против, одговори Зелија; али бити ваш јемац за педесет хиљада талира!...

— Па ја ћу их платити, рече Гупиј упућујући Зелији очаравајући поглед који наиђе на строг поглед закупнице поште.

То је било као отров присут по челику.

— Чекаћемо, рече Зелија.

— Па сад будите дух зла! помисли Гупиј. Ако ове икад дочепам, помисли он излазећи, исцедићу их као лимуне.

Стално у друштву са доктором, судијом и свештеником, Савинијен им доказа изврсност свог карактера. Младићева љубав према Урсули, толико некористољубива, толико истрајна, тако живо заинтересова три пријатеља, да они више не одвајаху ово двоје деце у својим мислима. Ускоро једноликиост овог патријархалног живота и сигурност са којом су љубавници гледали у своју будућност дадоше најзад њиховом осећању изглед братске и сестринске љубави. Често је доктор остављао Урсулу и Савинијена саме. Он бејаше добро оценио овог младог човека, који је при доласку љубио руку Урсули, а не би затражио да то учини кад су сами, толико је био испуњен поштовањем према невиности, према безазлености овог детета, чија га претерана осетљивост, коју би често искусио, беше научила да би неки оштар израз, хладноћа или наизменичне благодати и грубости могле да је убију. Њихове велике смелости дешавале су се у присуству старца, увече. Две године, пуне тајних радости, протекоше тако без других догађаја осим младићевих излишних покушаја да добије пристанак своје мајке за брак са Урсулом. Он је понекад читаво пре подне говорио, мајка га је слушала одговарајући на његове разло-

ге и молбе само ћутањем једне Бретонке или одбијањем. Кад је Урсули било деветнаест година, отмена, изврсно музички образована и лепо васпитана, она није имала шта више да постигне: била је савршена. И зато њена лепота, умиљатост и образованост прочуше се надалеко. Једног јутра доктор је морао да одбије маркизу д'Еглемон, која је помишљала на Урсулу за свог старијег сина. Шест месеци доцније, и поред тога што су то Урсула, доктор и госпођа д'Еглемон чували као велику тајну, Савинијен случајно дознаде за ту околност. Дирнут толиком пажњом, он се позва на то да би победио тврдоглавост своје мајке, која му одговори:

— Ако д'Еглемонови хоће да склапају бракове који им не приличе, може ли то бити разлог да и ми тако чинимо?

У децембру 1834 године, побожни и добри старац поче видно да опада. Видећи га како излази из цркве са жутим, смежураним лицем и мутним очима, цела варош поче да говори о скорој старчевој смрти; он је тада имао осамдесет и осам година.

— Сад ћете знати шта је и како је, говорили су наследницима.

И заиста, старчева смрт имала је привлачност једног проблема. Али се доктор није осећао болесним, завараваше се, а ни јадна Урсула, ни Савинијен, ни судија, ни свештеник, нису хтели, из нежне пажње, да га обавесте о његовом положају; немурски лекар, који га је обилазио сваке вечери, није се усуђивао више никакав лек да препишује. Миноре није осећао никакав бол, он се полако гасио. Његов је разум био

и даље поуздан, јасан и снажан. Код старца који су такве грађе, душа влада телом и даје му снаге да умре на ногама. Парох, да не бе убрзао кобни час, ослободи свог пароксијанина од долажења на службу недељом и дозволи му да чита молитве код куће; јер доктор је до најмањих ситница испуњавао своје верске дужности: што је ближе био гробу, то је више волео Бога. Вечита светлост све више му је објашњавала сваковрсне тешкоће. На почетку нове године, Урсула га наговори да прода коње и кола и да отпусти Кабирола. Мировни судија, чију забринутост о Урсулиној будућности старчеве полу-поверљивости нису могле ни издалека да стишају, дотаче се тугаљивог питања наследства, доказујући једне вечери свом старом пријатељу потребу да Урсулу ослободи старатељства. Она би тада била способна да прими старалачке рачуне и да има своју имовину; а то би допустило да јој може завештати више него другима. И поред овог предлога, старац, који међутим већ беше тражио савет од мировног судије, не откри тајну о својим намерама према Урсули; али пристаде на проглашење пунолетства. Што је судија више наваљивао да сазна на који начин његов стари пријатељ мисли да обогати Урсулу, то је доктор био неповерљивији. Најзад Миноре се стварно поплаши да повери судији постојање својих хартија које доносе тридесет шест хиљада прихода и гласе на доносиоца.

— Зашто да се излажете игри случаја? рече му Бонгран.

— Између два случаја човек избегава онај који највише зависи од среће, одговори доктор.

Бонгран је доста брзо радио на ослобађању од старатељства, тако да се тај посао заврши оног дана кад Урсула напуни двадесет година. Овај рођендан имао је да буде последњи празник старог доктора који, предосећајући без сумње свој скори крај, раскошно прослави овај дан приређујући малу забаву на коју позва девојке и младиће из породице Дионис, Кремијер, Миноре и Масен. Савинијен, Бонгран, парох, његова два капелана, немурски лекар и госпође Зелија Миноре, Масен и Кремијер, као и стари Шмуке, били су гости на великој вечери која је претходила забави.

— Осећам да одлазим, рече старац бележнику при крају вечери. Дакле, ја вас молим да дођете сутра да саставимо старатељски рачун који имам да положим Урсули, да не бих њиме заплетао своју заоставштину. Хвала Богу, ја нисам ни за један новчић оштетио своје наследнике, а располагао сам само својим приходима. Г. г. Кремијер, Масен и Миноре, мој синовац, чланови су породичног савета који је установљен ради Урсуле и они ће присуствовати овом полагању рачуна.

Ове речи, које Масен бејаше чуо и разнео по забави, унесоше радост у три породице које су, већ четири године, живеле у непрестаној неизвесности, сматрајући се час богатим, а час лишеним наслеђа.

Кад, око два сата изјутра, у салону осташе још само Савинијен, Бонгран и Шапрон, стари доктор рече показујући им, дивну у својој балској хаљини, Урсулу, која се управо бејаше поздравила са младим госпођицама Кремијер и Масен:

— Вама је поверавам, драги пријатељи! Кроз неколико дана ја нећу више бити ту да је штитим: станите сви између ње и света, док се не уда... Плашим се за њу.

Ове речи учинише мучан утисак. Рачун, положен неколико дана доцније у породичном савету, утврдио је, да доктор Миноре има да преда десет хиљада шест стотина франака, суму коју су сачињавали интереси од уписа ренте по хиљаду четири стотине франака, чија је тековина била објашњена употребом завештања капетана де Жордија, и један мали капитал од пет хиљада франака који је потицао од поклона што их је доктор, већ петнаест година, чинио својој штићеници у дане њихових узајамних имендана или рођендана.

Ово законско полагање рачуна бејаше препоручио мировни судија који се плашио последица докторове смрти и који, на несрећу, бејаше у праву. Сутрадан по пријему старатељског рачуна који обогати Урсулу са десет хиљада шест стотина франака и акцијама у вредности од хиљаду четири стотине франака, старца обузе нека слабост која га примора да остане у постељи. И поред обазривости која је штитила докторову кућу, глас о његовој скорој смрти распростре се по вароши, где су наследници трчали по улицама као зрна са бројанице чији се конач прекинуо. Масен, који дође да дозна новости, чу од саме Урсуле да је стари човек у постељи. На несрећу, немурски лекар бејаше изјавио да ће Минореова смрт наћи онда кад он буде легао у постељу. Отада, и поред зиме, наследници су стајали по улицама, на тргу или пред својим кућама, причајући о том до-

гађају који су тако дуго очекивали, и вребајући тренутак кад ће парох однети старом доктору причешће са свим оним сјајем који је још уобичајен по варошима у унутрашњости. И зато, кад два дана доцније парох Шапрон, у пратњи свог капелана и црквене деце, идући иза црквењака који је носио крст, прође кроз Главну улицу, наследници му се придружише да би заузели кућу, спречили ма какву утају и ставили похлепне руке на претпостављано благо. Кад доктор, између свештених лица, примети наследнике на коленима који, далеко од тога да се моле, посматраху га погледима исто тако светлим као и сјај свећа, он не могаде да уздржи један злобан осмех. Парох се окрете, виде их и поче тада полако да чита молитве. Закупац поште, први, ослободи се свог незгодног положаја а његова жена за њим; Масен се поплаши да Зелија и њен муж не дигну какву ситницу, стиже их у салону и ускоро сви наследници беху ту на окупу.

— Он је сувише поштен човек да би украо последње миропомазање, рече Кремијер, дакле ево нас без бриге.

— Да, свако од нас имаће од прилике двадесет хиљада франака прихода, одговори госпођа Масен.

— Ја мислим да он већ три године није улагао, рече Зелија; он је волео да гомила новац...

— Благо је нема сумње у његовом подруму? упита Масен Кремијера.

— Ако само штогод нађемо, рече Миноре-Левро.

— Али, после његових изјава на забави, узвикну госпођа Масен, нема више сумње.

— У сваком случају, рече Кремијер, како ћемо да радимо? да ли да поделимо? да ли да продамо на лицитацији? или да поделимо на равне делове? Јер, најзад, сви смо пунолетни.

Настаде препирка о томе како ће се поступити и она се брзо заоштри. После пола сата нејасан шум гласова, из којих се издвајао Зелијин крештави глас, одјекивао је по дворишту и чуо се чак на улици.

— Мора бити да је умро, говорио је радознали свет скупљен на улици.

Ова галама допре до доктора, који чу ове речи:

— Али кућа, кућа вреди тридесет хиљада франака! Ја је узимам, ја, за тридесет хиљада франака! викао је или тачније рикао Кремијер.

— Па лепо, платићемо колико она буде вредела, одговори јетко Зелија.

— Господине пароху, рече старац Шапрону, који остаде крај свог пријатеља пошто му бејаше дао причешће, учините да умрем на миру. Моји наследници, као и наследници кардинала Ксимена, у стању су да ми опљачкају кућу пре моје смрти, а ја немам мајмуна да бих се опоравио. Идите и дајте им на знање да не желим никога у својој кући.

Свештеник и лекар сиђоше, поновише наредбу умирућега, и, у једном наступу гнева, додадоше оштре речи пуне прекора.

— Госпођо Буживал, рече лекар, затворите капију и не пуштајте никога унутра; изгледа да се не може умрети на миру. Припремићете топлу облогу од слаичног брашна да бисмо је ставили на ноге господину.

— Ваш стриц није мртав и он може још дуго да живи, говорио је опат Шапрон уклањајући наследнике који бејашу дошли са својом децом. Он захтева најдубљу тишину и хоће да је само његова штићеница крај њега. Каква разлика између понашања те младе девојке и вашег!

— Стари лицемер! узвикну Кремијер. Ја ћу да чувам стражу. Могуће је да се спрема нешто против наших интереса.

Закупац поште бејаше већ ишчезао у врту, у намери да бди крај свог стрица у друштву са Урсулом и да се наметне за помагача по кући. Он се врати нечујно, а његове чизме нису правиле ни најмањи шум, јер је било ћилимова по ходнику и по степеницама. Тако је могао да доспе до врата собе свог стрица, а да га нико не чује. Парох и лекар бејашу отишли, а Буживалка је spremала облог од слачице.

— Јесмо ли потпуно сами? упита старац своју штићеницу.

Урсула се издиже на прсте да погледа у двориште.

— Јесмо, рече она; господин попа је лично затворио врата при изласку.

— Драго моје дете, рече самртник, моји часови, чак и моји минути избројани су. Нисам ја узалуд био лекар: докторова слачица неће ме одржати ни до вечери. Не плачи, Урсула, рече он, видећи како га прекиде плач његове кумице, него ме добро слушај: ради се о томе да се удаш за Савинијена. Чим Буживалка буде дошла са слачицом, сиђи у кинески павиљон, ево ти кључ од њега; подигни мраморну плочу на орману за јело и наћи ћеш под њом запечаћено и теби упућено писмо; узми га и врати се да

ми га покажеш, јер ћу умрети мирно тек кад га будем видео у твојим рукама. Кад будем мртав, ти то нећеш одмах рећи; позваћеш г. де Портандиера, прочитаћете писмо заједно, и закуни ми се у његово име да ћете извршити моју последњу вољу. Кад он буде поступио по мојој жељи, објавићете моју смрт и комедија са наследницима отпочеће. Нека би Бог дао да те ова чудовишта не муче!

— Добро, драги куме.

Закупац поште не саслуша остали део разговора; он јурну на прстима, сетивши се да се брава од павиљона налази са оне стране где је библиотека. Он бејаше некад присуствовао расправљању између архитекте и бравара који је тврдио да, у случају да се неко увуче у кућу кроз прозор који гледа на реку, брава треба да се из опрезности постави са оне стране где је библиотека, пошто павиљон има да буде једно од одељења за уживање лети. Засењен користољубљем, са ушима пуним зујања, Миноре, лоповском лакоћом, скиде браву помоћу једног ножа. Он уђе у павиљон, узне свежањ хартије не задржавајући се око отварања печата, намести опет браву, доведе ствари у ред и врати се у трпезарију, чекајући да Буживалка однесе слачицу па да изиђе из куће. Он изведе своје бекство утолико лакше што је сиротој Урсули изгледало хитније да надгледа стављање слачице него да изврши кумове поруке.

— Писмо! Писмо! узвикну старац умирућим гласом; послушај ме, ево ти кључ. Хоћу да те видим са писмом у руци.

Ове речи бејаху исазане са тако узнемираним погледима, да Буживалка рече Урсули:

— Па урадите то што хоће ваш кум, или ћете бити узрок његове смрти.

Она га пољуби у чело, узне кључ и сиђе; али ускоро се врати трчећи, чувши Буживалкину вику. Старац је обухвати једним погледом, виде да су јој руке празне, усправи се на лежишту, хтеде да говори и издахну у једном ужасном последњем уздаху, очију унезверених од ужаса. Јадна мала, која је први пут видела смрт, паде на колена и бризну у плач. Буживалка затвори очи старцу и положи га у постељу. Кад бејаше, према својим речима, удесила мртваца, стара дадиља отрча да обавести г. Савинијена; али наследници који су стајали на углу улице, окружени радозналим светом и слични гавранима који чекају да неки коњ буде закопан па да дођу и чепркају земљу и преврћу је ногама и кљуном, дојурише брзином птица грабљивица.

За време ових догађаја, закупца поште бејаше отишао кући да би дознао шта се налазило у тајанственоме свежњу.

Ево шта нађе:

МОЈОЈ ДРАГОЈ УРСУЛИ МИРУЕ
КЋЕРИ МОГА НЕЗАКОНИТОГ ШУРАКА
ЖОЗЕФА МИРУЕ
И ДИНЕ ГРОЛМАН

„Немур, 15 јануара 1830

„Драги мој анђеле, извор моје очинске љубави, коју си ти тако лепо оправдала, није био само у заклетви којом сам обећао твом сиротом оцу да ћу га заме-

нити, већ и у твојој сличности са Урсулом Мируе, мојом женом, на чију си ме љупкост, памет, безазлестност и дражи непрестано потсећала. То што си кћи ванбрачног сина мог таста могло би да учини спорним тестамент начињен у твоју корист”...

— Стари лупеж! дрекну Миноре.

„Да сам те усвојио, то би био предмет парничења. Најзад, увек сам одбијао помисао да се тобом оженим како бих ти предао своју имовину; јер бих могао дуго да живим и да ометем будућност твоје среће, која је одложена само због тога што је госпођа де Портандиер још у животу. Кад сам зрело размислио о овим тешкоћама, а желећи да ти оставим богатство потребно за леп живот”...

— Зликовац, на све је мислио!

„... не штетећи нимало своје наследнике”...

— Језуит! као да не припада нама све његово имање!

„Ја сам ти наменио плод моје осамнаестогодишње уштеде, коју сам, старањем свог бележника, стално повећавао, како бих те учинио толико срећном колико се то може помоћу богатства. Без новца, твоје васпитање и твоје узвишене идеје били би узрок твоје несреће. Уосталом, ти дугујеш леп мираз дивноме младићу који те воли. Дакле, ти ћеш наћи у средини треће свеске *Пандекта*, великог формата, повезане у црвену кожу, која је последња у првом реду, изнад библиотеке, у последњем делу до салона, три обве-

знице од ренте три од сто, које гласе на доносиоца, а свака носи дванаест хиљада франака годишње...”

— Каква злочиначка промишљеност! узвикну закупац поште. Ах, Бог неће дозволити да ја будем тако преварен.

„Узми их одмах, као и мало интереса уштеђеног у тренутку моје смрти, и који је у свесци испред ње. Помисли, моје обожавано дете, да имаш слепо да се покориш једној мисли која је била срећа мог живота и која би ме приморала да затражим Божју помоћ, ако ме ти не би послушала. Али, пошто ја предвиђам да ће се колебати твоја драга савест коју познајем као вешту да саму себе мучи, наћи ћеш овде приложен законски тестамент по коме ове обвезнице припадају г. Савинијену де Портандиеру. Дакле, било да их ти имаш лично, било да ти дођу од онога кога ти волиш, оне ће бити твоја законита имовина.

Твој кум

Денис Миноре”.

Овом писму бејаше придружен, на једном табаку таксене хартије, овај документ:

ОВО ЈЕ МОЈ ТЕСТАМЕНТ

„Ја, Денис Миноре, доктор медицине, са станом у Немуру, здрав телесно и душевно, као што то показује датум овог тестаментa, завештавам своју душу Богу, молећи га да ми опрости моје дуготрајне заблуде с обзиром на моје искрено покајање. Даље,

увидевши да г. виконт Савинијен де Портандиер гаји истинску љубав према мени, завештавам му тридесет шест хиљада франака доживотне ренте три од сто, коју има да узме из моје заоставштине, пре свих мојих наследника.

„Састављено и до краја написано мојом руком, у Немуру, 11 јануара 1831.

Денис Миноре”.

Не оклевајући, закупац поште, који се, да би био потпуно сам, бејаше затворио у собу своје жене, потражи фосфорни упаљач, и као да га небо двапут опомену, јер се два палидрвца једно за другим не хтедоше да упале. Треће се упали. Он спали и писмо и тестамент у камину. Из обазривости која је била сувишна, он затрпа у пепео остатке сагореле хартије и воска. Затим, очаран при помисли да ће имати тридесет шест хиљада франака прихода од вредних хартија, за које његова жена неће знати, он се трчећим кораком врати у кућу свог стрица, гоњен једином идејом, простом и јасном, која је могла да прође кроз његову глупу главу. Видећи да је кућа његовог стрица преплављена члановима трију породица, које су најзад биле господари места, он се поплаши да неће моћи извршити намеру о којој уопште није хтео да размишља, мислећи једино на препреке.

— Шта радите ви ту? рече он Масену и Кремијеру. Мислите ли да ћемо оставити да кућа и вредности буду опљачкане? Нас тројица смо наследници и не можемо да седимо ту! — Ви, Кремијере, трчите Дионису и реците му да дође и утврди смрт. Иако сам кмет, ја не могу да саставим протокол о смрти

свог стрица. . . — Ви, Масене, идите и замолите Бонграна да приступи стављању печата. А ви, госпође, правите друштво Урсули, рече он својој жени и госпођама Масен и Кремијер. Тако се ништа неће изгубити. Нарочито, затворите капију и нека нико не излази!

Жене, које осетише тачност ове примедбе, отрчаше у Урсулину собу и нађоше ово племенито створење, већ тако сурово осумњичено, како клечи и моли се Богу плачући. Миноре, погађајући да три наследнице неће дуго остати са Урсулом и плашећи се поверења својих санаследника, оде у библиотеку, нађе свеску, отвори је, узе три обвезнице и нађе у другој свесци око тридесет новчаница. И поред његове сурове природе људескари се учини да чује како му звона звоне у сваком увету, а крв му је ударала у слепоочницама док је вршио ову крађу. Иако је било хладно доба, кошуља му је била мокра на леђима; најзад колена су му тако клецала, да он паде на једну наслоњачу у салону, као да га неко беше ударио маљем по глави.

— Ах, како наследство дреши језик великоме Минореу! говорио је Масен трчећи по вароши. Јесте ли га чули? рече он Кремијеру. „Идите овде, идите онде!” Како познаје поступак.

— Да, иако је глуп, изгледао је некако важан. . .

— Гле, рече Масен узнемирен, његова је жена тамо, двоје их је много! Свршите ви послове, а ја се враћам.

У тренутку кад је закупац поште седао, он опази на капији писарево зајапурено лице; он се брзином куне враћао у самртничку кућу.

— Шта је? упита Миноре идући да отвори свом санаследнику.

— Ништа; враћам се ради стављања печата, одговори Масен, гледајући га погледом дивље мачке.

— Ја бих волео да су печати већ метнути, и ми бисмо могли сви да идемо сваки својој кући, одврати Миноре.

— Бога ми, наместићемо чувара печата, рече писар. Буживалка је способна за све у интересу оне увијуше. Метнућемо Гупија.

— Њега? узвикну Миноре. Он би дигао новац, а ми не бисмо ни схватили како.

— Па лепо, настави Масен. Вечерас ће се седети крај мртваца, а за један сат стављање печата биће завршено; тако ће их наше жене чувати. Сутра, у подне, ићи ћемо на погреб. Попис се може извршити тек кроз осам дана.

— Али, рече људескара смешећи се, отерајмо ону увијушу, па ћемо наместити општинског добошара да чува печате на кући.

— Добро! рече писар. Узмите на себе да то извршите, ви сте старешина фамилије Миноре.

— Госпође, госпође, рече Миноре, изволите остати у салону; сад није у питању вечера него стављање печата у циљу да се очувају свачији интереси.

Затим позва жену на страну и саопшти јој Масеново мишљење у погледу Урсуле. Жене, чија срца бејаху испуњена осветом и које су желеле да се наплате увијуши, примише одмах одушевљено ову намеру да је отерају.

Бонгран се појави и разгневи се кад чу предлог који му учинише Зелија и госпођа Масен да, као покојников пријатељ, замоли Урсулу да напусти кућу.

— Идите ви сами па је истерајте из куће њеног оца, њеног кума, њеног стрица, њеног добротвора, њеног старатеља! Идите, ви који за ово наследство имате да захвалите само племенитости њене душе, ухватите је за рамена и избаците на улицу, на очиглед целе вароши! Ви је сматрате способном да вас покраде? Па лепо, одредите једног чувара печата, учинићете оно на шта имате право. Пре свега знајте да ја нећу ставити печат на њену собу; ту је она господар и све што се ту налази то је њено; ја ћу је обавестити о њеним правима и рећи ћу јој да ту скупим све оно што јој припада... Ох! у вашем присуству, додаде он чувши гунђање наследника.

— А сад? рече порезник Минореу и женама, запрепашћеним Бонграновим љутитим говором.

— Красан ми је то судија! узвикну закупац поште.

Седећи на једном малом канабету, упола оне-свешћена, заваљене главе, расплетене косе, Урсула је јецала с времена на време. Очи су јој биле мутне, очни капци отечени; једном речи, налазила се у оној телесној и духовној изнемоглости која би разнежила и најсвирепија створења, осим наследника.

— Ах, господине Бонгране, после мог празника смрт и жалост! рече она са оном поезијом која је урођена узвишеним душама. Ви, ви знате шта је он био: за двадесет година није ми рекао ниједну оштрију реч! Мислила сам да ће живети сто година! Он ми је био мајка, викну она, и то добра мајка!

Ово мало исказаних мисли изазва две бујице суза испресецањем, затим она клону.

— Драго дете, рече судија чувши наследнике на степеницама, цео вам живот остаје да га оплакујете, а само један тренутак за ваше послове: скупите у своју собу све што вам у кући припада. Наследници ме терају да ставим печате...

— Ах, наследници могу све да узму, узвикну Урсула усправивши се у једном наступу дивљег гнева. Ја овде имам оно што је драгоцено, рече она ударајући се у груди.

— А шта то? упита Миноре, који, у исти мах кад и Масен, показа своје страшно лице.

— Успомену на његове врлине, на његов живот, на све његове речи, слику његове небеске душе, рече она успамтених очију и лица, подижући руку једним поноситим покретом.

— А исто тако и један кључ, узвикну Масен привлачећи се као мачка да би се дочепао кључа који при том покрету испале из набора њене блузе.

— То је кључ његове собе за рад, рече она црвенећи, послао ме је тамо у тренутку кад је издисао.

Пошто бејаху измењали одвратне осмехе, два наследника погледаше судију изражавајући једну прљаву сумњу. Урсула која ухвати и погоди овај поглед, срачунат код Минореа, нехотичан код Масена, устаде и побледе као да је крв из ње истицала; из њених очију сину она муња која можда избија само на штету живота и пригушеним гласом она рече:

— Ах, господине Бонгране, за све што је у овој соби имам да захвалим доброту свог кума; све ми

се може узети, ја имам на себи само своје одело, изићи ћу и нећу се више у њу вратити.

Она оде у собу свог старатеља одакле је никакво преклињање није могло измамити, а наследници се мало застидеше свог понашања. Она рече Буживалки да јој задржи две собе у гостионици код *Старе поште*, за оно време док не буде нашла какав стан у вароши у коме ће моћи обе да живе. Она оде у своју собу да узме свој молитвеник и проведе скоро целу ноћ са свештеником, капеланом и Савинијеном, молећи се и плачући. Млади племић дође пошто је његова мајка легла да спава, клече покрај Урсуле која му упуту најтужнији осмех захваљујући му што је верно дошао да узме учешћа у њеном болу.

— Драго дете, рече г. Бонгран, доносећи Урсули један замашан свежањ, једна од наследница вашег кума узела је из вашег ормана све што вам је потребно, јер ће скидање печата бити тек кроз неколико дана и ви ћете тада добити све што је ваше. У вашем интересу, ја сам ставио печате и на вашу собу.

— Хвала, господине, одговори она пришавши му и стегнувши му руку. Погледајте га још једном: зар се не би рекло да спава?

Старац је показивао у том тренутку онај сјај пролазне лепоте који се спушта на лица мртвих који су умрли без бола; изгледало је да расипа зраке око себе.

— Није ли вам он ништа тајно предао пре него што ће умрети? рече судија Урсули на уво.

— Ништа, одговори она; говорио ми је само о једном писму...

— Добро! наћи ће се, одврати Бонгран. Онда је врло добро по вас што су они тражили стављање печата.

У зору, Урсула се опрости са овом кућом у којој беше протекло њено срећно детињство, а нарочито са оном скромном собом где беше отпочела њена љубав, и која јој је била толико драга да усред своје тешке туге она нађе и сузе жаљења за овим мирним и пријатним домом. Пошто је последњи пут погледала једно за другим у своје и Савинијенове прозоре, она изиђе и оде у гостионицу, са Буживалком која је носила њен завежљај, судијом који је водио под руку и Савинијеном, својим драгим заштитником. Тако, и поред најмудријих потребних мера, неповерљиви судија би у праву: долазио је дан кад ће видети да је Урсула сиромашна и да има да се бори са наследницима.

Сутрадан после подне, цела варош била је на погребу доктора Минореа. Кад се на њему дознаде за поступак наследника према његовој усвојеници, огромна већина нађе да је природан и потребан: радило се о једном наследству, а стари је био *тајанствен*; Урсула је могла да сматра како има права, наследници су бранили своје имање, а, уосталом, она их је доста понижавала за време живота њиховог стрица, који их је дочекивао као псе за време куглања. Дезире Миноре, који се није сјајно показивао на свом положају, како су то говорили завидљивци његовог оца, стиже за опело. Урсула није била у стању да иде на погреб, лежала је у постељи, у нервnoj грозници, која је била последица колико увреде ко-

ју су јој нанели наследници, толико и њене дубоке жалости.

— Погледајте само оног лицемера како плаче! говорила је неколицина наследника показујући на Савинијена, који је био искрено ожалостен докторовом смрћу.

— Питање је да ли има права што плаче, примети Гупиј. Не пренагљујте са смејањем, печати још нису скинути.

— Врага! рече Миноре, који је знао како стоји ствар, ви сте нас увек плашили без разлога.

У тренутку кад је погреб полазио од цркве према гробљу, Гупиј доживе једну горку непријатност: хтео је да узме Дезиреа под руку, али заступник, не дозвољавајући то, одрече се свог друга у присуству читавог Немура.

— Не љутимо се, иначе нећу моћи никад да се осветим, помисли писар, чије се суво срце рашири као сунђер у његовим грудима.

Пре него што ће се скинути печати и приступити пописивању, требало је времена државном тужиоцу, Урсулином законском старатељу, да одреди Бонгран да га заступа. Минореова заоставштина, о којој се читавих десет дана говорило, би тада отворена и утврђена са свом строгошћу судских формалности. Дионис имађаше рачуна, Гупиј је волео да чини зла; и како је посао био добар, заседања се умножише. Ручало се скоро увек после првог заседања. Бележник, писар, наследници и сведоци пили су најскупља вина из подрума.

У унутрашњости, а нарочито у малим градовима, где свако има своју кућу, доста је тешко наћи стан.

И зато, кад се тамо купи ма какав положај, кућа иде скоро увек уз њега. Мировни судија, коме државни тужилац препоручи да се стара о интересима сиротице, виде само један начин да је извуче из гостионице: да је наговори да купи у Главној улици, на углу код моста преко Лоена, једну кућицу са малом капијом кроз коју се улазило у један ходник, која је имала у приземљу само једну већу собу са два прозора према улици а иза које се налазила кујна чија су стаклена врата водила у унутрашње двориште, велико отприлике тридесет квадратних стопа. Једне мале степенице, осветљене прозорчићима према реци, водиле су на први спрат, на коме су биле три собе, а изнад кога се налазиле две собе под кровом. Мировни судија узе од Буживалке две хиљаде франака уштеђевине да плати прву отплату за ову кућу која је вредела шест хиљада, а за остатак доби рокове. Да би се могле сместити књиге које је Урсула хтела да откупи, Бонгран нареди да су сруши зид између две собе на првом спрату, пошто беше приметио да дубина куће одговара дужини библиотеке. Савинијен и судија толико су журили раднике који су чистили ову кућицу, бојили је и обнављали све у њој, да је сиротица, половином марта, могла да напусти гостионицу и да у овој ружној кући нађе собу која је била иста као она из које су је наследници истерали, јер је у њој био намештај који мировни судија бејаше узео после скидања печата. Буживалку, која је становала изнад ње, могао је да дозове звук звонцета које се налазило изнад узглавља њене младе господарице. Соба одређена за библиотеку, салон из приземља и кујна, још празни, само обојени и пре-

вучени свежим тапетом, чекали су приновљења која ће кумица добити приликом продаје намештаја свог кума. Иако су познавали Урсулин карактер, судија и свештеник побојаше се за њу због овог тако наглог прелаза у живот лишен префињености и луксуза на које покојни доктор бејаше хтео да је навикне. Што се тиче Савинијена, њега је то жалостило. И зато бејаше доплаћивао радницима и тапетару, како Урсула не би нашла никакву разлику, бар у унутрашњости, између старе и нове собе. Али млада девојка, која је сву срећу црпла у Савинијеновим очима, показује тиху помиреност са судбином. И у овој прилици она очара своја два стара пријатеља и доказа им, по хиљадити пут, да је само душевне муке могу натерати да пати. Бол који јој беше изазвао губитак њеног кума био је врло дубок да би осећала горчину овог преокрета у богатству, који је ипак стварао нове препреке њеној удаји. Савинијенова туга, кад он виде да је доведена дотле, причини јој толико бола, да је била приморана да му каже на уво, излазећи из цркве оног јутра кад беше ушла у своју нову кућу:

— Нема љубави без стрпљења, чекаћемо!

Чим је попис био извршен, Масен, по савету Гупија кога тајна мржња према Минореу упути на њега, пошто се надао нечем више од рачуна овог зеленаша него од Зелијине опрезности, позва госпођу и господина де Портандиер да исплате дугове чији рок плаћања беше прошао. Стара госпођа је била запањена кад је добила позив да плати наследницима сто двадесет девет хиљада пет стотина седамнаест франака и педесет пет сантима у року од двадесет че-

тири сата, и интерес од дана узајмљивања, под претњом пописивања ствари. Позајмити ради исплаћивања, то је било немогуће. Савинијен оде да се посаветује са једним правозаступником у Фонтенблоу.

— Ви имате посла са рђавим људима који неће пристати на поравнање: њима је стало до тога да терају до краја, како би дошли до имања Бордијер, рече му он. Најбоље би било да ту продају сами извршите, како бисте избегли трошкове.

Ова тужна вест утуче стару Бретонку, којој син благо примети како би доктор Миноре, да је хтела за његовог живота да пристане на брак, дао своје имање Урсулиноме мужу. И данас би њихова кућа била богата уместо што је у беди. Иако је било изговорено без прекора, ово доказивање порази стару госпођу колико и помисао на скоро и насилно одузимање имовине. Чувши за ту несрећу, Урсула, која се тек беше опоравила од грознице и ударца који јој наследници бејаху нанели, би толико утучена да није била способна да мисли. Волети а не бити у стању помоћи ономе ко се воли, то је једна од најстрашних мука које могу да муче душу племенитих и финих жена.

— Хтела сам да купим кућу свог кума, али ћу купити кућу ваше мајке, рече му она.

— Је ли то могуће? одговори Савинијен. Ви сте малолетни и не можете продати своју ренту без формалности на које државни тужилац не би пристао. Уосталом, ми нећемо ни покушати да се одупремо. Цела варош гледа са задовољством пропадање једне племићке породице. Ови варошани су као пси кад им се подели утроба дивљачи. На сре-

ћу, остаје ми десет хиљада франака са којима ћу моћи да издржавам мајку до краја ових жалосних ствари. Најзад, попис ствари вашег кума није завршен: г. Бонгран се још нада да ће наћи штогод за вас. Он је изненађен као и ја што зна да сте без икаквог имања. Доктор је тако често говорио, било са њим било са мном, о лепој будућности коју вам је спремио, да ми нимало не разумемо овакав исход.

— Ах! рече она, нека ја само могу да купим библиотеку и намештај свог кума, како бих спречила да се не растуре или не оду у туђе руке, и ја сам задовољна својом судбином.

— Али ко зна колика је цена коју ће ови бесрамни наследници захтевати за оно што ви будете хтели да имате?

Од Монтаржија до Фонтенблоа говорило се само о Минореовим наследницима и о милиону који су они тражили; али ни најбрижљивија претраживања, извршена у кући после скидања печата, нису довела ни до каквог открића. Сто двадесет девет хиљада франака Портандиеровог дуга, петнаест хиљада франака прихода од ренте три од сто, које су тада вределе по седамдесет шест, и чија је укупна вредност била три стотине осамдесет хиљада франака, кућа која је била процењена на четрдесет хиљада франака и њен скупочени намештај, све је то износило око шест стотина хиљада франака, што је изгледало свима доста лепа накнада за губитак. Миноре преживе тада неколико тренутака великог неспокојства. Буживалка и Савинијен, који су и даље веровали, као и судија, да постоји некакав тестамент, долазили су после сваког заседања и питали Бонграну

о резултату истраживања. Пријатељ старога доктора узвикивао би понекад, у тренутку док би службене личности и наследници излазили: „Ја не разумем ништа!” Како су, за много површних људи, две стотине хиљада франака на сваког наследника сачињавали лепо паланачко богатство, никоме не паде на памет да се упита како је доктор могао да води своју кућу само са петнаест хиљада франака, пошто он беше оставио нетакнут интерес Портандиеровог дуга. Бонгран, Савинијен и парох често су постављали себи ово питање и, изражавајући га, натеривали више пута закупца поште да пребледи.

— Па ипак смо све добро претресли, они да би нашли новац, а ја тестамент у корист г. де Портандиера, рече мировни судија оног дана кад попис бејаше завршен. Растурали смо пепео, подизали мермерне плоче, пипали собне ципеле, бушили дрво кревета, празнили душеке, боли покриваче и ћебета, истресли његову перину, прегледали хартије комад по комад, фијоке, прекопавали земљиште подрума, и то сам их ја терао да праве ту пустош!

— Па шта мислите, упита свештеник.

— Тестамент је отстранио неко од наследника.

— А хартије од вредности?

— Тражите их! Снађите се у понашању тако подмуклих људи, тако препредених, таквих тврдица као Масен, као Кремијер! Будите начисто у богатству као што је Минореово, који прима две стотине хиљада франака наследства, који ће, кажу, да прода своје право закупца, своју кућу и свој удео у превозном друштву, за три стотине педесет хиљада франака!... Колике суме, не рачунајући уштеде од

његових тридесет и неколико хиљада франака прихода од земље... Јадни доктор!

— Биће да је тестамент сакривен у библиотеци, рече Савинијен.

— Зато ја и не одвраћам малу од куповине! Даније тога, зар не би била лудост пустити је да свој једини готов новац уложи у књиге које никад неће отворити?

Цела варош сматрала је да је докторова штићеница обезбеђена капиталима који се нигде не могу пронаћи; али кад се сазнало поуздано да њених хиљаду четири стотине франака прихода и њен део сачињавају све њено богатство, докторова кућа и намештај изазваше општу радозналост. Једни су мислили да ће се наћи новчанице сакривене у намештају; други, да их је старац потрпао у своје књиге. Зато је продаја пружила призор необичних мера предострожности предузетих од стране наследника. Дионис, који је вршио дужност извршитеља и проценио-теља, изјављивао је приликом именовања сваког предмета, да наследници мисле да продају само намештај али не и ону вредност која би могла да се налази у њему; затим, пре него што ће га предати, сви су га подвргавали похлепном испитивању, куцали и завлачили руке у њега; једном речи, пратили су га погледима оца који види свог сина да полази на пут у Индију.

— Ах, госпођице, рече запрепашћена Буживалка, вративши се са прве продаје, нећу више да идем. Г. Бонгран има право, ви не бисте могли да издржите такав призор. Све је у нeredу. Мувају се свуда као по улици, најлепши намештај служи за све, они

се пењу на њега, таква је збрка да ни квочка не би пронашла своје пилиће! Човек би помислио да је пожар. Ствари су у дворишту, ормани отворени, у њима нема ничега! Ох, јадни добри човек, добро је урадио што је умро, јер би га ова продаја убила.

Бонгран, који је за Урсулин рачун куповао намештај који је покојник волео, а који је могао да украси њену малу кућу, не дође на продају библиотеке. Лукавији од наследника, чија би грамзивост могла учинити да сувише скупо плати књиге, он бејаше издао налог једном антиквару из Мелена, који беше нарочито због тога дошао у Немур и успео да откупи већ више ствари. Пошто су наследници били неповерљиви, из библиотеке је била продавана књига по књига. Три хиљаде свезака биле су прегледане, претресене једна за другом; држали су их за корице и махали њима како би испале хартије које су могле бити сакривене унутра; најзад испитивали су корице и чисте листове на почетку и на крају књиге. Целокупна сума од лицитације достиже, за Урсулу, око шест хиљада пет стотина франака, а то је била половина њеног потраживања од заоставштине докторове. Полице су биле предате тек пошто их је брижљиво испитао један столар чувен због израде тајних преграда, позван из Париза. А кад мировни судија нареди да се полице и књиге пренесу у кућу госпођице Мируе, код наследника се појавише нејасне стрепње, које ишчезоше доцније кад она остаде исто тако сиромашна као и раније. Миноре купи кућу свог стрица, чију цену његови санаследници попеше до педесет хиљада, уображавајући да се сопственик поште нада да нађе благо у зидовима.

Зато су услови за купца садржавали ограничења у том погледу. Петнаест дана после рашчишћавања наследства, Миноре продаде своју поштанску станицу и све зграде сину једног богатог закупца имања и усели се у кућу свог стрица, где потроши знатне суме на њено намештање и поправке. Тако Миноре сам себе осуди на то да живи на неколико корачаји од Урсуле.

— Надам се, беше он рекао код Диониса оног дана кад су Савинијен и његова мати били позвани да испуне обавезу, да ћемо ускоро бити ослобођени ових ситних племића. А друге ћемо отерати доцније.

— Стара племићка, одговори му Гупиј, неће хтећи да буде сведок своје пропасти; она ће отићи да умре у Бретањи, где ће наћи без сумње неку жену за свог сина.

— Не верујем, одговори бележник који, тог јутра, беше написао уговор о Бонграновим куповинама. Урсула је управо купила кућу удовице Ришар.

— Та проклета стока не зна шта да измисли како би нас мучила! врло неопрезно узвикну Миноре.

— А шта вам то смета што она живи у Немуру? упита Гупиј, изненађен изражавањем непријатности које се отрже глупоме цину.

— Ви не знате, одговори он поцрвенивши као булка, да је мој син учинио глупост да се заљуби у њу. Зато бих ја радо дао и сто златника само да Урсула оде из Немура.

По том првом узбуђењу свако разуме колико је Урсула, иако сирота и помирена са судбином, имала да смета богатоме Минореу. Трзавице око наследства које је имало да се пречисти, продаја његових

зграда и трчање изазвано необичним пословима, пирке са женом око најмањих ситница и куповина докторове куће, где је Зелија хтела да живи удобно у интересу свог сина, — сав тај калабалук, који је био у великој супротности са тишином његовог обичног живота, спречавала је крупног Минореа да мисли на своју жртву. Али неколико дана после његовог усељавања у Грађанску улицу, половином месеца маја, при повратку из једне шетње, он чу свирање клавира, виде Буживалку како седи покрај прозора као змај који чува своје благо, и наједном зачу у себи један непријатан глас.

Објаснити зашто је једном човеку као што је био Миноре одмах постало неподношљиво да види Урсину, која није ни слутила крађу извршену на њену штету; како га је призор ове узвишености карактера у несрећи надахнуо жељом да ту младу девојку отера из вароши; како је та жеља узела сразмере мржње и страсти — то би значило можда писати читаву једну расправу о моралу. Можда он није сматрао да је законити притежалац оних тридесет шест хиљада франака прихода све дотле док се она, којој они припадају, налази на два корака од њега. Можда је нејасно помишљао на неку случајност која ће открити његову крађу, докле год буду ту они које је он опљачкао. Можда је у овој тако рећи простој, скоро грубој природи, а која дотле беше чинила само оно што закон одобрава, Урсулино присуство будило грижу савести. Можда га је ова грижа савести мучила утолико више што је имао више имања до кога је дошао законитим путем. Без сумње, он приписиваше ова стања своје савести једино Урсу-

лином присуству, уображавајући да ће, ако младе девојке нестане, и ови непријатни немири ишчезнути. Најзад, можда злочин има своју науку о завршавању. Почетак зла тражи и свој крај, прва рана тражи ударац коју убија. Можда крађа неизбежно води убиству. Миноре беше извршио крађу без и најмањег размишљања, тако су догађаји ишли брзо један за другим: размишљање је дошло тек после. Дакле ако сте добро схватили израз лица и изглед овог човека, разумећете необичан утисак који је морала да произведе једна мисао. Грижа савести је више него мисао, она произилази из осећања које се не сакрива колико ни љубав, а које има своју моћ. Али као што Миноре није нимало размишљао кад се дочепао богатства намењеног Урсули, тако је он несвесно хтео и да је отера из Немура кад је осетио да га вређа призор ове преварене невиности. Глуп као што је био, он уопште није ни помишљао на последице, ишао је из опасности у опасност, гоњен својим лакомим нагоном, као звер која не предвиђа ниједно ловчево лукавство и која се ослања на своју брзину и снагу. Ускоро, богати варошани који су се скупљали код Диониса приметише промену у опхођењу и држању овог човека који је некад био без брига.

— Ја не знам шта је Минореу, он је сав буди *Бог с нама!* говорила је његова жена; јер он беше одлучио да сакрије од ње своје одважно дело.

Цео свет објашњаваше Минореове бриге — јер мисао на овом лицу личила је на бригу — тиме што потпуно беше престао да се чиме бави, наглим преласком из радног у мирни живот. Док је Миноре смишљао да убије живот у Урсули, Буживалка није

пропуштала ниједан дан а да својој кћери по млеку не помене богатство које би она требало да има, или да не пореди њену бедну судбину са оном коју јој је покојни господин намењивао, а о којој је говорио и њој, Буживалки.

— Најзад, говораше она, то што ја кажем није из интереса, али зар покојни господин, добар као што је био, не би и мени штогод оставио?...

— Нисам ли ту ја? одговарала је Урсула забрањујући Буживалки да јој проговори иједну реч о томе.

Она није хтела користољубивим мислима да упрља пуне љубави, тужне и драге успомене које су пратиле племенити лик старога доктора, чија је једна скица, коју беше израдио њен учитељ цртања црном и белом писаљком, украшавала њен мали салон. Пошто је имала свежу и лепу машту, изглед овог цртежа био јој је довољан да увек види свог кума, на кога је мислила без престанка, нарочито окружена предметима које је он волео: његовом великом наслоњачом *à la duchesse*, намештајем из његове собе за рад и његовим триктраком, као и клавиром који јој он бејаше поклонио. Два стара пријатеља који јој бејаху остали, парох Шапрон и г. Бонгран, једине личности које је хтела да прима, били су, усред ових ствари, које је она својом жалошћу скоро оживљавала, као две живе успомене њеног прошлог живота, за који она привеза своју садашњост љубављу коју њен кум беше благословио. Ускоро, сета њених мисли, неприметно ублажена, пренесе се тако рећи на њен живот и неисказаном складношћу повеза све ове ствари: то беху јединствена чистоћа, најтачнија симетри-

ја у распореду намештаја, неколико цветова које јој Савинијен даваше свакога дана, лепе ситнице, мир који су девојчине навике преносиле на ствари и који њен стан учини пријатним. После ручка и после службе она је настављала са учењем и са певањем. Затим би везла, седећи крај прозора са улице. У четири сата, Савинијен, враћајући се из шетње коју је чинио ма по каквом времену, наилазио је на отворен прозор и седао на спољну ивицу прозора да једно пола сата поразговара са њом. Увече, свештеник и судија долазили су да је посете, али она никад није хтела да и Савинијен дође са њима. Најзад, она не пристаде на предлог госпође де Портандиер, коју њен син беше наговорио да Урсулу прими код себе. Млада девојка и Буживалка живеле су, уосталом, са највећом штедњом: нису трошиле, укупно, више од шездесет франака месечно. Стара дадиља била је неуморна: она је прала и глачала рубље, кувала је само двапут недељно, чувала скувано месо које су госпођица и служавка јеле хладно; јер Урсула је хтела да заштеди седам стотина франака годишње како би исплатила своју кућу. Овај строги начин живота, ова скромност и њена помиреност са сиромаштвом и немањем, док је раније живела у луксузу кад су и њене најмање ћуди биле задовољаване, све то постиже успеха код неких лица. Урсула доби тиме да је поштују и да је не излажу никаквом оговарању. Уосталом, пошто су били задовољени, наследници јој признадоше њене заслуге. Савинијен се дивио овој јачини карактера код једне тако младе девојке. С времена на време, при изласку из цркве, госпођа де Портандиер упутила би Урсули по неку благона-

клону реч; она је двапут позва и на вечеру и дође сама по њу. Ако то још није била срећа, бар беше мир. Али један успех, којим мировни судија показа своје старо адвокатско знање, учини да опет почну прогањања која су била потајна и неостварена, а која је Миноре смишљао против Урсуле. Чим су сви послови око наследства били довршени, мировни судија, на Урсулино преклињање, узе у своје руке ствар Портандиерових и обећа јој да ће их извући из неприлике; али, одлазећи старој госпођи, чије га је противљење Урсулиној срећи доводило до беса, он јој даде на знање да се посвећује њеним интересима једино зато да би учинио по вољи госпођици Мируе. Он изабра за адвоката Портандиерових једног од својих негдашњих писара из Фонтенблоа, а сам састави молбу за поништење парнице. Хтео је да искористи размак времена између поништења и новог покретања парнице од стране Масена, да би обновио уговор о закупу од шест хиљада франака, извукао од закупаца *поклон* и унапред закупнину за последњу годину. Отада, партија виста се настави, код госпође де Портандиер, између њега, свештеника, Савинијена и Урсуле, коју су Бонгран и Шапрон сваке вечери овамо доводили и враћали кући. У јуну, Бонгран успе да се изрекне поништење парнице коју Масен беше повео против Портандиерових. Он одмах потписа нов уговор о закупу, доби од закупца тридесет две хиљаде франака и кирију од шест хиљада франака за осамнаест година; затим, увече, пре него што ће ове спекулације да се рашчучују, он оде Зелији, за коју је знао да је у недоумици у

шта да уложи свој новац, и предложи јој да купи Бордијер за две стотине двадесет хиљада франака.

— Ја бих одмах направио посао, рече Миноре, кад бих знао да ће Портандиерови отићи да живе где на другом месту.

— Али зашто? упита судија.

— Ми хоћемо да будемо без племића у Немуру.

— Мени се чини да сам чуо од старе госпође, да ће она, ако се њене ствари доведу у ред, моћи да живи само у Бретањи са оним што јој остане. Она говори да прода своју кућу.

— Па лепо, продајте ми је, рече Миноре.

— Али ти говориш као да си ти господар, рече Зелија. Шта ћеш да радиш са две куће?

— Ако вечерас не закључим са вама куповину Бордијера, настави судија, дознаће се за наш уговор о закупу, нас ће опет узабранити кроз три дана и ја ћу пропустити ово рашчишћавање до кога ми је стало. И зато одмах идем у Мелен где ће ми закупци које тамо познајем купити Бордијер затворених очију. Ви ћете тако пропустити прилику да уложите капитал у имање које ће вам доносити три од сто на земљишту Рувра.

— Па лепо, зашто сте дошли к нама? упита Зелија.

— Зато што ви имате новаца, док ће мојим негдашњим клијентима требати неколико дана да би ми избљували сто двадесет девет хиљада франака. Не желим тешкоће.

— Нека она напусти Немур и ја вам их дајем, рече опет Миноре.

— Ви разумете да ја не могу да обавезујем вољу Портандиерових, одговори Бонгран; али сам сигуран да они неће остати у Немуру.

После тог уверавања, Миноре, кога Зелија уосталом беше гурнула лактом, обећа новац за исплаћивање дуга Портандиерових који је улазио у састав докторове заоставштине. Уговор о продаји прође тада кроз Дионисову канцеларију и срећни судија назначи у њему да Миноре прима услове новог уговора о закупу, док овај и Зелија приметише мало доцкан губитак последње године исплаћене унапред. При крају јуна, Бонгран донесе госпођи де Портандиер рачун о њеној имовини, која је износила сто двадесет девет хиљада франака, наговарајући је да их уложи у државне хартије од пет по сто, које ће јој дати шест хиљада франака прихода, додајући им Савинијенових десет хиљада франака. И тако, уместо да изгуби од својих прихода, стара госпођа доби две хиљаде франака прихода при исплати дуга. Породица де Портандиер остаде дакле у Немуру.

Миноре поверова да је изигран, као да је мировни судија морао знати да му је Урсулино присуство неподношљиво, и у њему се заче јака жеља за осветом која повећа његову мржњу против његове жртве. Тада поче тајни, али по својим последицама страшни, сукоб између два осећања, између овога које је гонило Минореа да отера Урсулу из Немура, и онога који даваше Урсули снаге да поднесе прогањања чији се узрок једно извесно време није могао прозрети: чудно и необично стање, према коме су се сви ранији догађаји кретали, које беху припремали и коме служе као предговор.

Госпођа Миноре, којој муж беше поклонио сребрно посуђе и потпуни прибор за сто у вредности око двадесет хиљада франака, приређивала је раскошну вечеру сваке недеље, јер то је био дан кад је њен син заступник доводио по неког пријатеља из Фонтенблоа. За ове раскошне вечере Зелија би наручивала по какву реткост из Париза, приморавајући тако и бележника Диониса да подржава њену раскош. Гупиј, кога су се Минореови трудили да отерају из свог друштва као извикану личност која је прљала њихов сјај, беше позван тек крајем јула, месец дана после ступања у грађански живот којим су живели негдашњи закупци поште. Главни писар, који већ беше осетио тај срачунати заборав, био је принуђен да каже *ви* Дезиреу, који, откако је вршио своју дужност, беше имао озбиљан и надувен израз чак и кад је у својој породици.

— Ви се дакле не сећате више Естере, кад волите толико госпођицу Миреу? упита Гупиј заступника.

— Пре свега Естера је умрла, господине. А затим, ја никад нисам ни мислио на Урсулу, одговори заступник.

— Па лепо, а шта сте ми ви говорили, тата Миноре? узвикну безобразно Гупиј.

Миноре, ухваћен у лажи од стране једног тако опасног човека, изгубио би присуство духа да није било намере ради које беше и позвао Гупија на вечеру, сећајући се да је писар некад учинио предлог да спречи брак између Урсуле и младог Портандиера. Уместо одговора, он нагло поведе писара у дно свог врта.

— Вама је ускоро двадесет осам година, драги мој, рече му он, а ја вас још не видим на путу богатства. Ја вам желим добра, јер, најзад, ви сте били друг мога сина. Слушајте ме: ако наговорите малу Мируе, која уосталом има четрдесет хиљада франака, да постане ваша жена, даћу вам средства да купите бележничку канцеларију у Орлеану, тако сигурно као што се зовем Миноре.

— Не, рече Гупиј, нећу бити довољно истакнут; него у Монтаржију...

— Не, одврати Миноре, него у Сансу...

— Па добро, у Сансу! узвикну одвратни писар. Тамо је надбискуп, а ја не мрзим побожне крајеве: са мало лицемерства човек се боље пробије. Уосталом мала је побожна, она ће тамо успети.

— Наравно, настави Миноре, да ја дајем сто хиљада франака тек приликом венчања наше рођаке, којој хоћу да обезбедим живот из поштовања према покојном стрицу.

— А што не мало и према мени? рече пакосно Гупиј, слутећи неку тајну у Минореовом понашању. Зар немате да захвалите мојим обавештењима што сте могли да накупите двадесет четири хиљаде франака прихода од једног земљишта које није пресечено туђим, око замка Рувра? Са вашим ливадама и вашом воденицом које су са друге стране Лоена, ви бисте ту додали шеснаест хиљада франака! Слушајте, дебели чико, хоћете ли да играмо отвореним картама?

— Добро.

— Е лепо, да бих вам дао да осетите моје зубе, ја сам припремао за Масена куповину Рувра, са ње-

говим парковима, вртovima, ловиштима, и његовом шумом.

— Усуди се само! рече Зелија упадајући у разговор.

— Па лепо, рече Гупиј, добацујући јој змијски поглед, ако ја то хоћу, сутра ће Масен све то имати за две стотине хиљада франака.

— Остави нас, жено, рече тада цин узимајући Зелију под руку и одводећи је, ја се разумем са њим... Ми смо имали толико послова, настави Миноре враћајући се Гупију, да нисмо могли да мислимо на вас; али ја рачунам на ваше пријатељство да нам прибавите Рувр.

— Негдашњи маркизат, рече Гупиј пакосно, и који би ускоро у вашим рукама значио педесет хиљада франака прихода, више од два милиона према цени коју имају имања.

— А наш би се заступник оженио тада ћерком неког маршала Француске или наследником неке старе породице која би га изгурала до суда у Паризу, рече Миноре отварајући своју широку бурмутицу и нудећи Гупија бурмутом.

— Дакле, ми играмо отвореним картама? узвикну Гупиј отресајући прсте.

Миноре стеже руке Гупију и одговори му:

— Часна реч!

Као сви лукави људи, писар поверова, на срећу за Минореа, да је његова женидба са Урсулом била само изговор да се помире са њим, откако им је он стављао насупрот Масена.

— Није он тај који је пронашао ову крупну лаж, помисли он, познајем ја своју Зелију, она му је од-

редила улогу. Врага! пустимо низ воду Масена. Пре него што прођу три године, ја ћу бити сански посланик.

Приметивши тада Бонграна који је ишао на свој вист преко пута, он јурну на улицу.

— Ви се много старате о Урсули Мируе, мој драги господине Бонгрane, рече му он, и не можете бити равнодушни према њеној будућности. Могло би овако да буде: да се уда за једног бележника чија ће канцеларија бити у неком среском месту. Овај бележник, који ће неминовно бити посланик кроз три године, признао би јој сто хиљада франака мираза.

— Има она боље, рече Бонгран суво. Госпођа де Портандиер не осећа се добро после својих несрећа; колико јуче, она је била ужасно промењена, убија је туга; Савинијену остаје шест хиљада франака прихода, Урсула има четрдесет хиљада, ја ћу њиховим капиталима подићи вредност на Масенов начин, али поштено, и кроз десет година они ће имати мало богатство.

— Савинијен би учинио глупост; он може да се ожени кад год хоће госпођицом ди Рувр, јединицом којој стриц и тетка хоће да оставе два дивна наследства.

— Када волимо, онда збогом опрезности, казао је Лафонтен. Али ко је тај ваш бележник, најзад?... упита Бонгран из радозналости.

— Ја, одговори Гупиј.

Судија уздрхта.

— Ви? упита он не кријући своје гађење.

— Лепо, слуга сам покоран, господине, одговори Гупиј добацујући му поглед пун жучи, мржње и изазивања.

— Хоћете ли да будете жена једног бележника који би вам признао сто хиљада франака мираза? узвикну Бонгран улазећи у мали салон и обраћајући се Урсули која је седела поред госпође де Портандиер.

Исто узбуђење натера Урсулу и Савинијену да уздрхте и да се погледају: она смешећи се, он не усуђујући се да изгледа забринут.

— Ја нисам господар својих дела, одговори Урсула пружајући руку Савинијену тако да стара мати није могла да види овај покрет.

— Зато сам ја и одбио и не питајући вас.

— А зашто? рече госпођа де Портандиер. Чини ми се, драго дете, да је то леп положај бити бележник.

— Ја више волим своју тиху беду, одговори она, јер, према ономе што сам имала да очекујем од живота, то је богатство за мене. Уосталом, моја дадиља поштеђује ме од многих брига и ја нећу да дајем садашњост, која ми се допада, за једну непознату будућност.

Сутрадан, пошта усу у два срца отров двају анонимних писама: једно је било за госпођу де Портандиер, друго за Урсулу. Ево онога које је примила стара госпођа:

„Ви волите свога сина, хоћете да га ожените онако како то изискује име које он носи, а помажете

његову пролазну љубав према једној славољубивој девојци без имања, примајући у своју кућу једну Урсулу, кћер војног капелника; а могли бисте да га ожените госпођицом ди Рувр, чији ујак г. маркиз де Ронкрол и стриц г. витез ди Рувр, сваки са тридесет хиљада франака прихода, имају намеру да својој рођаци уговором завештају имање, како не би допустили да припадне оном старом лудаку г. ди Рувру који једе све. Госпођа де Серизи, тетка Клементине ди Рувр, чији је једини син погинуо у походу на Алжир, без сумње да ће усвојити своју сестричину. Неко ко вам жели добра мисли да зна да би Савинијен био примљен."

Ево писма за Урсулу:

"Драга Урсула, постоји у Немуру један млади човек који вас обожава; он не може да вас види како радите поред свог прозора без узбуђења која му доказују да је његова љубав вечна. Тај млади човек има гвоздену вољу и истрајност које се ничег не плаше: зато примите повољно његову љубав, јер она има само чисте намере и понизно проси вашу руку, у жељи да вас усређи. Његово богатство, иако већ пристојно, није ништа кад се упоређи са оним које ће вам створити кад будете његова жена. Једног дана бићете примљени у двор као министарска жена и једна од првих у земљи. Како вас он види сваког дана, али тако да га ви не можете видети, ставите на свој прозор једну од Буживалкиних саксија са каранфилима и тако ћете му рећи да може да дође."

Урсула спали ово писмо и не говорећи Савинијену о њему. Два дана доцније, она прими и друго, овако састављено:

"Ви сте погрешили, драга Урсула, што нисте одговорили ономе који вас воли више него свој живот. Ви мислите да ћете се удати за Савинијена; ви се необично варате. До тог брака неће доћи. Госпођа де Портандиер, која вас више неће примати у своју кућу, и поред своје слабости иде јутрос у Рувр, пешице, да за Савинијена запроси руку госпођице ди Рувр. Савинијен ће најзад попустити. Шта може да примети? Госпођичин ујак и стриц обезбеђују јој своје имање уговором. Оно износи на шездесет хиљада франака прихода."

Ово писмо направи пустош по Урсулином срцу, упознавајући је са мучењима љубоморе, дотле непознатом патњом која, у овој тако богато обдареној природи, тако приступачној болу, покри тугом садашњост, будућност па и саму прошлост. Од оног тренутка кад беше примила ово кобно писмо, она остаде у докторовој наслоњачи, са погледом управљеним у празан простор, задубена у болно сањање. У тренутку осети како је смртна хладноћа заменила топлину лепог живота. На жалост, у ствари то беше и горе: то беше сурово буђење мртвих који су дознали да нема Бога, ремек-дело оног чудноватог генија који се зове Жан-Пол. Четири пута Буживалка покуша да наговори Урсулу да руча, али виде како она само узе и остави хлеб не могавши да га принесе устима. Кад је хтела да покуша са

неким саветом, Урсула јој одговори покретом руке и избаци једно „пст!“ исто толико деспотско колико је њена реч дотле била блага. Буживалка, која је пазила на своју госпођицу кроз стаклена врата између соба, виде је час црвену као да је у грозници, час модру као да је језа долазила за грозницом. Ово стање се погорша око четири сата, када се Урсула сваког часа дизала да види иде ли Савинијен, и када Савинијен није долазио. Љубомора и сумња одузимају стид љубави. Урсула, која дотле не би себи допустила ниједан покрет по коме би могла да се позна њена љубав, метну шешир, узе своју малу мараму и истрча у ходник да пође у сусрет Савинијену; али оно још мало преосталог стида врати је натраг у салон. Ту она плакаше. Кад се парох појави увече, јадна дадиља заустави га на прагу.

— Ах, господине попо, ја не знам шта је госпођици; она...

— Ја знам, одговори тужно свештеник ућуткујући тако поплашену дадиљу.

Шапрон исприча тада Урсули оно што се она није усуђивала да провери: госпођа де Портандиер беше отишла на ручак у Рувр.

— А Савинијен?

— И он.

Кроз њено тело прође лако нервозно дрхтање од кога и Шапрон уздрхта као да се у њега испразнила лајденска боца; шта више, узбуђење које он осети није се стишавало.

— И тако вечерас нећемо ићи њеној кући, рече парох; али, дете моје, од вас ће бити паметно да тамо више не одлазите. Стара госпођа могла би вас

дочекати на начин који би увредио ваш понос. Ми који смо је довели дотле да слуша кад се говори о вашој удаји, ми не знамо с које стране дува ветар који је њу за тренутак изменио.

— Ја сам спремна на све и ништа ме више не може да зачуди, рече Урсула убеђено. У оваквим крајностима, човек осећа велику утеху што зна да није увредио Бога.

— Покорите се, драга моја кћери, не испитујући никад путеве Провиђења, рече свештеник.

— Ја не бих хтела неправедно да сумњичим карактер г. де Портандиера...

— Зашто не кажете више Савинијена? упита парох, који примети мало горчине у њеном гласу.

— Мог драгог Савинијена, настави она плачући и јецајући. Да, добри мој пријатељу, један глас ми још довикује да је он по срцу исто тако племенит као и по крви. Не само да ми је признао да воли једино мене, већ ми је то доказао бескрајним пажњама и јуначки уздржавајући своју жарку љубав. Наравно, кад је прихватио руку коју сам му пружила онда кад ми је г. Бонгран предлагао оног бележника за мужа, заклињем вам се да сам му је пружила први пут. Ако је отпочео шалом, добацујући ми пољубац преко улице, отада, ви то знате, ова љубав никад није прешла ни најуже границе; али ја могу да кажем вама, који читате у мојој души, осим у оном куту који могу да посматрају само анђели, да је то осећање код мене почетак многих заслуга: оно је учинило да прихватим своју беду, оно је може бити ублажило горчину непоправимог губитка за који има више туге у мом оделу него у

мојој души. О, погрешила сам! Јесте, љубав је била јача у мени него захвалност према мом куму, и Бог ми се осветио. Шта ћете! Поштовала сам у себи Савинијенову жену; била сам сувише поносита, а можда је то она гордост коју Бог кажњава. Једино Бог, као што сте ми рекли, треба да буде почетак и крај наших дела.

Парох се разнежи видећи сузе које су се котрљале по овом већ побледелом лицу. Уколико је пре безбедност јадне девојке била већа, утолико је сад ниже падала.

— Али, рече она, настављајући, пошто сам поново сироче, ја ћу знати да се управљам како треба. На-послетку, смем ли да будем камен о врату онога кога волим? Шта ће он овде? Ко сам ја, да полажем право на њега? Зар ја, уосталом, не осећам према њему тако божанствену љубав, да она води до потпуног жртвовања моје среће, мојих нада?... А ви знате да сам ја себи често пребацивала што моја љубав почива на једном гробу, што сам знала да се мора одложити до смрти ове старе госпође. Ако нека друга учини Савинијена богатим и срећним, мени управо остаје довољно да дарујем манастир у који ћу одмах ступити. У женином срцу не сме да буду две љубави, као што нема ни на небу два господара. Манастирски живот биће привлачан за мене.

— Он није могао пустити мајку да сама иде у Рувр, благо примети свештеник.

— Не говоримо више о томе, драги господине Шапроне; ја ћу му вечерас писати и вратићу му

његову слободу. Очарана сам што ћу имати да за-творим прозоре овог салона.

И она обавести старца о анонимним писмима, рекавши му да неће допустити да је прогања њен непознати љубавник.

— Ах, па једно анонимно писмо, упућено госпођи де Портандиер, и натерало је старицу да иде у Рувр? узвикну парох. Вас без сумње прогањају рђави људи.

— А зашто? Ни Савинијен ни ја никоме нисмо учинили зло, ничији више интерес овде не штетимо.

— Најзад, дете моје ми ћемо искористити ову буру која растерује наше друштво, да бисмо средили библиотеку нашег доброг пријатеља. Књиге леже на гомили; Бонгран и ја уредићемо их, јер мислимо да почнемо истраживања по њима. Имајте поверења у Бога; али мислите исто тако да у мировном судији и мени имате два одана пријатеља.

— То је много, рече она пратећи свештеника до капије, истежући врат као птица која извирује из гнезда, надајући се још да ће угледати Савинијена.

Тог тренутка, Миноре и Гупиј, враћајући се из једне шетње по ливадама, зауставише се у пролазу и докторов наследник рече Урсули:

— Шта је вама, драга рођако? јер ми смо још увек рођаци, зар не? Изгледате ми тако промењени.

Гупиј бацаше на Урсулу тако ватрене погледе, да се она поплаши и уђе не рекавши ништа.

— До виђења, рече Миноре пароху.

— Госпођица Мируе има право што не разговара

са људима пред својом капијом; она је сувише млада...

— О, рече Гупиј, ви морате знати да она није без удварача.

Свештеник се нагло опрости и брзим корацима упути према Грађанској улици.

— Па? рече главни писар Минореу. Упалило! Она је бледа као смрт; али неће проћи ни петнаест дана, а она ће отићи из вароши. Видећете.

— Боље је имати вас за пријатеља, него за непријатеља! узвикну Миноре, поплашивши се од свирепог погледа који даде Гупијевом лицу демонски израз који има Гетеов Мефисто на слици Жозефа Бридоа.

— И ја мислим тако, одговори Гупиј. Ако се не уда за мене, натераћу је да цркне од бола.

— Учини то, мали, и ја ти дајем новац да будеш бележник у Паризу. Тада ћеш моћи да се ожениш богато...

— Јадна девојка! А шта вам је она урадила? упита зачуђени писар.

— Довде ми је дошла! рече Миноре грубо.

— Чекајте до понедељника и тада ћете видети како ћу јој се попети на врат, настави Гупиј, проучавајући израз лица негдашњег закупца поште.

Сутрадан, стара Буживалка оде Савинијену и рече пружајући му једно писмо:

— Ја не знам шта вам драго дете пише; али она је јутрос као мртва.

Ко не би замислио патње које у току ноћи беху намучиле Урсулу, кад прочита ово писмо Савинијену?

„Драги мој Савинијене, рекли су ми да ваша мајка хоће да вас ожени госпођицом де Рувр, а можда има и право. Ви се налазите између једног скоро бедног и другог раскошног живота, између изабранице вашег срца и жене из отменог друштва, између покорности према својој мајци и вашег избора, јер ја још увек верујем да сте мене изабрали. Савинијене, ако треба да донесете какву одлуку, ја желим да то учините потпуно слободно: враћам вам реч коју сте дали не мени него себи самом једног тренутка који се неће никад избрисати у мом сећању и који је био, као и сви дани који су протекли од тада, анђеоски чист и благ. Ова успомена ми је довољна за цео живот. Ако останете при својој заклетви, једна мрачна и страшна мисао мутила би будуће моје блаженство. Усред наше немаштине, коју смо тако весело данас прихватили, могли бисте помишљати доцније да би друкчије било са вама да сте се покоравали друштвеним законима. Кад бисте ви били човек способан да искаже ту мисао, она би била за мене осуда на болну смрт; а кад ми је не бисте рекли, ја бих сумњичила и најмање облаке који покрију ваше чело. Драги Савинијене, ја сам вас увек волела више него све на свету. Ја сам то могла, пошто ми је кум говорио, иако љубоморан: „Воли га, кћери! Ви ћете једног дана сигурно припадати једно другом.” Кад сам одлазила у Париз, волела сам вас безнадежно, и то осећање било ми је довољно. Не знам да ли могу да се вратим у то стање, али ћу покушати. Шта смо ми овог часа уосталом? Брат и сестра. Останимо то. Ожените се том срећном девојком, којој

ће пасти у део радост да вашем имену поврати сјај који оно мора да има, а који бих ја умањила, према мишљењу ваше мајке. Никад нећете чути да се говори о мени. Свет ће вам дати за право. А ја вас никад нећу прекоревати, увек ћу вас волети. И зато, збогом.”

— Чекајте! узвикну племић.

Он даде знак Буживалки да седне и на брзу руку написа ово неколико речи:

„Драга моја Урсула, ваше ми писмо цепа срце зато што сте без потребе нанели себи много бола, и што су наша срца престала да се разумеју. Ако још нисте моја жена, то је зато што не могу да се венчам без пристанка своје мајке. Најзад, осам хиљада франака прихода у једној лепој пољској кућици, на обали Лоена, зар то није богатство? Ми смо срачунали да ћемо, имајући Буживалку, уштеђивати пет хиљада франака годишње! Ви сте ми допустили, једне вечери у врту свог кума, да вас сматрам својом вереницом, и ви не можете сами да раскинете везе које су наше заједничке. Је ли потребно да вам кажем да сам јуче јасно рекао господину ди Рувр да, кад бих био слободан, никад не бих желео да примим своју срећу од једне младе личности која би ми била непозната? Моја мајка неће више да вас види, ја губим срећу наших вечери, али немојте ми ускраћивати онај кратки час разговора на нашем прозору... До виђења довече. Ништа нас не може раставити.”

— Идите, стара. Она не треба да буде забринута ниједан тренутак више...

После подне у четири часа, при повратку из шетње коју је намерно чинио сваког дана да би прошао испред Урсулине куће, Савинијен нађе своју драгу мало бледу услед тако изненадних потреса.

— Чини ми се да досада нисам знала колико је задовољство видети вас, рече му она.

— Ви сте ми рекли, одговори Савинијен смешећи се, јер ја се сећам свих ваших речи: „Нема љубави без стрпљења, чекаћу!” Зар сте ви, драго дете, одвојили љубав од вере?... Ах, ево краја нашим препиркама. Ви сте тврдили да ме волите више него ја вас. Јесам ли ја икад сумњао у вас? упита је он пружајући јој киту пољског цвећа чији је распоред изражавао његову мисао.

— Ви немате никаквог разлога да сумњате у мене, одговори она. Уосталом, ви и не знате све, додаде узбуђеним гласом.

Она беше наредила да се више не примају од поште писма за њу. Али, ма да она није могла да погоди какве су мађије ту ствар омогућиле, неколико тренутака по одласку Савинијеновом, кога је посматрала док је скретао из Грађанске у Главну улицу, она нађе на својој наслоњачи једну хартију на којој је писало: *Стрепите! Презрени љубавник постаће гори од тигра.* И поред Савинијеновог преклињања, она није хтела, из опрезности, да му повери страшну тајну свог страха. Неисказано задовољство што види Савинијена, пошто је веровала да је изгубљен, могло је једино учинити да она заборава самртну језу која је беше обузела. Очеки-

вати једну неодређену несрећу, то значи ужасно мучење за свакога. Патња добија тада сразмере оног непознатог што је без сумње бесконачност душе. Али, за Урсалу то беше највећи бол. Она се ужасно трзала при најмањем шуму, плашила се тишине, сумњичила је зидове да су саучесници. Најзад и њен блажени сан беше помућен. Гупиј, не знајући ништа о овој природи нежној као цвет, беше пронашао, по нагону рђавог човека, отров од кога је имала да увене, да угине. Међутим, сутрашњи дан прође без изненађења. Урсула је дуго свирала у клавир, легла скоро умирена и сањива. Око поноћи, њу пробуди свирање кларинета, обое, флауте, рога, тромбона, басона, зурле и троугаоника. Сви суседи бејаху на прозорима. Јадно дете, већ поплашено видећи свет на улици, осети један страشان удар у срце чувши неки промукли и одвратни мушки глас који викну:

— У част лепе Урсуле Мире, од стране њеног љубавника!

Сутрадан, у недељу, цела је варош причала о томе и Урсула, кад је улазила у цркву и излазила из ње, виде на тргу велике гомиле које су о њој разговарале и показивале одвратну радозналост. Ноћно свирање дрешило је све језике и свако се губио у претпоставкама. Урсула се врати кући више мртва него жива и не изиђе више, а свештеник је посаветова да код куће прочита своју вечерњу молитву. Вративши се, она нађе, у ходнику попличаном циглама који је водио из улице у двориште, једно писмо убачено испод врата; она га подиже и прочита, гоњена жељом да у њему нађе какво објашњење. И нај-

неосетљивија бића могу погодити шта је она морала да осети читајући ове страшне редове:

„Помирите се са тим да постанете моја жена, богата и обожавана. Ја вас хоћу. Ако вас не будем имао живу, имаћу вас мртву. Припишите своме одбијању несреће које ће постићи само вас.

„Онај који вас воли и чија ћете бити једног дана.”

Чудна ствар! У тренутку кад блага и нежна жртва ових сплетака беше клонула као откинати цвет, госпођице Масен, Дионис и Кремијер завиделе су њеној судбини.

— Она је заиста срећна, говориле су оне. О њој се говори, угађа јој се, отимају се око ње! Серенада је била дивна, како изгледа! Био је чак и један рог!

— А шта је то рог?

— Један нови музички инструмент, ево оволико велики, говорила је Анжелина Кремијер Памели Масен.

Већ ујутру, Савинијен беше ишао у Фонтенбло да би дознао ко је поручио свираче из пука који је тамо боравио; али како је било по два човека за сваки инструмент, било је немогуће познати оне који су ишли у Немур. Пуковник забрани свирачима да без његове дозволе свирају код приватних лица. Племић се нађе и са државним тужиоцем, Урсулиним старатељем, и објасни му колику опасност претстављају овакви призори по једну тако нежну и слабу девојку, молећи га да потражи виновника ове серенаде средствима којима суд располаже. После

три дана, усред ноћи, три виолине, флаута, гитар и обоа приредише и другу серенаду. Овог пута свирачи побегоше према Монтаржију, где се тада налазило једно путујуће позориште. Један пискав и сладуњав глас беше узвикнуо између две мелодије:

— У част кћери војног капелника Мируеа!

Сав Немур дознаде тако занимање Урсулиног оца, ту тајну коју стари доктор Миноре беше толико брижљиво чувао.

Овога пута Савинијен не оде у Монтаржи; у току дана он прими једно анонимно писмо из Париза, у коме прочита ово страшно пророчанство:

„Ти се нећеш оженити Урсулом. Ако хоћеш да она живи, пожурити се да је уступиш ономе који је воли више него ти; јер он је постао музичар и уметник да би јој се допао и више воли да је види мртву него као твоју жену.”

Немурски лекар долазио је тада трипут дневно код Урсуле, коју ова потајна прогањања беху довела у смртну опасност. Осећајући да је нека паклена рука свлачи у блато, ова љупка девојка имала је држање једног мученика: стално је ћутала, дизала очи према небу и више није плакала, а очекивала је ударе читајући усрдно молитве и молећи се ономе који ће јој дати смрт.

— Срећна сам што не могу да силазим у салон, говорила је Бонграну и Шапрону, који су је што је мање било могуће остављали саму; он би дошао, а ја се осећам недостојном да примим погледе којима он има обичај да ме благосиља. Мислите ли да ме он сумњичи?

— Али ако Савинијен не пронађе виновника ових бесрамних дела, он мисли да тражи посредовање париске полиције, рече Бонгран.

— Непознати морају знати да сам смртно погођена, одговори она; сад ће бити мирни.

Свештеник, Бонгран и Савинијен губили су се у нагађањима и претпоставкама. Савинијен, Тјенета, Буживалка и две личности одане свештенику претворише се у уходе и читаву недељу дана мотрише на све; али никаква несмотреност није могла да ода Гупија, који је све смишљао сам. Први, судија помисли да се творац зла поплашио од свог дела. Урсула беше достигла бледило и слабост младих Енглескиња које вену. Нико више није водио бригу о њој. Више није било ни свирања ни писама. Савинијен приписа одустајање од ових гнусних средстава тајној истрази суда, коме беше послао писма која је Урсула добијала, писма која су примили његова мајка и он. Ово затишје не потраја дуго. Кад лекар беше сузбио Урсулину нервну грозницу, у тренутку кад се она опорављала, једног јутра у половини јула, нађоше једне лествице од конопца привезане за њен прозор. Поштански кочијаш, који је спроводио пошту, у току ноћи, изјави да је неки мали човек управо силазио у часу кад је он пролазио; и поред његове жеље да се заустави, коњи, који се беху залетели низбрдицом према мосту, крај кога се налазила Урсулина кућа, одведоше га из Немура. Мишљење које је потицало из Дионисовог салона приписивало је ова дела маркизу ди Рувр, који је тада био у великој новчаној неприлици, чије је менице имао Масен и који је, брзом удајом своје кћери

за Савинијена, имао, како се говорило, да спасе замак Рувр од својих поверилаца. Говорило се да госпођа де Портандиер исто тако са задовољством гледа све оно што може да обрука, омаловажи и обешчисти Урсулу; али пред овом раном смрћу стара госпођа је била скоро побеђена. Шапрона ове последње пакости толико узбудише, да се доста озбиљно разболе и мораде неколико дана да остане код куће. Јадна Урсула, код које ови гнусни напади бејаху изазвали повраћање болести, прими преко поште једно писмо од свештеника, које не би враћено због познатог рукописа:

„Драго дете, напустите Немур и изиграјте тако пакост ваших непознатих непријатеља. Можда траже начина да Савинијенов живот доведу у опасност. Рећи ћу вам више о томе, кад будем могао да дођем до вас.”

Ово писамце носило је потпис: *Ваш одани Шапрон.*

Кад Савинијен, који беше као луд, оде до пароха, јадни свештеник двапут прочита писмо толико га поплаши савршенство са којим његов рукопис и потпис беху подражавани; јер он не бејаше ништа писао, а и да је писао, не би се послужио поштом да пошље писмо Урсули. Самртничко стање у које ове последња суровост гурну Урсулу натера Савинијена да понова потражи државног тужиоца и да му однесе лажно парохово писмо.

— Врши се злочин средствима које закон уопште није предвидео, и то над сирочетом које вам закон

додељује као штићеницу, рече племић судском чиновнику.

— Ако ви нађете начина да се то сузбије, одговори му он, ја ћу га усвојити; али ја га не знам! Бесрамни анонимни писац дао је најбоље мишљење. Урсулу треба послати овамо код калуђерица реда Обожавања Светог причешћа. Дотле, комесар полиције у Фонтенблоу, на моју молбу, даће вам дозволу да носите оружје ради одбране. Ја сам лично ишао у Рувр и г. ди Рувр био је праведно разљућен сумњама које лебде над њим. Миноре, отац мог заступника, управо преговара о куповини његовог замка. Госпођица ди Рувр удаје се за једног богатог пољског грофа. Најзад, г. ди Рувр напустио је имање оног дана кад сам ја тамо био, да би избегао последице хапшења.

Дезире, кога његов старешина беше упитао, не усуди се да каже своју мисао: он је у томе видео Гупија! Једини Гупиј био је способан да врши дело које се дотицало граница Казненог законика не падајући у понор ниједног параграфа. Некажњивост, тајанственост, успех, све то повећа његову смелост. Страшни писар гонио је, преко Масена, кога беше обмануо, маркиза ди Рувр, како би принудио племића да Минореу прода остатак своје земље. А пошто бејаше отпочео преговоре са једним бележником из Санса, он одлучи да покуша и последњи пут да добије Урсулу. Хтео је да подражава неке париске младиће који су отмици имали да захвале за своју жену и своје богатство. Услуге учињене Минореу, Масену и Кремијеру, заштита Дионисова, који је био немурски претседник општине, све то дозвоља-

вало му је да се утиша ствар. Он одмах одлучи да збаци маску, верујући да је Урсула неспособна да му се одупре у стању до кога је беше довео. При свем том, пре него што ће покушати последњи потез своје нечасне игре, он сматраше за потребно да се објасни у Рувру, куда беше отпратио Минореа, који је ту долазио први пут откако је уговор био потписан. Миноре тек што беше примио једно поверљиво писмо од свога сина, у коме му је он тражио обавештења о томе шта се дешава са Урсулом, пре него што он лично дође по њу са државним тужиоцем да је склоне у један манастир, где ће бити заштићена од какве нове срамоте. Заступник је молио свога оца да му да мудре савете, у случају да је то прогањање дело неког од њихових пријатеља. Ако правда не може увек све да казни, она може све да сазна и упамти. Миноре беше доспео до главног циља. Убудуће законити сопственик замка Рувр, једног од најлепших у Гатинеу, имао је око парка лепог и богатог земљишта које је доносило четрдесет и неколико хиљада франака прихода. Цин је могао Гупију да се насмеје у брк. Најзад, он је мислио да живи у пољу, где му сећање на Урсулу не би више сметало.

— Мали мој, рече он Гупију шетајући по својој тераси, остави моју рођаку на миру!

— Како! ... рече писар, не могући да разуме ништа од овог чудноватог понашања, јер и глупост има своју дубину.

— О, нисам ја незахвалан: ти си удесио да ја добијем за две стотине осамдесет хиљада овај лепи замак од цигала и глачаног камена који се данас

не би могао сазидати ни за две стотине хиљада талира, имање које припада замку, његове велике шуме, парк и ловишта... Па лепо... Бога ми! даћу ти десет од сто, двадесет хиљада франака, којима можеш да купиш извршитељску канцеларију у Немуру. А јемчим ти да ћеш се оженити једном од малих Кремијерових, старијом.

— Са оном што говори о рогу? узвикну Гупиј.

— Па моја рођака јој даје тридесет хиљада франака, настави Миноре. Видиш ли, драги мој, ти си рођен да будеш извршитељ, као што сам ја био створен за закупца поште, а човек треба увек да пође за својим природним даром.

— Добро, рече Гупиј падајући са врха својих нада, ево таксене хартије, потпишите ми признаницу на двадесет хиљада франака, да бих могао да преговарам са новцем у џепу.

Миноре је имао да прими осамнаест хиљада франака за пола године од обвезница за које његова жена није знала; он је мислио да ће се тако ослободити Гупија, и потписа. Главни писар, видећи глупог и великог Макијавелија из Грађанске улице у наступу господарске грознице, добаци му при разстанку једно „Довиђења!“ и један поглед од којих би уздрхтао сваки други осим овог глупог скоројевића, који је са своје терасе посматрао врхове и величанствене кровове замка сазиданог у стилу који је био у моди за време Луја XIII.

— Зар нећеш да ме чекаш? узвикну он видећи да Гупиј одлази пешице.

— Срећћете ме ви на свом путу, тата! одговори му будући извршитељ, жедан освете и желећи да

сазна загонетку коју му пружа чудновато врдање у понашању дебелог Минореа.

Од оног дана кад је најбесрамније клеветање упрљало њен живот, Урсула, патећи од једне од оних необјашњивих болести чије је седиште у души, нагло се приближавала смрти. Претерано бледа, у ретким размацама изговарала је тихе и споре речи, гледала погледима пуним немоћне блакости, а све на њој, па и чело, одавало је једну мисао која је мучила. Веровала је да је пао онај идеални венац од чистог цвећа, који су сви народи, у сва времена, хтели да виде на главама девојака. Иако није било никога око ње, слушала је обешчашћујуће разговоре, пакосна тумачења, смех мале вароши. Овај терет био је сувише тежак за њу, а њена невиност и сувише осетљива да би преживела једну такву рану. Она се више није жалила, на уснама је увек имала један болан осмех, а очи је често управљала према небу, као да би хтела Господару анђела да се пожали на људску неправду. Кад се Гупиј врати у Немур, Буживалка и немурски лекар бејаху на рукама пренели Урсулу из њене собе у приземље. Тичало се једног огромног догађаја. Кад дознаде да ова девојка вене и умире, иако је њена част била мање погођена него част Кларисе Харлу, госпођа де Портандиер хтеде да је посети и утеши. Целе претходне ноћи њен син беше говорио о самоубиству, и то сломи стару Бретонку. Уосталом, госпођа де Портандиер нађе да јој достојанство налаже, да охрабри једну тако чедну девојку и у својој посети виде накладу за све оно зло које јој варошица беше причинила. Њено мишљење, моћније без сумње него ми-

шљење гомиле, потврдило би моћ племства. Овај корак, који Шапрон беше наговестио, произведе читав преокрет код Урсуле и понова ули наде очајном лекару, који је говорио о томе да се позову најчувенији париски доктори на саветовање. Урсулу бејаху наместили у наслоњачу њеног кума, а таква је била особина њене лепоте да, у тузи и болу, она изгледаше лепша него и у једном тренутку свог срећног живота. Кад се појави Савинијен, водећи своју мајку испод руке, млада болесница порумене.

— Немојте устајати, драго дете, рече стара госпођа заповедничким гласом; ма колико да сам и сама болесна и слаба, хтела сам да дођем до вас и да вам кажем шта мислим о томе што се дешава: ја вас поштујем као најчеднију, најсветију и најлепшу девојку у Гатинеу и налазим да сте достојни да усрећите једног младића.

Испрва, Урсула није могла да одговори; она узе суве руке Савинијенове мајке и пољуби их, квасећи их сузама.

— Ах, госпођо, одговори она ослабелом гласом, никад ја не бих имала смелости да помислим како се могу уздићи изнад свог сталежа, да ме обећања нису охрабрила, а моја безгранична љубав била је моја једина титула; али људи су нашли начина да ме заувек раздвоје од оног кога волим: учинили су ме недостојном њега... Никад, рече она јаким гласом који болно дирну све присутне, никад нећу пристати да ма коме пружим понижену руку и укаљан углед. Сувише сам волела... ја то могу да кажем у стању коме сам: волим једно живо биће колико и Бога. И зато, Бог...

— Немојте, немојте, драго дете! Не клеветајте Бога! Немојте, *кћери моја*, рече стара госпођа напрежући се, да увеличавате значај једне бесрамне шале у коју нико не верује. А ја вам обећавам да ћете живети и бити срећни.

— Ти ћеш бити срећна! рече Савинијен клекнувши пред Урсулу и љубећи јој руке, моја мајка те је назвала *својом ћерком*.

— Доста, рече лекар, који дође да види било своје болеснице, немојте да је задовољство убије.

У том тренутку, Гупиј, који беше наишао на отшкринута врата од улаза, гурну врата од салона и показа своје одвратно лице, распаљено мислима о освети које се беху развиле у његовом срцу за време пута.

— Господине де Портандиер! рече он гласом који је личио на шиштање змије отеране у своју рупу.

— Шта ћете? рече Савинијен устајући.

— Имам две речи да вам кажем.

Савинијен изиђе у ходник и Гупиј га одведе у мало двориште.

— Закуните ми се у живот Урсуле, коју ви волите, и у вашу племићку част до које вам је стало, да ћете учинити да између нас буде тако као да вам ја ништа нисам рекао од оног што ћу вам рећи, па ћу вам открити узрок прогањања управљених против госпођице Мируе.

— Да ли ћу моћи да их зауставим?

— Да.

— Да ли ћу се моћи осветити?

— На творцу, да; на оруђу, не.

— Зашто?

— Па... оруђе сам ја...

Савинијен пребледе.

— Ја сам малочас видео Урсулу... настави писар.

— Урсулу? рече племић гледајући Гупија.

— Госпођицу Мируе, поправи се Гупиј, коме Савинијенов нагласак поврати поштовање, ја бих желео свом својом крвљу да откупим оно што је учињено. Кајем се... Кад бисте ме у двобоју или онако убили, чему би вам служила моја крв? Да ли бисте је попили? Отровала би вас истог тренутка.

Хладан разум овог човека и радозналост обуздаше Савинијенову плаховитост; он га гледаше укочено са изразом који натера промашеног грбавка да обори поглед.

— Ко ти је казао да то радиш?

— Заклињете ли се?

— Ти хоћеш да ти се ништа не деси?

— Хоћу да ми ви и госпођица Мируе опростите.

— Она ће ти опростити; али ја, никад!

— Најзад, ви ћете заборавити.

Какву то ужасну моћ има расуђивање које се ослања на користољубље! Два човека, од којих је један хтео да раскине другог, била су ту у једном малом дворишту, сасвим близу један другог, приморана да разговарају, сједињена једним истим осећањем.

— Опростићу ти, али нећу заборавити.

— Онда нема ништа, рече Гупиј хладно.

Савинијен изгуби стрпљење. Он прилепи за то лице шамар који одјекну у дворишту, који замало што не обори Гупија и после кога се и он сам заљуља.

— Добијам само оно што заслужујем, рече Гупиј; учинио сам глупост. Сматрао сам вас за племенитијег него што сте. Злоупотребили сте преимућство које сам вам дао... Сад сте у мојој моћи! рече он бацајући на Савинијена поглед пун мржње.

— Ви сте убица! рече племић.

— Исто толико колико је и нож злочинац, одговори Гупиј.

— Молим вас за опроштај, рече Савинијен.

— Јесте ли се доста осветили? упита Гупиј са свирепом иронијом. Хоћете ли се задржати на томе?

— Узајамни опроштај и заборав, настави Савинијен.

— Вашу руку? рече писар пружајући племићу своју.

— Ево је, одговори Савинијен гутајући ту срамоту из љубави према Урсули. Али говорите: ко вас је терао?

Гупиј гледаше, тако рећи, два таса где су се налазили с једне стране Савинијенов шамар, а с друге његова мржња према Минореу. Он остаде неодлучан неколико тренутака, али напослетку неки глас му довикну: „Бићеш бележник!” и он одговори:

— Опроштај и заборав? Да, и од ваше и од моје стране, господине, и стеже руку племићу.

— Па ко гони Урсулу? упита Савинијен.

— Миноре! Он би хтео да је види мртву... Зашто? Ја то не знам; али ми ћемо потражити узрок. Немојте ме мешати у све ово, јер не бих могао ништа више да учиним за вас ако се не би имало поверења у мене. Уместо да нападам Урсулу, ја ћу је бранити; уместо да служим Минореу, потрудићу се да изиграм

његове намере. Ја живим само зато да га упропа-
стим, да га уништим. Ја ћу га бацити под ноге, игра-
ћу по његовом лешу, од његових костију направиху
себи домине! Сутра, по свим зидовима Немуре, Фон-
тенблоа и Рувра, људи ће читати речи написане
црвеном писаљком: *Миноре је лопов!* Ох, ја ћу учи-
нити, сто му!... да то одјекне као топ. Нас је сад
ово одавање тајне учинило савезницима; па лепо ако
хоћете, отићи ћу да клекнем пред госпођицом Ми-
руе, да јој изјавим како проклињем безумну страст
која ме је гонила да је убијем, преклињаћу је да ми
опрости. То ће јој добро чинити! Мировни судија
и парох су тамо, ова два сведока су довољна; али г.
Бонгран даће часну реч да ми неће шкодити у мом
позиву. Ја сад имам свој позив.

— Причекајте један тренутак, одговори Савини-
јен, пренеражен овим открићем. — Урсула, драго
дете, рече он улазећи у салон, творац свих ваших
мука ужасава се свог дела, каје се и хоће да вас за-
моли за опроштај у присуству ове господе, под усло-
вом да све буде заборављено.

— Како, Гупиј? рекоше у исти мах парох, судија и
лекар.

— Чувајте то у тајности, рече Урсула приносећи
прст уснама.

Гупиј чу ове речи, виде Урсулин покрет и осети се
узбуђен.

— Госпођице, рече он гласом пуним покајања, ја
бих желео да сав Немур може да ме чује сад како
вам признајем да је једна кобна страст занела мој
разум и навела ме на злочине које поштени људи
осуђују. То што кажем сад поновићу свуда, жалећи

зло које сам произвео својим пакосним шалама, али које су можда послужиле да убрзају вашу срећу, додаде он мало заједљиво подижући се, пошто овде видим госпођу де Портандиер.

— Врло добро, Гупију, рече парох; госпођица вам је опростила; али не треба никад да заборавите да сте могли да постанете убица.

— Господине Бонгране, настави Гупиј обраћајући се судији, ја ћу вечерас да се разговарам са Лекером о његовој канцеларији; надам се да ово поправљање погрешке неће неповољно утицати на ваше расположење и да ћете потпомоћи моју молбу код суда и министарства.

Мировни судија климну главом замишљено, а Гупиј изиђе и оде да преговара о бољој од две извршитељске канцеларије у Немуру. Сви осташе код Урсуле и потрудише се, у току ове вечери, да допринесу повраћању мира и спокојства у њену душу, где је задовољење, које јој беше пружио Гупиј, већ изазивало промене.

— Цео Немур знаће за ово, говорио је Бонгран.

— Видите ли, драго дете, да Бог није имао ништа против вас, говорио је парох.

Миноре се беше доста касно вратио из Рувра и касно вечерао. Око девет сати, кад беше пао мрак, он је био у свом кинеском павиљону, сварујући вечеру поред своје жене, са којом је правио планове о Дезиреовој будућности. Дезире беше постао уредан откако је припадао суду; радио је и било је изгледа да дође на место државног тужиоца у Фонтенблоу, који је, говорило се, прелазио у Мелен. Требало је потражити му жену, неку сиромашну девојку која

припада старој и племићкој породици; тада би могао да доспе и до париских судова. Можда би могли да га изаберу и за посланика у Фонтенблоу, где је Зелија мислила да оду и настане се преко зиме, пошто би лето проводили у Рувру. Честитајући себи у души што је све урадио што може бити боље, Миноре више није ни мислио на Урсулу, истог оног тренутка кад се драма, коју он беше тако глупо отпочео, заплитала на страшан начин.

— Г. де Портандиер је ту и хоће да говори с вама, дође да каже Кабирол.

— Уведите га, одговори Зелија.

Вечерња тама спречи госпођу Миноре да примети изненадно бледило свог мужа, који уздрхта чувши како Савинијенове чезме шкрипе по паркету собе у којој је некад била докторова библиотека. Нејасно претсказивање несреће пролазило је кроз крадљивчеве жиле. Савинијен се појави, остаде стојећи, са шеширом на глави, штапом у руци, прекрштених руку, непомичан пред супрузима.

— Долазим да чујем, господине и госпођо Миноре, разлоге који су вас руководили да мучите на један бесраман начин младу девојку која је, како то цео Немур зна, моја будућа жена; зашто сте покушали да укаљате њену част; зашто сте хтели њену смрт и зашто сте је предали вређањима једног Гупија... Одговорите.

— Ал' сте ви чудни, господине Савинијене, рече Зелија, што долазите да нас питате о узроцима ствари која нам изгледа необјашњива! Ја водим бригу о Урсули колико о лањском снегу. Откако је умро чика-Миноре, ја сам на њу мислила колико и на своју

прву кошуљу! О њој нисам рекла ниједну реч Гупију, који је чудна једна битанга и коме не бих поверила да се брине ни о моме псу. — А ти, Миноре, хоћеш ли да одговориш? Хоћеш ли допустити да се господин неучтиво понаша према теби и да те обећује за нечасна дела која су испод твог достојанства? Као да се спушта до таквих глупости човек који има четрдесет осам хиљада франака прихода у непокретности-ма око замка достојног каквог принца! Хајде, устани, млитавко!

— Ја не знам шта господин хоће да каже, одговори најзад Миноре својим slabим гласом, чије се дрхтање могло утолико лакше приметити што је глас био јасан. Каквог бих ја имао разлога да прогањам ту малу? Можда сам рекао Гупију колико ми је било криво што је видим у Немуру; мој син Дезире почео је да се заљубљује у њу, а ја нисам хтео да му она буде жена, и то је све.

— Гупиј ми је све признао, господине Миноре.

Настаде само тренутак ћутања, али страшан; три личности испитиваху се погледима. Зелија беше приметила нервозне покрете на грубом лицу своје људескаре.

— Иако сте ви само црвићи, хоћу да се на вама јавно осветим, и умећу то, настави племић. Нећу од вас, човека од шездесет и седам година, да тражим задовољење за увреде које су учињене госпођици Мируе, него од вашег сина. Први пут кад г. Миноре син буде ступио ногом у Немур, ми ћемо се срести; он ће морати да се туче са мном, и он ће се тући! Или ће бити тако обешчашћен, да се нигде неће појављивати; а ако он не дође у Немур, ићи ћу ја у

Фонтенбло! Имаћу задовољење. Неће се рећи да сте ви подло покушали да осрамотите једну сироту девојку без заштите.

— Али клеветања једног Гупија... то... нису... муцаше Миноре.

— Хоћете ли да вас суочим са њим? узвикну Савинијен прекидајући га. Верујте ми, боље је да не разглашујете ствар; она је између вас, Гупија и мене; оставите је као што је, а Бог ће одлучити у двобоју који ћу имати част да предложим вашем сину.

— Али то неће проћи тако! узвикну Зелија. Ах, ви мислите да ћу ја пустити да се Дезире туче са вама, негдашњим морнаром чији је позив да рукује мачем и пиштољем! Ако имате да се тужите на Минореа, ево га Миноре, узмите Минореа, туците се са Минореом! Али зар да мој младић, који је, по вашем признању, невин за све то, зар да он искуси казну?... Пре тога ви бисте имали да осетите добро ко сам ја, мали мој господине! — Хајде, Миноре, ти седиш ту запањен као какав велики шмокљан! У својој си кући, а допушташ господину да са шеширом на глави стоји пред твојом женом! Ви ћете прво, мој мали господине, да се чистите одавде. И угљар је газда у својој кући. Не знам шта хоћете са вашим трицама; али одлазите одмах; а ако дирнете Дезиреа, имате посла са мном и ви и ваша глупача Урсула.

И она љутито зазвони дозивајући послугу.

— Сетите се добро тога што сам вам казао! понови Савинијен који, не обраћајући пажњу на Зелијин низ фраза, изиђе остављајући овај Дамоклов мач над главама брачног пара.

— Је ли, Миноре, рече Зелија свом мужу, хоћеш ли да ми објасниш шта ово значи? Један младић не долази без разлога у мирну кућу да диже паклену грају и да тражи крв сина угледне породице.

— То је каква сплетка оног гадног мајмуна Гупија, коме сам био обећао да ћу му помоћи да постаје бележник, ако ми јевтино прибави Рувр. Дао сам му десет од сто, двадесет хиљада франака у меницама, и без сумње није задовољан.

— Добро; али каквог би разлога имао пре тога да приређује Урсули серенаде и прави јој пакости?

— Хтео је да му буде жена.

— Он хтео девојку без пара? Миц! Слушај, Миноре, ти говориш глупости, а сувише си глуп, наравно, да би ти успеле, синко мој. Иза тога се нешто крије, и ти ћеш ми то рећи.

— Нема ништа.

— Нема ништа? А ја ти кажем да лажеш, и видећемо!

— Хоћеш ли да ме оставиш на миру?

— Одврнућу ја славину оне отровне чесме која ти је позната, Гупију, али ти нећеш направити добар пазар.

— Како хоћеш.

— Ја добро знам да ће бити како ја хоћу! А нарочито што хоћу, то је да се не дирне у Дезиреа; ако му се деси нека несрећа, знаш ли да ћу урадити нешто што ће ме одвести на губилиште! Дезире!... Али... Зар се ти само толико узбуђујеш!

Свађа која је тако почела између Минореа и његове жене није могла да се заврши без дугих унутрашњих раздора. И тако, глупи крадљивац виде

како се његова борба са самим собом и са Урсулом повећава његовом погрешком и заплиће доласком једног новог и страшног противника. Сутрадан, кад он изиђе да потражи Гупија, мислећи да га утиша новцем, он прочита по зидовима: *Миноре је лопов!* Сви они које сrete сажаљеваху га, питајући њега самог ко је писац овог огласа без потписа, и свако му опрости његове збуњене одговоре помишљајући на његову ништавност. Глупаци имају више користи од своје слабости него паметни људи од своје умне снаге. Гледамо, не пружајући му помоћ, великог човека који се бори са судбином, а дајемо потребан капитал бакалину који ће да банкротира. А знате ли зашто? Мислимо да смо виши помажући каквог глупака, а криво нам је што нисмо једнаки са генијалним човеком. Паметан човек био би изгубљен да је преплашено промуцао, као Миноре, немогуће одговоре. Зелија и њена послуга избрисаше осветнички натпис свуда где га је било; али он остаде на Минореовој савести. А Гупиј, ма да уочи тог дана беше уговорио са извршитељем, бесрамно одби да испуни своју погодбу.

— Мој драги Лекере, видите, могао сам да купим звање г. Диониса и у положају сам да вам помогнем да канцеларију продате другима. Раскинимо наш уговор, то су само два изгубљена табака таксене хартије. Ево вам седамдесет сантима.

Лекер се и сувише бојао Гупија да би се жалио. А цео Немур дознаде одмах да је Миноре јемчио код Диониса, како би Гупију олакшао прибављање његовог звања. Будући бележник написа Савинијену писмо, да одрекне своје исказе који су се односи-

ли на Минореа, рекавши младом племићу да му његов нови положај, законска схватања највишег суда и његово поштовање правде забрањују да се туче. Уосталом, он је давао на знање племићу да се овај има лепо понашати према њему убудуће, јер он зна изванредно да *бије ногом*; и зарекао се да му, при првом нападу, сломије ногу.

Немурски зидови нису више говорили. Али свађа између Минореа и његове жене трајаше и даље, а Савинијен се беше повукао у мрачно ћутање. Десет дана после ових догађаја, поче јавно да се говори о удаји старије госпођице Масен за будућег бележника. Госпођица Масен доносила је у мираз осамдесет хиљада франака и своју ружноћу, Гупиј своју наказност и своје звање: дакле, ова веза изгледаше вероватна и складна.

Два непозната прикривена човека шчепаше Гупија на улици у поноћ, у тренутку кад је излазио од Масенових, истукоше га и ишчезоше. Гупиј сачува у највећој тајности овај ноћни догађај и порече исказ једне старице којој се чинило да га је познала гледајући кроз свој прозор.

Проучавајући ове ситне догађаје, мировни судија увиде да Гупиј има неку тајанствену моћ над Минореом и зарече се да јој дозна узрок.

Иако јавно мњење мале вароши беше признало потпуну Урсулину невиност, Урсула се споро опорављала. У том стању телесне изнемоглости које је давало слободе души и духу, она постаде позорница појава које беху страшне, а уосталом и такве природе да би и наука могла да се њима позабави, кад би је неко са њима упознао. Десет дана после посете

госпође де Портандиер, Урсула усни сан који је имао особине натприродног виђења, колико по моралним чињеницама толико и према тако рећи физичким околностима. Покојни Миноре, њен кум, појави се пред њом и даде јој знак да пође са њим: она се обуче, пође за њим по мраку до куће у Грађанској улици, где нађе и најмање ствари онакве какве су биле на дан смрти њеног кума. Старац је носио одело које је имао на себи уочи своје смрти, лице му је било бледо, покрети нису производили никакав шум; па ипак, Урсула чу савршено добро његов глас, иако слаб и сличан далеком одјеку. Доктор одведе своју штићеницу до собе за рад у кинеском павиљону, где јој рече да подигне мраморну плочу од малог ормана, као што је беше подигла на дан његове смрти. Али уместо да тамо ништа не нађе, она виде писмо које јој кум беше рекао да ту потражи; она га отпечати, прочита, као и тестамент у корист Савинијена.

— Слова су светлела као да су била исписана сунчевим зрацима, рече она пароху, палила су ми очи.

Кад она погледа у свог кума да му се захвали, она примети један благонаклон осмех на његовим избледелим уснама. Затим, својим slabим а ипак јасним гласом, авет јој показа Минореа како ослушкује у ходнику оно што је он њој поверавао, како скида браву и узима свежањ хартија. Затим, десном руком он шчепа своју штићеницу и примора је да иде корацима мртваца како би могла Минореа да отпрати до поште. Урсула прође кроз варош, уђе у пошту,

у негдашњу Зелијину собу, где јој авет показа крадљивца како отвара писмо, чита га и спаљује.

— Тек треће палидрвце могао је да упали, рече Урсула, да би сагорео хартије, а спаљену хартију затрпао је пепелом. После, мој кум ме је вратио у нашу кућу и ја сам видела г. Миноре-Левроа како се увлачи у библиотеку, где је узео из треће свеске *Пандекта* три обвезнице од којих је свака доносила дванаест хиљада франака прихода, као и новац од неисплаћеног интереса у новчаницама. „Он је виновник мучења, која су те довела до ивице гроба, рекао ми је тада мој кум; али Бог хоће да ти будеш срећна. Ти још нећеш умрети, ти ћеш се удати за Савинијена! Ако ме волиш, ако волиш Савинијена, ти ћеш тражити натраг своје имање од мог синовца. Закуни ми се”!

Блистајући као Спаситељ за време свог преображења, Минореова авет беше тада, у утучености у којој се налазила Урсула, тако силно деловала на њену душу, да она обећа све што је њен кум хтео, само да би прекинула овај тешки сан. Беше се пробудила усправљена усред собе, са лицем окренутим према слици свог кума, коју је тамо наместила отако је била болесна. Она опет леже, поново заспа после јаког узбуђења и, будећи се, сети се овог необичног привиђења; али се не усуди да говори о томе. Њено изврсно расуђивање и њена финоћа бунили су се при помисли да открије један сан чији исход и узрок бејаху њени новчани интереси; она га просто приписа разговору којим је Буживалка беше успавала и у коме је било речи о дарежљивости њеног кума према њој и о уверењу које дадиља имађаше у том

погледу. Али сан се поврати, са пооштравањем које јој га учини преко мере страшним. Овог пута, хладна рука њеног кума спусти јој се на раме и изазва у њој најсвирепији бол, осећање које се не да исказати. „Треба послушати мртве!” говорио је он гробним гласом.

— А сузе, рече она, текле су из његових белих и празних очију.

Трећи пут, мртац је узе за дуге витице и показа јој Минореа како разговара са Гупијем и обећава му новаца, ако он успе да одведе Урсулу у Санс. Урсула се тада реши да своја три сна исприча пароху Шапрону.

— Господине попо, рече му она једне вечери, верујете ли ви да се мртви могу појављивати?

— Драго дете, света историја, световна историја и нова историја пружају нам више доказа у том правцу; али црква никад није у то веровала; а што се тиче науке, она се томе потсмева, у Француској.

— А шта ви верујете?

— Моћ Божја, драго дете, бескрајна је.

— Да ли вам је мој кум говорио о сличним стварима?

— Да, често. Он бејаше потпуно изменио мишљење о томе. Његово преобраћење води порекло од оног дана, — то ми је казао двадесет пута, — кад је у Паризу једна жена чула како се у Немуру молише Богу за њега, и кад је видела црвену тачку коју сте ставили у свом календару испред дана светог Савинијена.

Урсула тако јако узвикну, да свештеник уздрхта: она се сећала догађаја када је њен кум, по повратку у Немур, читао у њеној души и однео њен календар.

— Ако је тако, рече она, моја привиђења су могућна. Мој кум ми се јавио, као Исус својим ученицима. Њега окружује жута светлост, он говори! Хтела сам да вас замолим да отслужите једну службу за покој његове душе и да потражите Божју помоћ, како би престала ова привиђења која ме убијају.

Она исприча до најмањих ситница своја три сна, задржавајући се нарочито на истинитости чињеница, на слободи својих покрета, на медијумству једног унутрашњег бића, које се, рече она, кретало под вођством аветиње њеног кума са претераном лакоћом. Оно што необично изненади пароха, коме је била позната Урсулина љубав према истини, то беше тачан опис собе у којој је некад становала Зелија Миноре у споредним зградама поште, где Урсула никад не беше ступила, о којој никад није чула ни да се говори.

— На који начин могу да се догађају ова чудна привиђења? упита Урсула. Шта је мислио мој кум?

— Ваш кум, драго дете, радио је са претпоставкама. Он беше увидео могућност постојања једног духовног света, једног света мисли. Ако су мисли творевина својствена човеку, ако оне трају живећи животом који је њихов, оне морају имати облике које ми не можемо схватити нашим спољним чулима, али које можемо осетити унутрашњим, кад су ова у извесним околностима. И тако, мисли вашег кума могу вас обавити, а ви сте им можда дали његов

изглед. Затим, ако је Миноре учинио ова дела, она се претварају у мисли; јер свако дело је исход више мисли. Дакле, ако се мисли крећу по духовном свету, ваш дух је могао да их примети продирући у њега. Ове појаве нису необичније него појаве памћења, које су исто тако чудновате и необјашњиве као и мириси биља, који су можда његове мисли.

— Боже мој, колико ви увећавате свет! Али чути једног мртваца како говори, видети га како иде, ради, је ли то могуће?...

— У Шведској, одговори свештеник, Сведенборг је доказао до очевитости да он општи са мртвима. Али, уосталом, дођите у библиотеку и ја ћу вам прочитати из живота чувеног војводе де Монморанси, који је погубљен у Тулузи, а који зацело није био човек који прича лудорије, један догађај скоро сличан вашем, а који се догодио и Кардану, сто година раније.

Урсула и свештеник попеше се на први спрат и добри човек јој потражи једно издање малог формата, штампано у Паризу 1666, *Историје Анрија де Монморанси*, коју беше написао један савременик, свештено лице које познаваше принца.

— Читајте, рече свештеник пружајући јој књигу и показујући стране 175 и 176. Ваш кум је често прочитавао ово место и, ево, још има ту његовог бурмута.

— А њега, њега нема више! рече Урсула узимајући књигу и читајући ово место:

„Опсада Приваса била је значајна због погибије неколико командујућих личности: два генерала умре-

ше ту, на име, маркиз д' Иксел, од ране коју беше задобио на приближницама, и маркиз де Порт, по-гођен у главу плетуном из мускета. Оног дана кад је био убијен, требало је да постане маршал Француске. Кад беше дошао отприлике час маркижеве смрти, војводу де Монморанси, који је спавао у своме шатору, пробуди један глас сличан маркижевом, а који му је говорио збогом. Љубав коју је осећао према једној тако блиској личности учини да он припише варку овог сна моћи свог уображења; а рад од прошле ноћи, коју по свом обичају беше провео у рову, би узрок да он поново заспи без икакве стрепње. Али глас га прекиде још једном, и прилика, коју беше видео само док је спавао, принуди га да се понова пробуди и да јасно чује оне речи које она беше изговорила пре него што ће ишчезнути. Војвода се сети тада како они, једног дана кад су слушали како филозоф Питра говори о одвајању душе од тела, бејаху обећали један другом да кажу збогом, ако првом коме се деси да умре буде то могуће. Тада га истинитост ове опомене уплаши и он брзо посла једног од својих слугу у маркижев логор, који је био далеко од његовог. Али пре него што се његов слуга врати, потражише га од стране краља који му је, преко личности погодних да га утеше, јављао за несрећу које се беше плашио.

„Ја остављам научницима да се препиру о узроку овог догађаја који сам више пута чуо из уста војводе де Монморанси и који сам, ради његове необичности и истинитости, сматрао достојним да буде испричан”.

— Па шта онда треба да радим? упита Урсула.

— Драго дете, настави свештеник, ради се о тако озбиљним стварима, а од којих можете да имате тако много користи, да не треба никоме ништа да говорите. Сада, кад сте ми поверили тајне овог привиђења, можда се оно више неће понављати. Уосталом, ви сте доста јаки да бисте отишли у цркву; па лепо, сутра ћете отићи да захвалите Богу и да га молите за покој душе вашег кума. Будите сигурни да сте своју тајну предали у опрезне руке.

— Кад бисте знали са каквим ужасом лежем да спавам! Какве ми погледе упућује мој кум! Последњи пут, он се хватало за моју хаљину да би ме дуже гледао. Пробудила сам се уплакана.

— Будите мирни, он неће више долазити, рече јој свештеник.

Не губећи ни часа, Шапрон оде Минореу и замоли га за један кратак разговор у кинеском павиљону, захтевајући да буду сами.

— Да ли нас ко може чути? упита Шапрон Минореа.

— Нико, одговори овај.

— Господине, мој карактер мора вам бити познат, рече добри човек гледајући у Минореово лице благим али пажљивим погледом; имам да разговарам са вама о озбиљним и необичним стварима које се тичу само вас, и можете рачунати на мене да ћу их сачувати у највећој тајности, али је немогуће да вас о њима не обавестим. У време кад је ваш стриц био жив, био је овде, рече свештеник показујући место, један мали орман са мраморном плочом (Миноре пребледе), и ваш стриц беше оставио испод ње једно писмо за своју штићеницу...

Парох исприча Минореу, не изостављајући ниједну ситницу, његово сопствено дело. Бивши закупац поште, чувши за два палидрвца која се беху угасила пре него што ће се запалити, осети како му се коса диже на глави.

— Ко ли је могао да измисли такве будалаштине? упита он пригушеним гласом, кад прича би готова.

— Сам покојник!

Овај одговор натера Минореа да лако уздрхти, јер и он је виђао доктора у сну.

— Бог је врло добар, господине попо, кад чини чуда ради мене, настави Миноре, кога његова опасност надахну да начини једину шалу у целом свом животу.

— Све што Бог чини, то је природно, одговори свештеник.

— Ваша ме привиђења не плаше нимало, рече људекара долазећи мало к себи.

— Ја нисам дошао да вас плашим, драги мој господине, јер ово нећу рећи никад никоме на свету, рече свештеник. Ви једини знате истину. То је Божја и ваша ствар.

— Па лепо, господине попо, зар ви верујете да сам ја способан да тако ужасно злоупотребим поверење?

— Ја верујем само у злочине који ми се исповеде и због којих се човек покаје, рече свештеник апостолским гласом.

— Злочин? узвикну Миноре.

— Злочин ужасан по својим последицама.

— По чему?

— По томе што се измиче људској правди. Злочи-

ни за које се не испашта у овом животу биће испаштани у другом. Сам Бог свети невиност.

— Ви сматрате да Бог мисли на такве ситнице?

— Кад он не би видео светове у свим њиховим појединостима, као што читав један предео стане у ваше око, он не би био Бог.

— Господине попо, дајете ли ми часну реч да сте све ово дознали само од мог стрица?

— Ваш стриц се три пута јавио Урсули да јој то понови. Заморена својим сновима, она ми је поверила ова открића уз обећање чувања тајне, а налази да су толико бесмислена да о њима неће говорити никад никоме. Зато ви можете бити мирни у том погледу.

— Али ја сам миран у сваком погледу, господине Шапроне.

— Ја вам то желим, рече стари свештеник. И кад бих сматрао за лудости ове опомене послате у сну, опет бих налазио за потребно да вам их саопштим, због чудноватих појединости. Ви сте поштен човек, а сасвим законито добили сте своје лепо богатство, да бисте му додавали још штогод путем крађе. Уосталом, ви сте скоро прост човек, грижа савести сувише би вас мучила. Ми сви имамо у себи осећање праведнога, најпросвећенији човек као и највећи дивљак, и оно нам не дозвољава да на миру уживамо у добру рђаво стеченом према законима друштва у коме живимо, јер добро уређена друштва удешена су према оном истом поретку који је Бог наметнуо световима. У томе су друштва божанског порекла. Човек не налази мисли, не измишља облике, он подражава вечне односе који га окружују са

свих страна. И зато, ево шта се дешава: ниједан злочинац, кад иде на губилиште и може да однесе тајну својих злочина, не допушта да му се отсече глава пре него што учини исповести на које га гони једна тајанствена сила. Дакле, драги мој господине Миноре, ако сте ви мирни, ја одлазим срећан.

Миноре беше толико запрепашћен, да и не испрати пароха. Кад поверова да је сам, он паде у јарост пунокрвног човека: изговарао је најчудније псовке, давао Урсули најгаднија имена.

— Па лепо, шта ти је она урадила? рече му жена, која се привуче на прстима пошто испрати свештеника.

Први и једини пут у свом животу, опијен гневом и притеран у теснац понављаним питањима своје жене, Миноре је тако истуче, да је био принуђен, кад она паде испребијана, да је узме на руке и, сав постиђен, да је сам метне у постељу. И он се лако разболе: лекар је био приморан да му двапут пушта крв. Кад опет беше на ногама, свако, кроз извесно време, примети промене на њему. Миноре се шетао сам, ишао је често улицама као човек пун брига. Изгледао је расејан слушајући шта му се говори, он који никад није имао две мисли у глави. Најзад, једне вечери у Главној улици, он приђе мировном судији, који је, без сумње, ишао Урсули да је одведе у стан госпође де Портандиер где партије виста бејаху опет почеле.

— Господине Бонгране, имам нешто доста важно да кажем својој рођаци, рече он узимајући судију испод руке, а пријатно ми је да и ви будете ту, моћи ћете да је посаветујете.

Они нађоше Урсулу где свира; видећи Минореа, она устаде достојанствено и хладно.

— Драго дете, г. Миноре хоће да разговара са вама о пословима, рече судија. Узгред буди речено, немојте заборавити да ми дате своју обвезницу од ренте; ја идем у Париз и наплатићу ваш и Буживалкин новац за пола године.

— Драга рођако, рече Миноре, наш стриц вас је навикао на више удобности него што је имате.

— Човек може бити врло срећан и са мало новца, рече она.

— Ја сам мислио да ће новац убрзати вашу срећу, настави Миноре, и дошао сам да вам га понудим, из поштовања према успомени на нашег стрица.

— Ви сте имали један прост начин да је поштујете, рече Урсула строго. Могли сте оставити његову кућу такву каква је била и да ми је продате, али ви сте је тако много заценили, у нади да ћете у њој наћи благо...

— Најзад, рече Миноре очигледно на мукама, кад бисте имали дванаест хиљада франака прихода, били бисте у положају да се повољније удате.

— Ја их немам.

— Али кад бих вам их ја дао, под условом да купите земљу у Бретањи, у завичају госпође де Портандиер, која би тада пристала на ваш брак са њеним сином?...

— Господине Миноре, рече Урсула, ја немам права на једну тако знатну суму, нити бих могла да је примим од вас. Ми смо врло мало рођаци, а још мање пријатељи. Ја сам већ и сувише препатила од клевета, да бих желела да дам повода оговарању.

Шта сам ја учинила да заслужим тај новац? Чиме бисте објашњавали такав један поклон? На ова питања, која имам права да вам поставим, свако би одговарао на свој начин, у томе би се видела накнада за неку штету, а ја нећу да сам је претрпела. Ваш ме стриц није васпитао у тако ниским осећањима. Човек сме да прима само од својих пријатеља: према вама не бих могла да осећам љубав и била бих неминовно незахвална, а нећу себе да излажем томе да се огрешим о захвалност.

— Ви одбијате? узвикну људескара; њему никад не беше пало на ум да се може одбити богатство.

— Одбијам, понови Урсула.

— Али на основу чега нудите госпођици толико богатство? упита негдашњи правозаступник гледајући Минореа нетремице. Ви нешто смерате; смерате ли нешто?

— Па лепо, смерам да је удаљим из Немуре како би ме мој син оставио на миру; он је заљубљен у њу и хоће њом да се ожени.

— Лепо, видећемо, одговори судија намештајући наочаре, пустите нас да размислимо.

Он отпрати Минореа до његове куће, одобравајући очинске бриге које му улива Дезиреова будућност, нападајући мало Урсулину пренагљеност и обећавајући да је уразуми. А чим Миноре уђе у кућу, Бонгран отрча закупцу поште, узајми његове двоколице и његовог коња, одјури у Фонтенбло, потражи заменика државног тужиоца и дознаде да је он по свој прилици на седељци код среског начелника. Очаран, мировни судија оде тамо. Дезире је играо

виста са женом државног тужиоца, начелниковом женом и командантом пука који је ту пребивао.

— Дошао сам да вам јавим једну радосну вест, рече му Бонгран, ви волите своју рођаку Урсулу Миреу, а ваш се отац не противи више вашем браку.

— Ја волим Урсулу Миреу? узвикну Дезире смејући се. Где сте пронашли Урсулу Миреу? Сећам се да сам неколико пута видео код покојног Минореа, мог деде, ову девојчицу која је заиста врло лепа; али она је претерано побожна; па ако сам, као и сви, одавао признање њеној лепоти, никад нисам губио главу због ове мало безизразне плавуше, додаде он смешећи се на начелникову жену (она је била једна примамљива црнка, како се то говорило у прошлом веку). Одакле ви долазите, мој драги господине Бонгране? Сви знају да мој отац неограничено располаже са четрдесет осам хиљада франака прихода од земаља скупљених око његовог замка Рувра, и сви знају да ја имам четрдесет осам хиљада сталних и стварних разлога да не волим штићеницу суда. Кад бих се оженио сасвим обичном девојком, ове госпође сматрале би ме за будалу.

— Зар ви нисте никад досађивали свом оцу говорећи о Урсули?

— Никад.

— Чујете ли га, господине државни тужиоче? упита мировни судија судског чиновника који их беше слушао и кога он одведе у једно прозорско удубљење где се задржаше око четврт часа у разговору.

После једног сата, мировни судија, по повратку у Урсулину кућу, позва Буживалку да позове Минореа, који одмах дође.

— Госпођица... поче Бонгран видећи га где улази.

— Прима? рече Миноре прекидајући га.

— Још не, одговори судија намештајући наочаре, она се колеба јер не зна шта о томе мисли ваш син; она је била и сувише намучена приликом једне сличне љубави и познаје вредност мирног живота. Можете ли јој се заклети да је ваш син лудо заљубљен у њу и да је ваша једина намера да заштитите нашу драгу Урсулу од какве нове гупијерије?

— О, заклињем се! рече Миноре.

— Стој, тата Миноре! рече Бонгран вадећи руку из џепа и ударајући по рамену Минореа који уздрхта. Немојте се тако олако лажно заклињати.

— Лажно?

— Лажна заклетва постоји између вас и вашег сина, који се заклео малопре у Фонтенблоу, код средњег начелника, у присуству четири особе и државног тужиоца, да никад није мислио на своју рођаку Урсулу Миреу. Ви, дакле, имате других разлога кад јој нудите тако велики капитал. Видео сам да сте изнели несигурне чињенице и лично сам ишао у Фонтенбло.

Миноре се забезекну због своје сопствене глупости.

— Али то није ништа рђаво, господине Бонгране, кад човек понуди својој рођаци да јој омогући удабу за коју мисли да ће је усрећити и кад потражи начина да победи њену скромност.

Миноре, коме опасност беше дошапнула овај скоро вероватан изговор, обриса чело по коме су се виделе крупне капи зноја.

— Ви познајете разлоге мог одбијања, одговори му Урсула, и ја вас молим да више не долазите овамо. Иако ми г. де Портандиер није поверио своје разлоге, он гаји према вама осећања презирања, чак и мржње, која ми забрањују да вас примам. Моја срећа је све моје богатство, не црвеним да то признам; дакле, ја нећу да је изложим опасности, јер г. де Портандиер чека још само време мог пунолетства па да се ожени са мном.

— Лаже пословица која каже да новац може све, рече дебели и велики Миноре гледајући у судију, чије су му испитивачке очи много сметале.

Он се диже, изиђе, али напољу наиђе на исто тако тежак ваздух као у малом салону.

— Па ипак ово треба да се сврши, помисли враћајући се кући.

— А ваша обвезница, драга моја? упита судија, доста зачуђен Урсулином мирноћом после једног тако чудног догађаја.

Кад донесе своју и Буживалкину обвезницу, Урсула затече судију, где се шета крупним корацима.

— Зар не можете да пронађете ниједан разлог који би објаснио покушај овог дебелог глупака? упита он.

— Ниједан који могу да кажем, одговори она. Бонгран је изненађено погледа.

— Имамо исту мисао, рече он. Чувајте бројеве ових двеју обвезница за случај да их изгубим: за то се треба увек побринути.

Бонгран написа тада лично на једној карти бројеве обвезница.

— Збогом, драго дете; два дана ћу бити отсутан, али ћу се трећег вратити за суђење које имам.

Ове ноћи, Урсула опет доживе привиђење које се деси на чудан начин. Учини јој се да се њена постеља налази на немурском гробљу и да је гроб њеног ку-ма на дну постеље. Бели камен на коме она прочита надгробни натпис причини јој највеће изненађење, отварајући се као дугуљасте корице неког албума. Она дрекну, али докторова авет исправи се полако. Прво виде жуту главу и белу косу која је светлела окружена као неким ореолом. Под голим челом, очи су биле као два зрака, а мртвац се дизао као привлачен неком вишом силом. Урсула је ужасно дрхта-ла целим својим телом, које јој беше као каква врела хаљина, а у њему као да се друга нека Урсула по-кретала, говорила је она доцније.

— Милост, драги куме! рече она.

— Милост? Доцкан је, рече он мртвачким гласом, према необјашњивом изразу јадне девојке која је причала овај нови сан свештенику. Он је био оба-вештен, он није водио рачуна о опоменама. Његовом сину су избројани дани. Кад није све признао, све вратио у кратком времену, оплакиваће свог сина, који ће умрети ужасном и насилном смрћу. Нека то зна!

Авет показа један ред бројева који су светлуцали на зиду као да су били ватром исписани и рече:

— Ево његове пресуде!

Кад доктор понова леже у свој гроб, Урсула чу лупу камена који је падао, затим у даљини чудан то-пот коња и људске крике.

Сутрадан, Урсула се осети малаксала. Није могла да устане, толико је овај сан беше измучио. Она за-моли своју дадиљу да одмах оде пароху Шапрону и да га доведе. Добри човек дође после службе; али га прича Урсулина не изненади: он је сматрао да се крађа заиста десила и није тражио више како да себи објасни неправилан живот своје драге *мале са-њалице*. Он брзо напусти Урсулу и отрча Минореу.

— Боже мој, господине попо, рече Зелија свеште-нику, мој муж је изгубио своју добру нарав, не знам шта му је. Досада, то је било дете; али од пре два месеца, да га не познате. Мора бити да се тај чо-век потпуно изменио, кад се толико заборавио да ме је чак и истукао, мене која сам тако блага! наћи ћете га међу стенама, тамо проводи време непреста-но. Шта ради?

И поред врућине, био је септембар 1836, свеште-ник пређе канал и пође једном стазом видевши Ми-нореа испод једне стене.

— Ви сте на великим мукама, господине Миноре, рече парох појављујући се пред кривцем. Ви припа-дате мени, јер патите. На несрећу, ја долазим, без сумње, да повећам ваше страховање. Урсула је са-њала ужасан сан ове ноћи. Ваш стриц је подигао камен са свог гроба да би претсказао несреће у ва-шој породици. Ја сигурно нисам дошао да вас пла-шим, али ви треба да знате шта је он казао...

— Заиста, господине попо, ја нигде не могу да будем миран, па чак ни на овим стенама... Нећу ништа да знам о ономе што се дешава на другом свету.

— Повлачим се, господине; ја нисам ради свог задовољства прешао овај пут по врућини, рече парох бришући чело.

— Па добро, шта је старац казао? упита Миноре.

— Вама се прети да ћете изгубити сина. Ако је причао о стварима које једини ви знате, морамо стрепети од ствари које не знамо. Вратите, драги мој господине, вратите! Не навлачите на себе проклетство ради мало злата.

— Али шта да вратим?

— Имање које је доктор наменио Урсули. Ви сте узели оне три обвезнице, ја то сад знам. Прво сте прогањали јадну девојку, а сад јој нудите мираз; падате у лаж, заплићете се у њеним лавиринтима и сваког часа правите погрешке. Неумешни сте, рђаво вас је послужио ваш саучесник Гупиј, који вам се потсмева. Пожурите се, јер вас посматрају досетљиви и оштроумни људи, Урсулини пријатељи. Вратите! Па ако не спасете свог сина, коме можда и не прети опасност, спашћете своју душу, спашћете своју част. Зар у друштву уређеном као што је наше, зар у варошици где сви гледају једни у друге и где се погађа и кад се не зна, зар ћете ту моћи да сакријете непоштено стечено богатство? Хајде, драго моје дете, невин човек не би ме пустио да дуго говорим.

— Идите до ђавола! узвикну Миноре. Ја не знам шта ви сви хоћете од мене. Више волим ово камење, оно ме оставља на миру.

— Збогом. Ја сам вас известио, драги мој господине, ма да ни оно сирото дете ни ја никоме на свету нисмо рекли ниједну реч. Али, пазите се!... По-

стоји човек који мотри на вас. Нека вам се Бог смилује.

Свештеник се удаљи; затим, после неколико корака, он се окрете да би опет погледао Минореа. Овај је држао главу у рукама, јер му је глава сметала. Био је мало луд. Испочетка, он беше сачувао три обвезнице, није знао шта да ради са њима, није се усуђивао да лично оде и да их наплати, плашио се да не скрене на себе пажњу; није хтео да их продаје и тражио је начина да их пренесе на своје име. Састављао је — он! — романе у којима је новац играо улогу чији је расплет увек био пренос проклетих обвезница. У овом ужасном положају он ипак помисли да све призна својој жени, како би добио неки савет. Зелија, која је тако добро управљала његовим бродом, умела би да га извуче из ове незгоде. Курс ренте од три од сто био је тада осамдесет франака, радило се дакле, са интересом, о враћању скоро читавог милиона! Вратити милион а немати против себе ниједан доказ који говори да је он украден!... то није била мала ствар. И зато Миноре проведе цео септембар и један део октобра мучен грижом савести и неодлучношћу. На велико чуђење целе варошице, он поче да слаби.

Једна страховита околност убрза исповест коју је Миноре мислио да учини Зелији: Дамоклов мач покрену се над њиховим главама. Половином октобра, г. и г-ђа Миноре добише ово писмо од свог сина Де-зиреа:

„Драга мајко, нисам долазио к вама још од распуста и то, прво, зато што сам замењивао у дужности

отсутнога г. државног тужиоца, а затим што сам знао да г. де Портандиер очекује мој боравак у Немуру да би се са мношћом завадио. Пошто му је можда досадило да види како се стално одлаже освета коју хоће да изврши над нашом породицом, виконт је дошао у Фонтенбло, где беше одредио састанак једном од својих пријатеља из Париза, обезбедивши себи и сарадњу виконта де Суланж, командира хусарског ескадрона који се овде налази. Он је врло учтиво дошао к мени, у пратњи ова два господина, и рекао ми је да је мој отац несумњиво онај од кога су потекла бесрамна прогањања којима је била изложена Урсула Мире, његова будућа; дао ми је и доказа о томе објашњавајући ми Гупијева признања пред сведоцима и понашање мог оца, који је прво одбио да испуни обећања, која беше дао Гупију да би га наградио за његова подла измишљања, а после, пошто му је прибавио средства да преговара о куповини извршитељског звања у Немуру, понудио му је, из страха, и своје јемство код г. Диониса односно целе његове канцеларије, и најзад прибавио Гупију тај положај. Виконт, који није могао да се бије са човеком од шездесет седам година, а желећи по сваку цену да освети увреде нанесене Урсули, тражио је изрично задовољење од мене. Његова одлука, коју је донео и о којој је размишљао на миру, била је непоколебљива. Он је био решен, у случају да ја одбијем двобој, да ме нађе у салону, пред лицима до чијег ми је поштовања највише стало, да ме ту тако дубоко увреди, да бих се тада морао тући или би моја каријера била завршена. У Француској, цео свет једнодушно одбија од себе плашљивца. Уосталом, часни људи

објаснили би његове побуде да тражи задовољење. Рекао је, да му је жао што је морао прибећи таквим крајностима. Према мишљењу његових сведока, за мене би најпаметније било да уредим овај сусрет онако како то обично чине часни људи, како свађа не би имала за повод Урсулу Мире. Најзад, да бисмо избегли скандал у Француској, можемо да отпутујемо са сведоцима на најближу границу. Тако би се ствари најбоље уредиле. Његово име, рекао је он, вреди десет мојих богатстава, а срећа коју очекује чини да он ставља на коцку више него ја у овој борби која ће бити смртоносна. Позвао ме је да изаберем себи сведоке и да решимо ова питања. Сведоци које сам изабрао нашли су се јуче са његовим и одлучили су једногласно да ја дугујем задовољење. Дакле, кроз осам дана отпутоваћу у Женеву са своја два пријатеља. Г. де Портандиер, г. де Суланж и г. де Трајиду исто тако. Тући ћемо се пиштољима; утврђени су сви услови двобоја: сваки ће пуцати три пута, а после, ма шта се десило, све ће бити свршено. Да се не би рашчула једна тако прљава ствар, јер ја сам у немогућности да оправдам поступак свог оца, пишем вам у последњем тренутку. Нећу долазити да се видим са вама, због насилних средстава која бисте могли да употребите, а која не би нимало приличила. Ако хоћу да се пробијем кроз свет, морам да радим по његовим законима; и ту, где син једног виконта има десет разлога да се бије, мора их бити сто за сина једног закупца поште. Кроз Немур ћу проћи ноћу и поздравићу се са вама”.

После овог писма, између Зелије и Минореа дође до сукоба који се заврши признавањем крађе, свих

појединости које су биле са њом у вези и чудних призора које је она изазивала свуда, па чак и у царству снова. Милион занесе Зелију исто тако као што беше занео и Минореа.

— Не мичи се одавде, рече Зелија своме мужу, не грдећи га ни најмамање због његових глупости, ја узимам све на себе. Сачуваћемо новац, а Дезире се неће тући.

Госпођа Миноре огрну мараму и метну шешир, отрча са писмом свог сина Урсулиној кући и нађе је саму, јер је било око подне.

И поред њене смелости, Зелију Миноре узбуди хладан поглед који јој упути сиротица; али она, тако рећи, надвлада свој кукавичлук и узе неусиљен тон.

— Ево, госпођице Мируе, учините ми задовољство да прочитате ово писмо и кажете ми шта мислите о томе! узвикну она пружајући Урсули писмо заменика државног тужиоца.

Урсула осети хиљаду супротних осећања читајући ово писмо које јој показиваше колико је Савинијен воли, колико се брине о части оне коју узима за жену; али она је имала у исти мах сувише вере и сувише милосрђа да би пристала да буде узрок смрти или патњама свог најсвирепијег непријатеља.

— Ја вам обећавам, госпођо, да ћу спречити овај двобој и ви можете бити спокојни; али ја вас молим да ми оставите ово писмо.

— Чекајте, мали мој анђеле, зар не можемо да урадимо боље? Слушајте ме добро. Ми смо прикупили четрдесет осам хиљада франака прихода око Рувра, правог краљевског замка; шта више, можемо да дамо Дезиреу двадесет четири хиљаде ренте

према Главној књизи државних дугова, укупно седамдесет две хиљаде франака годишње. Признаћете да нема много оних који се могу такмичити са њим. Ви сте мала славољубивица, и у праву сте, рече Зелија приметивши Урсулин нагли покрет одрицања. Ја сам дошла да затражим вашу руку за Дезиреа; носићете име свог кума, тиме ћете му указати част. Дезире, као што сте могли да видите, леп је младић; он је виђена личност у Фонтенблоу и ускоро ће бити државни тужилац. Ви умете да се улагујете, одвешћете га у Париз. У Паризу ћемо вам дати лепу палату, блистаћете у њој, играћете велику улогу, јер са седамдесет две хиљаде прихода и платом коју доноси један положај, ви и Дезире припадаћете највишем друштву. Упитајте за савет своје пријатеље и видећете шта ће вам они рећи.

— Довољно ми је да питам за савет само своје срце, госпођо.

— Та! та! та! сад ћете да ми говорите о том малом освајачу срца Савинијену. До врага! Ви ћете врло скупо платити његово име, његове мале заковрчене брчиће и његову црну косу. И то вам је леп младић! Далеко ћете отерати у браку, са седам хиљада франака прихода и са човеком који је за две године направио у Паризу сто хиљада франака дуга. Пре свега, ви то још не знате, дете моје, сви људи личе један на другог, а, не ласкајући себи, могу да кажем да је Дезире раван неком краљевићу.

— Ви заборављате, госпођо, опасност у коју иде господин ваш син овог часа, а која може да буде отклоњена само жељом коју има г. де Портандиер

да ми угоди. Овој опасности не би било лека кад би он дознао да сте ми чинили понижавајуће предлоге... Знајте, госпођо, да ћу ја бити срећнија са осредњим имањем на које ви циљате, него у богатству којим хоћете да ме засените. Из разлога још непознатих, јер све ће се дознати, госпођо, г. Миноре, прогањајући ме одвратно, обелоданио је љубав која ме спаја са г. де Портандиером и која се сме признати, јер ће је његова мајка без сумње благословити: треба, дакле, да вам кажем да ова дозвољена и законита љубав сачињава цео мој живот. Никаква судбина, ма колико била сјајна, ма колико узвишена, неће ме натерати да променим мишљење. Ја волим заувек и промена није могућна. Био би дакле злочин, због кога бих била кажњена, да се удам за човека коме бих донела душу која сва припада Савинијену. Сад, госпођо, пошто ме на то силите, рећи ћу вам и више: и кад не бих волела г. де Портандиера, не бих могла да се одлучим на то да поднесем животне туге и радости у друштву господина вашег сина. Ако је г. Савинијен направио дугове, ви сте често плаћали дугове г. Дезиреа. Наши карактери немају ни оних сличности ни оних разлика које дозвољавају да људи заједно живе без прикривене горчине. Можда ја за њега не бих имала оне трпељивости коју жене дугују мужевима; дакле, убрзо бих му била на терету. Престаните да мислите на једну везу које сам ја недостојан и коју могу да одбијем од себе не причињавајући вам ни најмањи бол, јер ви ћете имати доста прилика, са таквим преимућствима, да нађете девојке лепше од мене, бољег положаја него што је мој и богатије.

— Заклињете ли ми се, драга моја, упита Зелија, да ћете спречити ове младиће да путују и да се бију?

— Ја предвиђам да ће то бити највећа жртва коју г. Портандиер може да учини за мене; али венац који ћу носити као млада не смеју да приме окрвављене руке.

— Па лепо, захваљујем вам, драга рођако, и желим да budete срећни.

— А ја вам желим, госпођо, да можете остварити лепу будућност свог сина.

Овај Урсулин одговор погоди у срце заступникову мајку, којој падоше на ум претсказивања из последњег Урсулиног сна; она остаде стојећи а њене мале очи биле су упијене у Урсулу, тако белу, тако невину и тако лепу у својој полу-црнини, јер Урсула беше устала да би њена тобожња рођака отишла.

— Ви дакле верујете у снове? упита је она.

— Ја и сувише патим због њих да не бих веровала.

— Али тада... поче Зелија.

— Збогом, госпођо, рече Урсула и поздрави госпођу Миноре чувши свештеникове кораке.

Шапрон се изненади кад нађе Зелију код Урсуле. Забринутост на мршавом и набораном лицу негдашње поштанске владарке натера свештеника да посматра лица обеју жена наизменце.

— Верујете ли ви у авети? упита га Зелија.

— Верујете ли ви у новац? одговори он смешећи се.

— То су лукави људи, помисли Зелија, хоће да нас *изватају*. Овај стари свештеник, онај стари мировни судија и онај мали лупеж Савинијен, сви су

они у договору. Постоје толико исто снови колико постоје и длаке на моме длану.

Она оде после два хладна и кратка поклона.

— Знам зашто је Савинијен ишао у Фонтенбло, рече Урсула Шапрону, причајући му о двобоју и молећи га да употреби свој утицај на то да он буде спречен.

— А госпођа Миноре вам је понудила руку свог сина? упита стари свештеник.

— Да.

— Миноре је вероватно признао жени свој злочин, додаде он.

Мировни судија, који наиђе у том тренутку, дознаде за покушај и понуду које беше учинила Зелија, чија му је мржња према Урсули била позната, и он погледа у свештеника као да је хтео да му каже: „Изиђимо, хоћу да вам говорим о Урсули а да нас она не чује.”

— Савинијен ће знати да сте одбили осамдесет хиљада франака прихода и немурску најзнатнију личност! рече он.

— Па зар је то жртва? одговори она. Постоје ли жртве кад се истински воли? најзад, припада ли ми ма каква заслуга што одбијам сина једног човека кога сви презиремо? Нека друге девојке своје одвратности сматрају као врлине, али то не сме да буде морал једне девојке коју су васпитали људи као Жорди, опат Шапрон и наш драги доктор! рече она гледајући у слику.

Бонгран узе руку Урсулину и пољуби је.

— Знате ли, рече он свештенику кад су били на улици, шта је то хтела да уради госпођа Миноре?

— Шта? упита свештеник гледајући у судију препредено, а правећи се само радознао.

— Хтела је да изврши накнаду штете.

— Ви дакле мислите...? настави Шапрон.

— Ја не мислим, ја сам сигуран, ено, погледајте.

Мировни судија показа Минореа који им се приближавао идући својој кући, јер, по изласку од Урсуле, два стара пријатеља упутише се навише Грађанском улицом.

— Принуђен да водим спорове код поротног суда, ја сам, наравно, проучио много грижа савести, али никад не видех ниједну сличну овој. Ко ли је могао дати ову млитавост и ово бледило образима чија је кожа, затегнута као на добошу, пуцала од јаког здравља безбрижних људи? Ко ли је црним подвучкао очи и угасио њихову сељачку живахност? Да ли сте икад помислили да ће бити бора на овом челу и да ће овој људескари моћи да се мути у глави? Најзад почиње да осећа! Ја се разумем у грижи савести, као што се ви разумете у кајању, мој драги попо: они које сам досада посматрао очекивали су своју казну или су ишли да је искусе како би се измирили са светом, били су измирени са судбином или жудели за осветом; али ево гриже савести без испаштања, чисте гриже савести, жељне свог плена и кидајући га.

— Ви још не знате, рече судија заустављајући Минореа, да је госпођица Мируе малочас одбила руку вашег сина.

— Али будите без бриге, рече парох, она ће спречити његов двобој са г. де Портандиер.

— Ах, моја је жена дакле успела? рече Миноре. То ме радује, јер сам био упола мртав.

— Заиста, ви сте се тако променили да више не личите на самог себе, рече судија.

Миноре гледаше наизменице у Бонграна и Шапро-на да би дознао да ли је свештеник учинио какву несмотреност; али на Шапроновом лицу била је непомичност, тужна мирноћа која умири кривца.

— А то је утолико чудније, говораше даље судија, што би требало да осећате само задовољство. Најзад сте господар Рувра, уз њега имате и Бордијер, сва своја имања, воденице, ливаде... Имате сто хиљада франака прихода са улагањем на Главну књигу.

— Ништа ја немам на Главној књизи, рече брзо Миноре.

— Врага! одврати судија. Са тим је као и са љубављу вашег сина према Урсули, час га није брига за њу, а час је тражи за жену. Пошто сте покушали да је утучете болом, сад је хоћете за снаху! Мој драги господине, ви нешто кријете у својој врећи...

Миноре покуша да одговори, поче да тражи речи али могаше само да изговори:

— Ви сте чудни, господине мировни судијо. — Збогом, господо.

И лаганим кораком он скрете у Грађанску улицу.

— Он је украо имање наше јадне Урсуле! Али где да се улове докази?

— Нека би дао Бог!... рече свештеник.

— Бог нам је дао осећање које већ говори у овом човеку, настави судија; али ми то називамо *основима подозрења*, а људска правда тражи нешто више.

Шапрон сачува свештеничко ћутање. Као што се дешава у сличним приликама, он је много чешће, него што је то хтео, мислио на крађу коју Миноре беше скоро признао, и на Савинијенову срећу очигледно одложеноу услед тога што Урсула није била богата; јер стара госпођа признаваше тајно, заједно са својим исповедником, колико није била у праву што није пристала на женидбу свог сина док је доктор био жив. Сутрадан, док је силазио са олтара после службе, њега изненади једна мисао која је у њему снажно говорила; он даде знак Урсули да га причека и оде њеној кући иако не беше ручао.

— Драго дете, рече јој он, хоћу да видим оне две свеске за које ваш кум из снова тврди да су чувале његове обвезнице и његове новчанице.

Урсула и свештеник попеше се у библиотеку и узеше трећу свеску *Пандекта*. Отварајући је, старац виде, не без чуђења, траг који хартије беху оставиле на листовима који су, мање отпорни него корице, чували још отисак обвезница. Затим, у другој свесци, он примети као неку размакнутост изазвану дугим стајањем једног свежња и његов траг између два листа.

— Попните се, господине Бонгране! викну Буживалка судији који је пролазио.

Бонгран стиже управо у часу кад је парох намештао наочаре да би прочитао три броја записана руком покојног Минореа, које Урсула беше приметила на заштитном листу у боји, који је подражавао пергамент а који књиговезац беше прилепио са унутрашње стране корица.

— Шта ли ово значи? Наш драги доктор и сувише је био љубитељ књига да би квариио заштитни лист корица, говорио је Шапрон; ево три броја записана између једног броја пред којим стоји М, и једног другог пред којим се налази У.

— Шта кажете? упита Бонгран; дајте ми да видим то. Господе Боже! узвикну он, па то би и једном безбожнику отворило очи, доказујући му да има Провиђења! Јер је мислим да је људска правда развитак једне божанске мисли која лебди над световима.

Он зграби Урсулу и пољуби је у чело.

— Ох, драго дете, ви ћете бити срећни, богати, и то ћу ја учинити!

— Шта вам је? упита свештеник.

— Мој драги господине, узвикну Буживалка, хватајући судију за његов дугачки плави капут, ох, допустите ми да вас пољубим због тога што сте рекли.

— Изјасните се, да нам не бисте причињавали узалудну радост! рече свештеник.

— Ако треба некоме да нанесем бола да бих постала богата, рече Урсула наслућујући кривични спор, ја...

— Ех! помислите само на радост коју ћете причинити нашем драгом Савинијену, рече судија прекидајући је.

— Али ви сте луди! рече парох.

— Не, драги мој попо, рече судија; слушајте. Обвезнице према Главној књизи државних дугова имају исто толико серија колико има слова у азбуци, а сваки број носи слово своје серије; али обвезнице на доносиоца не могу имати слова пошто не

гласе ни на кога: и тако ово што видите доказује да је добри човек, оног дана кад је свој капитал уложио у државне хартије, забележио број своје обвезнице од петнаест хиљада франака прихода која носи слово М (Миноре), бројеве без слова трију обвезница на доносиоца и обвезницу Урсуле Мире, чији је број 23534 и која долази, као што видите, одмах иза обвезнице од петнаест хиљада франака. Ово подударане доказује да су то бројеви оних пет обвезница купљених истог дана, а које је доктор забележио за случај да их изгуби. Ја сам му саветовао да Урсулину имовину уложи у обвезнице на доносиоца, и он је морао истог дана уложити своју готовину, новац који је наменио Урсули и новац који је припадао његовој штићеници. Ја идем Дионису да прегледам пописну књигу; и, ако је број обвезнице коју је оставио на своје име 23533, слово М, бићемо сигурни да је, посредством истог мењача, истог дана уложио: *primo*, своју готовину у једну обвезницу; *secundo*, своју уштеду у три обвезнице на доносиоца, са бројевима без слова серије; *tertio*, имовину своје штићенице: књига о преносима пружиће непобитне доказе. Ах, препредени Миноре, ухватио сам вас. — Ни речи, драга децо!

Судија остави свештеника, Урсулу и Буживалку да се искрено диве путевима којима Бог доводи невиност до победе.

— У то је умешан прст Божји, узвикну Шапрон.

— Да му се не деси штогод? упита Урсула.

— Ах, госпођице, узвикну Буживалка, ја бих дала конопац да га обесе.

Судија Бонгран беше већ код Гупија, који је био постављен за Дионисовог наследника, и уђе у канцеларију са доста равнодушним изразом на лицу.

— Имам да добијем, рече он Гупију, једно мало обавештење о Минореовој заоставштини.

— А шта је то? упита га Гупиј.

— Да ли је старац оставио једну или више обвезница од ренте три од сто?

— Оставио је петнаест хиљада франака ренте, рече Гупиј, у једној јединој обвезници: ја сам је лично записао.

— Погледајте у пописну књигу, рече судија.

Гупиј извади једне корице, претури по њима, извуче оригинал, потражи, нађе и прочита: „*Item*, једна обвезница... „Ево, прочитајте!“... под бројем 23533 слово М.”

— Учините ми задовољство да ми за један сат издате извод о том ставу пописне књиге; ја га чекам.

— А шта вам то треба? упита Гупиј.

— Хоћете ли да будете бележник? одговори мировни судија гледајући строго Дионисовог наследника.

— Могу мислити! узвикну Гупиј; прогутао сам доста једа да бих доспео дотле да ме људи називају бележником. Молим вас да верујете, господине мировни судијо, да бедни писар по имену Гупиј нема ништа заједничко са господином Жаном-Себастијеном-Маријем Гупијем, бележником у Немуру, мужем госпођице Масен. Ова два створења не познају се више, чак и не личе један на другог! Зар ме не видите?

Г. Бонгран обрати тада пажњу на Гупијево одело: он је имао белу машну, кошуљу која је блистала од белине и била украшена дугметима са рубинима, прсник од црвене кадифе, чакшире и капут од лепе црне чоје, направљен у Паризу. На ногама имао је лепе чизме. Његова коса, забачена и брижљиво очешљана, лепо је мирисала. Једном речи, изгледао је промењен.

— Па ви сте сасвим други човек, рече Бонгран.

— Духовно као и телесно, господине! Мудрост се стиче са канцеларијом, а уосталом богатство је извор чистоће...

— Духовно као и телесно, рече судија намештајући наочаре.

— Ех, господине, зар икад може бити демократ човек који има сто хиљада франака прихода? — Сматрајте ме, дакле, за честитог човека који уме да буде пажљив и који је готов да воли своју жену, додаде он видећи да улази госпођа Гупиј. Толико сам се променио, рече он, да налазим како моја рођака Кремијер има много духа и ја је васпитавам; и зато њена кћи не говори више о рогу. И тако, видите, постао сам сасвим други човек и спречио бих сваког клијента да направи какву свињарију.

— Пожурите се, рече тада Бонгран. Спремите ми то за један сат, па ће бележник Гупиј поправити неко од рђавих дела главног писара.

Пошто беше замолио немурског лекара да му узајми свог коња и своје двоколице, мировни судија узне две свеске које су оптуживале и Урсулину обвезницу, па, снабдевен изводом из пописне књиге, одјури државном тужиоцу у Фонтенбло. Бонгран лако до-

каза да је неко од наследника украо три обвезнице, а затим и Минореову кривицу.

— Његово понашање постаје јасно, рече државни тужилац.

Одмах, из опрезности, овај судски чиновник састави акт за Главну државну благајну, којим се противи преношењу трију обвезница, рече мировном судији да оде и да извиди колики је износ њиховог прихода и да сазна да ли су продане. Док је судија обављао ове послове у Паризу, државни тужилац написа учтиво писмо госпођи Миноре и замоли је да претстане том суду. Зелија, забринута због двобоја свог сина, обуче се, нареди да се упрегну коњи у њена кола, и стиже *in fiocchi*¹ у Фонтенбло. Намера државног тужиоца била је проста и невероватна. Одвајајући жену од мужа, он је имао да сазна истину по ужасу који проузрокује правосуђе. Зелија га затече у његовој канцеларији и би поражена овим речима које он рече без околишења:

— Госпођо, ја не верујем да сте ви саучесник у једној крађи која је извршена у Минореовој заоставштини, а којој је овог тренутка правда у трагу; али потпуним признањем онога што знате, ви можете да уштедите поротни суд своме мужу. Казна којој се излаже ваш муж није, уосталом, једина ствар које се имате плашити: треба да избегнете отпуштање из службе вашег сина и да му не ломите врат. Кроз неколико тренутака биће доцкан, жан-дармерија је на коњима и налог за хапшење поћи ће за Немур.

¹ *In fiocchi*, свечано обучена, упарађена. Пр.

Зелији позли. Кад дође к себи, она све признаде. Пошто је лако доказао овој жени да је она саучесник, државни тужилац јој рече да ће поступити опрезно, како не би упропастио ни њеног сина ни мужа.

— Ви сте имали посла са човеком а не са судским лицем, рече он. Не постоји ни тужба од стране жртве нити се зна за крађу; али ваш муж је извршио ужасне злочине, госпођо, и они спадају у делокруг једног суда мање попустљивог него што сам ја. Овако како стоји ствар, ви ћете бити принуђени да се нађете у затвору... Ох, код мене и на реч, додаде он видећи да ће Зелија опет пасти у несвест. Помислите да би моја права дужност била да тражим налог за хапшење и да отворим истрагу; али овог тренутка ја поступавам као старатељ госпођице Урсуле Мируе, а њени интереси, кад се добро схвате, захтевају поравнање.

— Ах, рече Зелија.

— Напишите ово своме мужу.

И рекавши јој да седне за његов писаћи сто, он јој издиктира следеће писмо:

Мој пријатељу, ја сам уапшена и ја сам све рекла. Врати обвезнице које је наш стриц бијо оставио г. де Портандиер тестаментом који си ти спалио, јер г. државни тужилац је посло главној благајни забрану исплате.

— Тако ћете му уштедети одрицања која би га упропастила, рече он смешећи се због правописа. Постараћемо се да враћање новца изведемо пристојно. Моја жена учиниће да вам боравак у мојој кући

буде што мање непријатан, а ја вас молим да не говорите ни речи и да не изгледате ожалашћени.

Кад је тако исповедио и затворио мајку свог заступника, државни тужилац позва Дезиреа, исприча му потанко крађу коју његов отац беше тајно извршио на штету Урсуле, очевидно и на штету својих санаследника и показа му Зелијино писмо. Дезире одмах затражи да оде у Немур, да би нагнао свог оца да изврши враћање имовине.

— Све је то озбиљно, рече државни тужилац. Пошто је тестамент уништен, могу се умешати наследници Масен и Кремијер, ако се ствар рашчује. Ја сад имам довољно доказа против вашег оца. Враћам вам мајку, коју је ова мала церемонија довољно поучила о њеним дужностима. Она треба да верује да сам ја, ослобођавајући је, попустио вашем преклињању. Идите са њом у Немур и савладајте све ове тешкоће. Не бојте се ништа ни од кога. Г. Бонгран и сувише воли госпођицу Мире да би икад учинио какву несмотреност.

Зелија и Дезире отпутоваше одмах за Немур. Три сата после одласка свог заменика, државни тужилац по нарочитом гласнику прими ово писмо, чији је правопис поправљен, да не би био изложен потсмеху човек кога је задесила несрећа:

„ГОСПОДИНУ ДРЖАВНОМ ТУЖИОЦУ ПРИ СУДУ
У ФОНТЕНБЛОУ“

„Господине,

„Бог није био тако милостив према нама као ви, и нас је задесила непоправима несрећа. При доласку на немурски мост, једна штранга се откачила.

Моја жена била је без слуге; коњи су осећали близину штале; мој син, плашећи се њихове нестрпљивости, није хтео да кочијаш силази, него је сишао сам да закачи штрангу. У тренутку кад се окретао да се попне поред своје мајке, коњи су се отели, Дезире се није на време прибио уз ограду моста, папуча му је пресекла ноге, он је пао, задњи точак му је прешао преко тела. Гласник који јури у Париз да тражи најбоље хирурге, доставиће вам ово писмо које ми је мој син, усред својих болова, рекао да вам напишем, да бисте знали да се потпуно покоравамо вашим одлукама у овој ствари која га је доводила кући.

„Ја ћу вам, до последњег свог даха, бити захваћан због начина на који сте поступили и оправдаћу ваше поверење.

Франсоа Миноре“.

Овај непријатни догађај узбуни сав Немур. Гомила узбуђеног света, пред капијом Минореове куће, обавести Савинијена да је његову освету узео у руке неко ко је моћнији од њега. Племић одмах оде Урсулиној кући, где свештеник и млада девојка осећаху више страха него изненађења. Сутрадан, после првих завоја, кад париски лекари и хирурзи беху рекли своје мишљење, које једногласно изражаваше потребу да се отсеку обе ноге, Миноре, утучен, блед, испијен, дође са свештеником Урсулиној кући, где су били Бонгран и Савинијен.

— Госпођице, рече јој он, ја сам много скривио према вама; али, ако се све моје кривице не дају потпуно поправити, има их за које могу да испаштам.

Моја жена и ја зарекли смо се да вам предамо у сопственост наше имање Рувр у случају да сачувамо нашег сина, а исто тако и ако бисмо доживели ужасну несрећу да га изгубимо.

Овај човек бризну у плач после тих речи.

— Могу вам рећи, драга моја Урсула, рече свештеник, да можете и да треба да примите један део овог поклона.

— Опраштате ли нам? рече понизно људескара клекнувши пред ову зачућену девојку. Кроз неколико часова, први хирург париске болнице извршиће операцију; али ја немам поверења у људско знање, ја верујем у Божју свемоћ! Ако ми опростите, ако замолите Бога да нам сачува нашег сина, он ће имати снаге да поднесе то мучење и, сигуран сам, да ћемо имати ту срећу да га сачувамо.

— Хајдемо сви у цркву! рече Урсула устајући.

Али тек што беше на ногама, а она крикну, паде у наслоњачу и онесвести се. Кад дође к себи, она примети своје пријатеље, осим Минореа, који беше одјуррио напоље да тражи лекара, како сви гледају у њу, забринуте, очекујући да проговори. То што она рече рашири ужас по свим срцима.

— Видела сам свог кума на вратима, рече она, и он ми је дао знак да нема више никакве наде.

Заиста, сутрадан по операцији Дезире умре, покошен грозницом и поквареним соковима у телу, који долазе после оваквих операција. Госпођа Миноре, чије срце познаваше само материнска осећања, полуде после погребa свог сина и њен муж је одведе на клинику доктора Бланша, где умре 1841 године.

Три месеца после ових догађаја, јануара 1837, Урсула се удаде за Савинијена, са пристанком госпође де Портандиер. Миноре узе учешћа у уговору, дајући госпођици Мируе своје имање Рувр и двадесет четири хиљаде франака ренте по Главној књизи, задржавајући од своје имовине само кућу свог стрица и шест хиљада франака прихода. Он је постао најмилосрднији и најпобожнији човек у Немуру; он је тутор парохијске цркве и провиђење за несрећне.

— Сиромашни су заменили моје дете, каже он.

Ако сте приметили покрај путева, у крајевима где се храстови поткресавају, какво старо дрво упола суво и као громом ударено, које тера још изданке, чије је стабло отворено и призива секиру, имаћете слику старог закупца поште, оседелог, изнемоглог, мршаваг, у коме стари људи из тог краја не могу да нађу ништа од оног срећног глупака кога сте видели да очекује сина на почетку ове приче; он не узима више бурмут на исти начин, поред свог тела носи и нешто више. Једном речи, осећа се у свему да се Божји прст спустио на ово лице да би од њега начинио ужасан пример. Пошто је онако мрзео штићеницу свог стрица, овај је старац, као и доктор Миноре, пренео на Урсулу толико љубави, да је узео на себе да управља њеним имањем у Немуру.

Г. и г-ђа де Портандиер проводе пет месеци годишње у Паризу, где су купили дивну палату у предграђу Сен-Жермен. Пошто је своју кућу у Немуру поклонила милосрдним сестрама, да у њој буде њихова бесплатна школа, госпођа де Портандиер мајка прешла је у Рувр, чији је главни настојник Буживалка. Отац Кабирилов, бивши спроводник *Диклере*,

човек од шездесет година, оженио се Буживалком, која има хиљаду две стотине франака прихода, осим обилне плате коју јој доноси њено место. Кабиrol син је кочијаш код г. де Портандиер.

Кад видите да Јелисејским пољима прођу једна од оних дивних малих ниских кола која се зову *пужеви*, постављена свилом ланене боје, украшена плавим украсима, па се задивите једној лепој плавој жени, чије је лице уоквирено хиљадама локница, чије су очи сличне сјајном зимзелену и пуне љубави, која се лако наслања на једног младог човека; па ако осетите завист, помислите да је овај лепи брачни пар, који Бог воли, унапред платио свој удео у животним несрећама. Ово двоје заљубљених супружника вероватно су виконт де Портандиер и његова жена. Нема два слична брачна пара у Паризу.

— То је најлепша срећа коју сам икад видела, рекла је недавно о њима госпођа грофица де л'Есторад.

Благосиљајте дакле ову срећну децу уместо да им завидите, па потражите једну Урсулу Мируе, младу девојку коју су васпитали три старца и несрећа, најбоља од свих мајки.

Гупиј, који чини услуге целом свету и кога с правом сматрају за најдуховитијег човека у Немуру, ужива поштовање своје варошице; али он је кажњен у својој деци, која су ужасна, рахитична, имају водену болест у глави. Дионис, његов претходник, напредује у Скупштини, чији је један од најлепших украса, на велико задовољство француског краља, који виђа госпођу Дионис на свим својим забавама. Госпођа Дионис прича целом Немуру појединости

са пријема у Тилеријама и о сјају двора француског краља; она престолује у Немуру, помоћу престола, који свакако постаје тада омиљен.

Бонгран је претседник суда у Мелену; његов син је на путу да постане врло угледан државни тужилац.

Госпођа Кремијер још говори најлепше ствари на свету. Кад пише, она додаје *д* речи *tambour*, под изговором да јој је перо раскречено. Уочи удаје своје кћери, она јој је казала, завршавајући своје поуке, да жена треба да буде *гусеница раденица* у својој кући, и да на све пази *сфинксовим очима*. Уосталом, Гупиј саставља једну збирку бургијада своје рођаке, једну *Кремијерану*.

— На нашу велику жалост изгубили смо доброг пароха Шапрона, рекла је ове зиме госпођа виконтеса де Портандиер, која га беше неговала за време болести. Цео срез био је на његовом погребу. Немур има среће, јер наследник овог светог човека је уважени парох из Сен-Ланжа.

Париз, 1841

8340

